
Програм и зборник резимеа
МЕЂУНАРОДНИ НАУЧНИ СКУП ОСАМ ВЕКОВА АУТОКЕФАЛИЈЕ
СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ (1219–2019)
ИСТОРИЈСКО, БОГОСЛОВСКО И КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ
10–14. децембар 2018.

Program and Collection of Abstracts
INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCEEIGHT CENTURIES OF THE AUTOCEPHALY
OF THE SERBIAN ORTHODOX CHURCH (1219-2019)
HISTORICAL, THEOLOGICAL, AND CULTURAL HERITAGE
December 10–14, 2018

САДРЖАЈ

Научни и организациони одбор	4
Програм.....	5
Резимеи	17

CONTENTS

Scientific Committee and Organizing Committee	68
Program	69
Abstracts.....	81

ӨС 4М 12 19
БЕКӨР 4 20 19
4УТӨКЕФ 4ЛНЖЕ



„ПОСТАВЉЕН ОКОГА КНР САВУ КАО АРХИЕПИСКОПА СВИМА СРПСКИМ ЗЕМЉАМА И ПОМОРСКИМ“

Васељенски патријарх Манојло I
Доментијан, Житије Светог Саве

У част јубилеја осам векова аутокефалије Српске Православне Цркве (1219-2019), под покровитељством Светог Архијерејског Синода Српске Православне Цркве, Православни богословски факултет Универзитета у Београду домаћин је, од 10. до 14. децембра 2018. године, међународног научног скупа посвећеног догађају самосталности и осмовековном доприносу Српске Православне Цркве историји, теологији и култури српског народа. У овој научној манифестацији учествује више од стотину истакнутих иностраних и домаћих истраживача, чиме се објављује неподељена жеља колективне научне свести за актуалним значењима православног хришћанства у српском контексту и шире од тога.

НАУЧНИ ОДБОР

др Игнатије Мидић (Србија)
др Порфирије Перић (Србија)
др Јован Тарнанидис (Грчка)
др Наталија Јурјевна Сухова (Русија)
др Томас Бремер (Немачка)
др Марк Чепман (Велика Британија)
др Свилен Тутеков (Бугарска)
др Богољуб Шијаковић (Србија)
др Владислав Пузовић (Србија)
к. и. н. Владимир Викторович Бурега (Украјина)
др Владан Таталовић (Србија)

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОДБОР

ПРЕДСЕДАВАЈУЋИ:

др Владислав Пузовић и др Владан Таталовић

ЧЛАНОВИ

др Богдан Лубардић	др Здравко Јовановић
др Раде Кисић	др Драган Радић
др Александар Ђаковац	др Зоран Деврња
др Ивица Чаировић	др Ивана Кнежевић
др Ненад Божовић	др Драган Каран
др Растко Јовић	др Сава Милин
др Вукашин Милићевић	Ана Лупуловић
др Драган Ашковић	Јелена Недић
др Владимир Антић	Никола Лукић
др Србољуб Убипариповић	Данило Михајловић
др Андреј Јефтић	Миле Суботић

**МЕЂУНАРОДНИ НАУЧНИ СКУП
ОСАМ ВЕКОВА АУТОКЕФАЛИЈЕ
СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ (1219–2019)
ИСТОРИЈСКО, БОГОСЛОВСКО И КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ**

10–14. децембар 2018.

ПРОГРАМ



ПРВИ ДАН (ПОНЕДЕЉАК, 10. ДЕЦЕМБАР)

09:00–11:00	Света Архијерејска Литургија
11:00–12:00	Регистрација учесника и послужење
12:00–13:30	Отварање скупа и поздравне речи: Његова Светост АЕМ Патријарх српски Г. Г. Иринеј Академик Владимир Костић, председник САНУ Проф. др Иванка Поповић, ректор Универзитета у Београду Епископ браничевски др Игнатије Мидић, декан Уводно предавање: <i>Јован Тарнанидис: Ћушање Светиога Саве на оштружбе охридскої архиепископа Димитрија Хомаијана о злоупотреби архијерејскої чина</i>
13:30–15:00	Ручак за званице и регистроване учеснике
16:00	Посета Музеју Српске Православне Цркве и Храму Светог Саве (за регистроване учеснике)
19:00	Вечерња служба

ДРУГИ ДАН (УТОРАК, 11. ДЕЦЕМБАР)

ВЕЛИКИ АМФИТЕАТАР

09:00–12:30

ПРЕДСЕДАВАЈУ: Радомир Поповић, Зоран Деврња

Епископ Иринеј Буловић: *Изворна и савремена аутокефалија са посебним освртом на ону коју је издејствовао Свети Сава 1219. године.*

Епископ Атанасије Јевтић: *Однос Цариградске и Српске Пећке патријаршије кроз историју.*

Радомир Поповић: *Аутокефалија СПЦ 1219 у светлу јединства и саборности Цркве.*

10:30–11:00 Пауза

Александар Задорнов: *Сведочанства Житија Светиога Саве о карактеру независног статуса црквене организације у српској држави XIII века (историјско-канонска анализа).*

Зоран Деврња: *Канонски и историјски контекст насљанка аутокефалне Жичке архиепископије.*

Архимандрит Августин Никитин: *Хиландар и Русија: преглед црквено-књижевних веза.*

Јелена Бељакова: *О значају успостављања аутокефалије Српске Цркве за друге словенске Цркве.*

МАЛИ АМФИТЕАТАР

09:00–12:30

ПРЕДСЕДАВАЈУ: Сава Милин, Драган Радић

Митрополит Порфирије Перић: *Пасторалска и мисионарска делатност Светиога Саве.*

Архимандрит Тихон Ракићевић: *Уредбе за унутрашњи и спољашњи монашки живот и њумана стиуденичког Саве Немањина.*

Дражен Перић: *Истовешност догословља Светиога Саве са апостолским и светиоотачким предањем.*

Драгиша Бојовић: *Рецепција светиоотачке мисли у делима Светиога Саве и његових ученика.*

10:30–11:00 Пауза

Гордана Јовановић: *Свети Сава Српски и његов удео у нормирању догослужбеног језика Српске Цркве.*

Сава Милин: *Беседа Светиога Саве о правој вери.*

Владан Таталовић: *Свадба у Кани Галилејској (Јн. 2, 1-12) у српској средњовековној фресци.*

Драган Радић: *Рецепција Новог Завешта у делима Светиога Саве.*

13:00–15:00 Ручак за регистроване учеснике

ДРУГИ ДАН (УТОРАК, 11. ДЕЦЕМБАР)

ВЕЛИКИ АМФИТЕАТАР

15:30–19:00

ПРЕДСЕДАВАЈУ: Владимир Вукашиновић, Србољуб Убипариповић

Владимир Вукашиновић: *Историја српског бојослужења: 13–21. век.*

Србољуб Убипариповић: *Законоправило Светиога Саве као извор бојослужбеног живота у Архиепископији свих српских земаља и њоморских у 13. столећу.*

Татјана Суботин-Голубовић: *Типологија и химнографски репертоар српских литургијских зборника XIII века.*

17:00–17:30 Пауза

Маја Анђелковић: *Интеријекстуалне везе Савиног Житија Светиога Симеона и I и II Хиландарске повеље.*

Владимир Антић: *Конститутивни и промена парадигме у савременом српском појању.*

Ана Рашковић: *Српско рукописно наслеђе и руска црквено-појачка култура: настајанак једне нове синтeze.*

МАЛИ АМФИТЕАТАР

15:30–19:00

ПРЕДСЕДАВАЈУ: Владан Тријић, Миланка Убипарип

Анатолиј Аркадјевич Турилов и Снежана Јелесијевић: *Нове чињенице о Светиога архиепископу српском Арсенију.*

Јежи Остапчук: *Рана штампана издања ћирилских четворојеванђеља српске редакције – прелиминарни истексолошки опис.*

Владан Тријић: *Бечки прелик Теодосијевог Заједничког канона Светиога Симеону и Светиога Сави.*

Светлана Томин: *Буђановачко јеванђеље – преликом рукописа из 1548.*

17:00–17:30 Пауза

Миланка Убипарип: *Српскословенски октоих и његови Светиога Климентија Охридског.*

Мирослав Лазич: *Инкунабуле и његови: српскословенске бојослужбене и црквене књиге од краја XV до средине XVII века.*

Малменвал Симон: *Следиоштерци у средњовековној славистичкој хистографији: Борис и Глеб Руски и Јован Владимир из Дукље.*

ТРЕЋИ ДАН (СРЕДА, 12. ДЕЦЕМБАР)

ВЕЛИКИ АМФИТЕАТАР

09:00–12:30

ПРЕДСЕДАВАЈУ: Богољуб Шијаковић, Златко Матић

Богољуб Шијаковић: *Свештосавље и философија живога: Retractatio.*

Свилен Тутеков: *Христолошка археологија Прейодобној Јусијина Белијској.*

10:30–11:00 Пауза

Златко Матић: *Бојомољачки покрет: еклисиолошка процена једног феномена.*

Драган Ашковић: *Свештосавље између народно обредној и хришћанско византијској предања.*

Владимир Цветковић: *Промисавање појама Свештосавље: Пример Св. Николаја Жичкој и Св. Јусијина Белијској.*

МАЛИ АМФИТЕАТАР

09:00–12:30

ПРЕДСЕДАВАЈУ: Срђан Пириватрић, Мирко Сајловић

Срђан Пириватрић: *Црквене поприлике у византијском свешту у време оснивања архиепископије свих српских и поморских земаља 1219. године. Прилог проучавању проблема.*

Далибор Петровић: *Црквене поприлике у донеманићком периоду.*

Мирко Сајловић: *Свешт Сава у чину архиепископа на Свештој Гори Ајонској.*

Борис Бабић: *Недоумице о пријатељству Саве Немањића и солунској митрополији Константијина Месопотамии.*

10:30–11:00 Пауза

Борис Стојковски: *Византијска Црква и њен утицај у Угарској (X-XIII век).*

Драгољуб Марјановић: *Обликовање Православља – књижевност и писана реч у српској држави и српској аутокефалној Цркви у XIII веку.*

Илија Марчетић: *Византијски утицаји на српско бојословље током средњовековној и раној нововековној периода.*

13:00–15:00 Ручак за регистроване учеснике

ТРЕЋИ ДАН (СРЕДА, 12. ДЕЦЕМБАР)

ВЕЛИКИ АМФИТЕАТАР

15:30–19:00

ПРЕДСЕДАВАЈУ: Радмила Радит, Марко Николић

МАРК ЧЕПМАН: *Св. Николај Велимировић и Српска Православна Црква у Енглеској.*

ДИТМАР ШОН: *Српска Православна Црква и међурелигијски дијалоги – однос са мирном суживошћу.*

РАДМИЛА РАДИТ: *Сарадња СПЦ са екуменским организацијама и Англиканском црквом у првој половини 20. века.*

17:00–17:30 Пауза

МАРКО НИКОЛИЋ: *Кључни чиниоци односа Српске православне (СПЦ) и Римокатоличке цркве (РКЦ) од 1962–2000. године.*

АТАНАСИЈЕ АТАНАСИЈАДИС: *Улога Српске патријаршије у међуверским сусретицама током трајанског сукоба у Југославији (1990-1995).*

МАЛИ АМФИТЕАТАР

15:30–19:00

ПРЕДСЕДАВАЈУ: Драгомир Сандо, Радивој Радит

ДРАГОМИР САНДО: *Просвета кроз живопис српских средњовековних манастира.*

СЛАВИЦА ВАСИЉЕВИЋ ИЛИЋ: *Женски ликови Библије у старој српској књижевности.*

РАДИВОЈ РАДИТ: *Прелиставајући б. књигу „Златној руна“ (Српска средњовековна Црква у делу Бори-слава Пекића).*

НИКОЛА ГРДИНИЋ: *Српска Црква и прво просветитељство.*

17:00–17:30 Пауза

НЕНАД РИСТОВИЋ: *Теоријски заговорници класичног образовања у СПЦ: Дионисије Новаковић и Никодим Милаш.*

САША МАРКОВИЋ: *Христологија у просветитељској делатности Учитељске школе у Сомбору 1778-1918.*

ЈОВАН СТОЈАНОВИЋ: *Нотни Зборник прот. Јована Живковића као првог проучавања великих (мелодичких) распева у Карловачком појању.*

ЧЕТВРТИ ДАН (ЧЕТВРТАК, 13. ДЕЦЕМБАР)

ВЕЛИКИ АМФИТЕАТАР

09:00–12:30

ПРЕДСЕДАВАЈУ: НЕБОЈША ШУЛЕТИЋ, ЈОВАН МИЛАНОВИЋ

НЕБОЈША ШУЛЕТИЋ: *Патријарх Макарије и обнова Српске Патријаршије.*

НЕДЕЉКО В. РАДОСАВЉЕВИЋ: *Успостављање нове црквене структуре Пећке патријаршије после Београдског мира 1739.*

ЉИЉАНА ПУЗОВИЋ: *Темешварска епархија од Пожаревачког мира до Темешварског сабора (1718–1790).*

10:30–11:00 Пауза

ЈОВАН МИЛАНОВИЋ: *Канонско право у Карловачкој догматици – покушај разумевања статуса Карловачке митрополије.*

ВЕЛИБОР ЏОМИЋ: *Друго обновљење Пећке Патријаршије (1918–1922).*

МАЛИ АМФИТЕАТАР

09:00–12:30

ПРЕДСЕДАВАЈУ: МИЛОШ КОВИЋ, ДАЛИБОР ЂУКИЋ

МИЛОШ КОВИЋ: *Српска Црква у устанцима (1594–1941): улогу изражавања односа између Цркве и државе.*

БУДИМИР АЛЕКСИЋ: *Цетињски митрополити Пећковићи-Њеђићи и косовски заједници.*

ДАЛИБОР ЂУКИЋ: *Српска Православна Црква и њени канонски односи у Краљевини СХС-Југославији.*

10:30–11:00 Пауза

ПАВЛЕ КОНДИЋ: *Дојринос архијереја и свештеника из Црне Горе народном и црквеном јединству 1918–1920.*

МИЛАН ГУЛИЋ: *Епархија захумско-херцеговачка од уједињења до војничког слома Краљевине Југославије (1918–1941).*

МИЛОШ ЕРНАУТ: *Положај Српске Православне Цркве на канонском подручју Епархије бихаћко-петровачке у времену аустроугарске окупације 1878–1914.*

13:00–15:00 Ручак за регистроване учеснике

ЧЕТВРТИ ДАН (ЧЕТВРТАК, 13. ДЕЦЕМБАР)

ВЕЛИКИ АМФИТЕАТАР

15:30–19:00

ПРЕДСЕДАВАЈУ: НЕНАД БОЖОВИЋ, РАДОВАН ПИЛИПОВИЋ

ВЛАДИСЛАВ ПУЗОВИЋ: *Пуџеви српске црквеноисторијске науке: српски бојослови као истраживачи историје Српске Цркве.*

НЕНАД БОЖОВИЋ: *Пуџеви српске синарогавејне диглсџике у 20. веку.*

НАТАЛИЈА СУХОВА: *Бојословско-академске везе између Русије и Србије (1840-1910): Један њојлед из Русије.*

17:00–17:30 Пауза

РАДОВАН ПИЛИПОВИЋ: *Српске црквено-историјске џеме у зајадном бојословју и историоџрафији до краја 18. и њочејика 19. века.*

БРАНКО РАДОВАНОВИЋ: *Полемика Серџија Троицкој и Љубомира Рајића са Радованом Казимировићем о изучавању црквеној џрава на руским духовним академијама на крају 19. и њочејиком 20. века.*

АЛЕКСАНДАР ЧАВКА: *Посџи и Евхарисџија у џериодици Српске Православне Цркве XIX века.*

МАЛИ АМФИТЕАТАР

15:30–19:00

ПРЕДСЕДАВАЈУ: ВЛАДИМИР СИМИЋ, ИГОР БОРОЗАН

ВЛАДИМИР СИМИЋ: *Рецејџија мандилиона у доба џросвејџићелсџива: о џредсџави Нерукојвореној Хрисџовој образа са иконосџаса српске Цркве у Будиму.*

ИГОР БОРОЗАН: *Уобличавање и џреображај лика Свејџој Саве у релиџиозном сликарсџиву 19. и џрвих де-ценија 20. века.*

АРИАДНА ВОРОНОВА: *Каракџерисџике „визанџизације“ српске архџићекџуре у доба краља Милуџина (1282–1321).*

17:00–17:30 Пауза

АНЂЕЛА ГАВРИЛОВИЋ: *О разложима сликања шесџокрилој на надбедренику Свејџој Саве Српској на фресци уз иконосџас у џараклису Рођења Бојородице у Хиландару.*

ИВАНА ЛЕМКУЛ: *Асџрономске џредсџаве у фрескојису нарићекса Лесновске Цркве – иконоџрафске иновације у српском средњовековном сликарсџиву.*

ЈАСМИНА ЋИРИЋ: *Двери и ход: значење двери у џозној визанџијској архџићекџури.*

ПЕТИ ДАН (ПЕТАК, 14. ДЕЦЕМБАР)

ВЕЛИКИ АМФИТЕАТАР

09:00–12:30

ПРЕДСЕДАВАЈУ: Ивица Чаировић, Јелена Глушац

Милош Антоновић и Александар Иванов: *Још једном о убикацији Дивисиска.*

Ивица Чаировић: *Однос папе Инокентија III (1198-1216) према обласним владарима у западној Европи.*

Миломир Радич: *Припреме за аутокефалију Цркве у Србији пре 800. година.*

10:30–11:00 Пауза

Јелена Глушац: *Задужбине династије Бранковић манастиру Хиландару.*

Дејан Гашић: *Повест византијског историчара Дуке о сусрећу православне и католичке вере у време Фирентијске уније цркава.*

МАЛИ АМФИТЕАТАР

09:00–12:30

ПРЕДСЕДАВАЈУ: Биљана Стојић, Горан Латинић

Биљана Стојић: *Српска православна Црква на Кордуну (1881-1914).*

Жељко Савановић: *Светишеници Српске Православне Цркве у задружарству Врбаске бановине.*

Васиљ Јововић: *Свети Сава у црногорској митрополији (1835-1918).*

Слободан Бобан Јокић: *Светиотајинско-бојослужбени живот Српске Цркве у Црној Гори у току Другог светског рата.*

10:30–11:00 Пауза

Горан Латинић: *Спиритија Српске Православне Цркве за време Југословенске Рата (1991-1995).*

Ненад Идризовић: *Патријарх Варнава Росић као велики мецена и реорганизатор Патријаршијске библиотеке.*

Мирослав Илић: *Шајкашка и манастир Ковиљ – чувари немачког наслеђа.*

13:00–15:00 Ручак за регистроване учеснике

ПЕТИ ДАН (ПЕТАК, 14. ДЕЦЕМБАР)

15:30–19:00

ВЕЛИКИ АМФИТЕАТАР

ПРЕДСЕДАВАЈУ: ЗОРИЦА ВИТИЋ, ЗОРАН РАНКОВИЋ

ЗОРИЦА ВИТИЋ: *Словенски прейиси „Жиїїїја свейїї Саве Освеїїенїї“ на Свейїї Гори.*

ЗОРАН РАНКОВИЋ, МИЛОСАВ ВЕШОВИЋ: Лексичка суйсїиїиуиїиїа као одраз сїиарозавейїне вере: їрчки
извори и рани црквенословенски їреводни еквиваленїиїи.

ПРОТОСИНЂЕЛ ДАНИЛО ГАВРАНОВИЋ: Идентификација и историјско-кодиколошка анализа кориџуса српских рукописних мољитвослова XIII-XVII вијека.

МИЛЕНА МАРТИНОВИЋ: Помени зейских ейискоја и црнојорских мийројолийа у сриском рукоийсном наслеђу од 13. до 18. вијека.

17:00–17:30 Пауза

ЈОВАНА СТАНОЈЛОВИЋ: *Архијєкѣионске засѣявице у срѣским рукойисним књиіама (крај XIII и ѣрва ѣоловина XIV века).*

ЈУЛИЈА ГОРОБЕЦ: Ђејиској као државник и ђејиској као дојослов: два лика Св. Саве Срјској у редакцијама Теодосија Хиландарца и Доментијијана.

МИЛАН КОСТРЕШЕВИЋ: *Темајске сйецифичносйи хиландарској йрејиса айокрифних Делâ Томиних.*

15:30–19:00

МАЛИ АМФИТЕАТАР

ПРЕДСЕДАВАЈУ: ДЕЈАН ПРАЛИЦА, МИЛЕ СУБОТИЋ

МИОДРАГ ЛОМА: *Свѣйосавље Свѣйої Јусѣина Ђелијскої.*

ДЕЈАН ПРАЛИЦА: Српска Православна Црква у медијима.

НАТАША ФИЛИПОВИЋ: *Српска Православна Црква у дијипиалном окружењу.*

ТИЈАНА ВАСИЋ: *Одлуке Европског суда за људска права као пример (не)поштовања аутономије и аутокефалности Православних Цркава.*

17:00–17:30 Пауза

Миле Суботић: Српска Православна Црква у америчким научним јубдикацијама у 20. веку.

МАРКО ШУКУНДА: *Раскол СПЦ у Америци и Канади.*

ЈОВАН СТОЈАНОВИЋ: На путу до чланства у ССЦ Српске Православне Цркве: ирејиска између Свешћеног савета цркава и Београдске Патријаршије.

УЧИОНИЦА БР. 4

ПРЕДСЕДАВАЈУ: НЕМАЊА АНДРИЈАШЕВИЋ, НЕНАД ЖИВКОВИЋ

НЕМАЊА АНДРИЈАШЕВИЋ: Српска Православна Црква на афричком континенту.

РАДИВОЈЕ СИМИЋ: Мисија и организација СПЦ у Савезној Републици Немачкој.

НЕНАД ЖИВКОВИЋ: Аутикефалија као чинилац изградње државе: континуитет једној концепцији у различитим историјским и међународним околностима?

НЬЕГОШ СТИКИЪ: АЙОСИЛОСКО ПОСЛАЊЕ СРЬСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ И НЕКЕ ДОМИНАНТИНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ
ВРЕДНОСТІ „АКРОПОЛИСА“ И ИДЕНТИФИКАЦІЈА САВРЕМЕНОЈ СРЬСКОЈ ДРУШТВА.

РЕЗИМЕИ

ДР ЈОВАН ТАРНАНИДИС
ТЕОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
УНИВЕРЗИТЕТ У СОЛУНУ, ГРЧКА

***Питање Светиога Саве на оптужбе охридској архиепископској Димитрија Хоматијана
о злоупотреби архијерејског чина***

На основу сачуваних извора, Свети Сава је произведен у архиепископа Српског у Никеји 1219. године, од стране патријарха Манојла Сарантена одлуком цара Теодора Ласкариса. Међутим, оваквом развоју успротивио се архиепископ охридски Димитрије Хоматијан који у својој посланици, упућеној и Сави и патријарху, како се чини оштро реагује, карактеришући тај чин антиканонским и неважећим, аргументом да епархија Српска потпада под његову надлежност. Упркос томе што се Хоматијанова аргументација чини основаном, систематичном (позива се на 12. и 17. канон Халкидонског сабора и 38. канон Трулског сабора, који као услов наводе да је кандидат претходно имао чин епископа и да врши дужност под влашћу цара), те директно понижавајућом за Саву, чини се да Сава ћути и не одговара ни на разне остале (усмене) оптужбе, допуштајући на први поглед да се оспорава каноничност његовог избора. Да ли је Хоматијанов став био у сагласности са тада важећим предањем Цркве, или је представљао израз гордости и једностраног тумачења светих канона? Циљ овога рада је да покуша дати одговор на ово питање.

Епископ др Иринеј Буловић
Православни богословски факултет
Универзитет у Београду, Србија

***Изворна и савремена аутокефалија
са посебним освртом на ону коју је издејствовао Свети Сава 1219. године***

Аутор најпре износи садржај појма и термина *аутокефалија*, а потом укратко приказује историјски настанак и развитак аутокефалног система организације Цркве. Осврће се на постојеће танано терминолошко разликовање аутокефалности древних, од почетка аутокефалних, апостолских Цркава и аутокефалности новијих аутокефалних Цркава, чији статус није потврђен на васељенским саборима. Затим говори о различитим типовима и степенима аутокефалности. У продужетку анализира нове, историјски настале, црквене и ванцрквене чиниоце који утичу на даљи развој аутокефалног устројства помесних Цркава. У том контексту износи свој утисак и суд о карактеру аутокефалности коју је издејствовао Свети Сава. Своја разматрања приводи крају описом постепене декаденције система аутокефалности услед преваге националног начела над територијалним, са врхунцем у бујању црквеног етнофилетизма у 19. веку и његовим даљим утицајем, штетним и опасним по јединство Цркве, који траје до дана данашњег. Данас је етнофилетизам, комбинован са утицајима политичких чинилаца и интервенцијама државних органа, још пагубнији. Текст завршава својим виђењем будућности аутокефалног поретка и перспективе изласка из његове најдубље историјске кризе, кризе у којој се некада најсавршенији модел очувања јединства Цркве изродио у главну претњу том јединству и пружио повод за нови велики раскол.

Епископ др Атанасије Јевтић
Православни богословски факултет
Универзитет у Београду, Србија

Однос Цариградске и Српске Пећке патријаршије кроз историју

Покрштавање Српског народа из Цариградске Патријаршије (7-9. век)

Рад Светога Саве: Добијање аутокефалије Жичке-Пећке Архиепископије од Цариградске Патријаршије 1219.г. ЖИЧКА БЕСЕДА СВЕТОГ САВЕ О ПРАВОЈ ВЕРИ на Сабору у ЖИЧИ 1221.г. Сабор цара Душана у Скопљу 1346.г.: почетак организовања Патријаршије и њено постепено признавање од Цариградске, 1371-75. г.

Делатност Смедеревског Митрополита Павла на обнови Пећке Патријаршије и њено нелегално укидање од Охридске Архиепископије и Цариградске Патријаршије (16. век).

Обнова Пећке Патријаршије под Патријархом Макаријем Соколовићем 1557. г. и њено фактичко признавање од Цариградске.

Неканонско укидање Пећке Патријаршије 1766. г.

Обнова Пећке-Београдске Патријаршије 1922. г.

Односи данас.

Др Радомир Поповић
Православни богословски факултет
Универзитет у Београду, Србија

Аутокефалија СПЦ 1219 у светлу јединства и саборности Цркве

Стицање статуса аутокефалије Цркве у српским земљама почетком XIII века је плод, између осталог, повољних црквеноисторијских околности које су се стекле у то доба. Оне су вишеструке и своде се на објективне прилике у којима се наша српска држава, али исто тако и на повољне црквене услове који су овом чину дали канонско-правни легитимитет што ће бити потврђено у даљем животу нашег народа и његове Цркве све до данас. На основу историјских извора из прве руке могуће је макар у главним цртама реконструисати како је до аутокефалије Цркве у Србији дошло, како је она у пракси изведена и остварена, и који су главни носиоци овог веома великог и значајног догађаја на историјском путу наше

Цркве и народа. Студија објашњава да Свети Сава учинио све у духу традиције и црквених канона: аутокефалност се добија од Цариградске патријаршије као Мајке Цркве. Жички помесни сабор 1220. године само у дело и практично остварује црквену самосталност избором и хиротонијом нових епископа. Сабор, по угледу на древне помесне саборе, истовремено инсистира на очувању чистоте предањске православне хришћанске вере која сада још више обавезује нову самосталну помесну Цркву у великој породици Васељенске Цркве. На овај начин се још једном истиче, како сама самосталност, тако, и још више црквено, саборно јединство. Потоња историја Цркве у српским земљама, све до данас, показује и само потврдити да је дело Светог Саве учињено 1219. године било изворно јеванђелско, предањско и спасоносно, не само за наш народ и његову Цркву, већ и за Васељенску Цркву у целини.

К. Б. Н. АЛЕКСАНДАР ЗАДОРНОВ
МОСКОВСКА ДУХОВНА АКАДЕМИЈА
СЕРГИЈЕВ ПОСАД, РУСИЈА

Сведочанства Житија Светиој Саве о карактеру независној ситијуса црквене организације у српској држави у XIII веку (историјско-канонска анализа)

1. Недостатак историјских докумената који би сведочили о карактеру и границама независног постојања српске црквене организације у XIII веку онемогућава да се та независност опише терминима савременог канонског права.

2. Ради ваљаног одређења карактера црквене самоуправе у назначеном историјском тренутку потребно је извршити анализу тематски одговарајућих хагиографских материјала. Та анализа би требало да помогне у одређењу следећих обележја аутономног црквеног постојања:

2.1. Ступњеви независности (канонска терминологија):

- самоуправа
- аутономија
- аутокефалија

2.2. Границе независности српске црквене организације у XIII веку према Житију Светог Саве, у следећим канонским питањима:

- највиша црквена управа
- бирање поглавара
- бирање и постављање архијереја
- формирање или укидање епархија, дефинисање њихових територијалних граница
- односи са органима црквене управе Константинопољског патријархата (у Никејском царству)
- постојање и овлашћења сопствене црквено-судске инстанце
- добијање светог мира и богослужбено помињање поглавара

3. Степен независности српске црквене организације у XIII веку, на основу историјско-канонске реконструкције постојања набројаних канонских обележја и њихових форми.

ДР ЗОРАН ДЕВРЊА
ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ
УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, СРБИЈА

Канонски и историјски контекст настанка аутокефалне Жичке архиепископије

Жичка архиепископија је настала 1219. године као аутокефални црквени организам који представља матицу организовања православних епископија у централним и западним областима Балкана. Њена историјска улога траје до данас и идентитетски се поистовећује са организацијом и улогом Београдске Патријаршије – Српске Православне Цркве. Реакције на настанак Жичке архиепископије, пре свега Охридског архиепископа Димитрија (Хоматијана), створиле су од самог почетка многе контроверзе које до данас бацају различитим тумачењима и идеологијама обојену светлост на наведени процес стицања аутокефалне Цркве на челу са Светим Савом. Циљ овог рада је да покаже како се иза дугогодишњег процеса уобличавања аутокефалне Жичке архиепископије не налазе утилитарни, једностранни, лукративни и манипулативни мотиви инспирисани слабостима које су обележиле прву

половину 13. века у животу Византијског царства и Цариградског црквеног трона, већ искључиво црквене потребе хришћанских народа у наведеним областима, превасходно Срба, које се поклапају са отпочињањем тада неопходног процеса обнављања и јачања позиција урушеног Царства и оспоре-ног ауторитета Цариградског патријарха у циљу успостављања исправног црквеног поретка. У том смислу настанак аутокефалне Жичке архиепископије, као и самосталне и снажне српске краљевине, представљало је почетак обнове Византијског царства и Васељенског цариградског црквеног трона у пуном капацитету његовог канонског и духовног ауторитета, чиме је створен потребан политички и духовни амбијент који временом онемогућава јачање освајачких амбиција моћног Угарског краљевства, сепаратистичких намера солунских владара Епирске деспотовине, као и узурпаторских покушаја одузимања црквених надлежности прве међу црквеним катедрима православног истока. Овим радом желимо да укажемо на чињеницу извесне симултане дивергентности у процесима конституисања средњовековне српске државе и цркве, као и на историјску улогу Светога Саве и дијахронијску мисију Српске Цркве од самог њеног настанка који се остварују у доследној верности древном канонском поретку и спремности да се понесе терет духовне и политичке одговорности, па и жртве, ради остварења тог циља.

АРХИМАНДРИТ К. Б. Н. АВГУСТИН НИКИТИН

САНКТ-ПЕТЕРБУРШКА ДУХОВНА АКАДЕМИЈА

САНКТ-ПЕТЕРБУРГ, РУСИЈА

Хиландар и Русија: њреїлед црквено-књижевних веза

На основу сачуваних историјских извора претпоставља се да су Срби свој светогорски манастир основали крајем XII века, доласком будућег српског архиепископа Саве, који се скрасио у Хиландару, центру српског светогорског монаштва. Житије св. Саве указује на његове могуће везе са руским монасима и руским манастирима Свете Горе. Може се претпоставити да су руски монаси између 1100. и 1169. када је Пантелејмонов манастир доживљавао пад, живели међу Србима и по туђим манастирима, пре свега у својој пређашњој обитељи Ксилургу, као и у Ватопеду, где је свети Сава боравио неко време.

Након свог архиепископског рукоположења, свети Сава је од Грка добио „многе законске књиге“, међу којима је и чувена Крмчија, преведена са грчког на српски. Тај словенски превод Крмчије касније је дугарски кнез Светослав послао кијевском митрополиту Кирилу II, и на Владимирском сабору 1274. Крмчија је потврђена на нивоу целе Руске Цркве. Треба споменути руског митрополита Илариона (1051–1054). Од његових дела која су имала утицаја на јужнословенску књижевност познато је Слово о закону и благодати, које је већ у XIII веку постало познато у српској књижевности.

Треба истаћи снажан утицај српске црквене књижевности у доба Стефана Душана на руску. Испоставља се да је огромна већина рукописа који су са Свете Горе доспевали у Русију, како оригинала тако и преписа, српског порекла. Средиште српске писмености на Светој Гори у то време и даље је Хиландар.

У XIV веку се наставља интензивно попуњавање хиландарске библиотеке рукописима и штампаним издањима које обитељ добија од приложника из разних земаља. У набавци књига за Хиландар монаси ове обитељи су средином XVI века стигли и до Русије. Први детаљни извештаји о директним односима српске лавре Хиландара са руским царевима потичу из 1550. године. Августа месеца те године у посету цару Ивану Грозном долазе хиландарски игуман Пајсије и три старца. Гости су на дар добили књиге. У српским изворима се сачувао читав низ сведочанстава о приливу књига, првенствено црквених, из Русије.

У то време манастир Хиландар се налазио под покровитељством Ивана Грозног, који је хиландарским монасима 1566. издао даровну грамату којом хиландарском братству дарује „двор у новом граду Китају“ у Москви. Ти прилози су се умножили у XVII веку, захваљујући развоју руске типографије. Године 1652. цар Алексеј Михајлович је поклатио Хиландару престоно Јеванђеље. Након тога руске књиге настављају да притичу несмањеним интензитетом. Нарочиту пажњу истраживача привлаче резултати путовања Арсенија Суханова на Свету Гору половином XVII века. У време када ју је посетио Арсеније Суханов, Хиландарска библиотека је била у процвату. Из ње, Арсеније Суханов је изабрао 13 словенских и 7 грчких књига.

Посебно место у проучавању хиландарских повеља припада В. И. Григоровичу, који је на Светој Гори боравио 1844–1845. Осим древних рукописа које је затекао у хиландарској библиотеци, В. И. Григорович је показао велико интересовање за старе грамате и повеље, првенствено словенског порекла.

Велики рад на објављивању рукописа пронађених у Хиландару започели су европски научници половином педесетих година XX века.

После трагичног пожара у Народној библиотеци у Београду 1941, Хиландар је постао најбогатија ризница рукописних споменика старосрпске књижевности и писмености. Што се тиче рукописа насталих до XII века, хиландарска библиотека је најстарија и најбогатија, у пуном смислу речи национална библиотека српског народа.

К. И. Н. ЈЕЛЕНА БЕЉАКОВА

Институт за историју Русије, Руска академија наука
Москва, Русија

О значају успостављања аутокефалије Српске Цркве за друге словенске Цркве

Реферат је заснован на проучавању извора везаних за покушаје успостављања аутокефалије Кијевске митрополије у време Григорија Цамблака (1415) и Московске митрополије у време митрополита Јоне (1448). Основни извори су посланице митрополита Григорија Цамблака, познате како на основу појединих зборника митрополитских посланица, тако и на основу летописних зборника, и Казивање о српској и бугарској патријаршији. У овим споменицима се спомиње искуство Срба и Бугара и даје утемељење саме могућности аутокефалији. Питање порекла и ауторства Казивања историчари решавају на различите начине. Ипак, сматра се јасно утврђеном чињеницом да је Казивање о српској и бугарској патријаршији половином XV века ушло у источнословенске Крмчије софијске редакције, на њихове прве листове, и да је постало распрострањено у руској писмености, ушавши у збирке саборних цркава и манастирских библиотека. Како показују наша истраживања, Казивање је прерађено за време патријарха Филарета, у циљу утемељења законитости московске патријаршије. Том приликом у Казивање су унете допуне и позивања на житије светог Саве. Даља етапа прераде Казивања је уношење у штампу Крмчију у време патријарха Никона (1653), на прве допунске листове, у склопу Казивања о успостављању Московског патријархата. На овој етапи из Казивања су делимично уклоњени антигрчки исподи. У реферату ће такође бити показано на који начин је ово Казивање прерађено у хиландарској Крмчији, када су светогорски монаси добили примерак штампане Крмчије из 1685, па су се прихватили обнављања рукописа из XV века. Несумњиво је да је модел из доба Немањића, када су владар и архиепископ припадали истој династији, на својеврстан начин поновљен у време првих Романових. Треба рећи да су у то време житије и иконописне представе св. Саве у руској традицији постали широко заступљени. Аутокефалија коју је добила Српска Црква различито је тумачена у словенској и грчкој црквеној традицији.

Управо српском аутокефалијом почиње доба словенских аутокефалних Цркава. Признање Константинопоља које је 1235. добио трновски патријарх подразумевало је низ ограничења. Тежња ка аутокефалији у Средњем веку је карактеристична за периоде успона словенских владара, стицања политичке самосталности и претендовања на посебан царски (краљевски) статус. Будући добијена законитим путем, без конфликта са константинопољским патријархом, српска аутокефалија је за Словене била доказ да је могуће постојање и нових (а не само већ постојећих), у суштини националних аутокефалних Цркава. Самим тим, она је и аутокефалију без сагласности чинила законитом, као што показују посланице Григорија Цамблака. Московска аутокефалија такође није била призната од стране Константинопољског патријарха, безмало током 150 година, и управо зато се руски текстови активно позивају на Српску Цркву.

Овај преседан је добио и даљи развој у руској традицији, где је нови, московски патријарх, који је свој статус добио на основу сагласности других патријараха, претендовао већ на посебан статус међу другим „васељенским патријарсима“. При томе се постојање српског патријарха није узимало у обзир.

Митрополит др Порфирије Перић
Православни богословски факултет
Универзитет у Београду, Србија

Пастирска и мисионарска делатност Светог Саве

У раду ће бити речи о пастирској и мисионарској делатности Светог Саве. У првом делу рада акценат ће бити на пастирско-просветитељској делатности Светог Саве, која започиње Савиним доласком у Србију и која представља парадигматичан пример како треба одговорно деловати на заштити и унапређењу црквеног живота. Управо стога рад на просвећењу српског народа је био најважнија пастирска делатност Светог Саве јер он савршено добро знао да без Цркве нема ни правог просвећења, а ни освећења српског народа. У другом делу рада, биће речи о Савиној мисионарској делатности која је била вишеслојна.

Архимандрит др Тихон Ракићевић
Манастир Студеница, Србија

***Уредбе за унутрашњи и спољашњи монашки живот
игумана Студеничкој Саве Немањића***

Резиме: У преко четрдесет глава Хиландарској и Студеничкој *типици* постоји обиље смерница за спровођење квалитетног монашког живота. Ове смернице упућују монахе на приврженост сопственој заједници ослобађајући их бриге о спољашњим стварима и стварима световног живота. Одредбе које се тичу односа Хиландара према цару и управи Свете Горе односно односа Студенице према српској држави и самодршцу, такође усмеравају монахе на сопствено братство (главе 12 [О слободи манастира] и 13 [О постављању игумана...]) наглашавајући *слободу манастира*. Због свега овога још више изненађује садржина првог слова Студеничкој *типици*. Ово слово, које представља веома развијено житије студеничког ктитора, има садржај који се на први поглед, у многоме, не тиче конкретне заједнице за коју је типик израђен. Ипак, Свети Сава неколико пута наглашава да је тај садржај писан само за студеничке монахе. Реч је о присуству идеја које су хришћанске али које припадају владарским принципима и теоријама. У нашем раду истражујемо у којој мери и на који начин поменуто утиче на философију источног монаштва изложено у остатку Студеничкој *типици*.

Др Дражен Н. Перић
Православни богословски факултет
Универзитет у Београду, Србија

Истовешност богословља Светог Саве са апостолским и светоотачким предањем

У раду се разматра и анализира богословље Светог Саве у контексту апостолског и светоотачког богословског предања. На основу ових разматрања може се јасно закључити да је Свети Сава био истински православни богослов у свим оним богоданим димензијама светоотачког богословља, какво је било познато у Православљу кроз векове. Недвосмислено је било уверење да је Свети Сава у Цркви био „наследник и сапрестолник и сврстник Светих Апостола“, и као такав да ће бити „заједничар Апостола“. У контексту светоотачког богословља сасвим је уочљиво да је био прави баштиник патристичког богословља Светих Отаца Цркве Христове на Истоку. Свети Сава се васпитавао и учио богословљу на бројним светоотачким делима, и у грчком оригиналу, и у преводима на словенски језик. Готово сви Савини текстови су изразито богословски и показују широко познавање православног светоотачког богословља. Апостолско-светоотачко богословље Светог Саве почивало је на његовом благодатном подвижништву чисте делатне вере, богоугодног живота и живе љубави према Христу, као извору сваког богословља у Цркви. Овакву хришћанску традицију богословља, која непрекидно траје у Православној Цркви од њеног оснивања, наставио је Свети Сава на нашим просторима, поставши тако истински православни богослов и боговидац. Све то нам недвосмислено показује и доказује да уистину постоји истоветност богословља Светог Саве са апостолским и светоотачким богословским предањем.

ДР ДРАГИША БОЈОВИЋ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ, СРБИЈА

Рецепција свейооџачке мисли у делима Свейоџа Саве и његових ученика

Једно од најзначајнијих питања у истраживањима српске црквене књижевности је однос српских писаца према Светим Оцима. Рецепција патристичке књижевности сагледава се у контексту богатих интертекстуалних веза, уз сагледавање места и функције цитата. Овакав приступ могуће је применити и у изучавању књижевног (претежно хагиографског) текста Светог Саве и његових ученика, на првом месту Доментијана.

Досадашња и актуелна истраживања показују да је Свети Сава радо читао и цитирао Светог Јеремију Сирина, Преподобног Теодора Студита (најчешће у есхатолошком контексту), Светог Јована Дамаскина (химографија) итд. Доментијан се напаја са бројних светоотачких извора: Свети Григорије Богослов, Свети Григорије Ниски, Свети Јефрем Сирин, Свети Јован Дамаскин, Дионисије Ареопагит и други. У овим цитатима доминирају бројни мотиви, а посебно место заузима симболика светлости.

Из овога се може извести закључак да је, после библијске, патристичка мисао посебно обележила поетику првих дела српске средњовековне књижевности.

ДР ГОРДАНА ЈОВАНОВИЋ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ, СРБИЈА

Свети Сава Српски и његов удео у нормирању богослужбеног језика Српске цркве

Свети Сава Српски даје највиши ранг српскословенском језику уводећи га као богослужбени најпре на просторима своје архиепископије а онда, како су се прилике мењале – црквене и територијалне – и српска држава ширила и мењала своје границе српскословенски језик¹ постаје не само језик богослужења у српским црквама у којима српска паства слуша Реч Божију, него је то језик на коме се сигнирају натписи над главама светитеља и објашњавају сликарски програми зографа који осликавају наше цркве. Овим чином први српски архиепископ истиче самосвојност новоуспостављене црквене организације која иде у пару са успостављеном српском краљевином.

Као што је Свети Сава успео да својим огромним трудом, упорношћу и богословским знањем убеди најважније византијске црквене и државне институције о потреби да уз српску краљевину иде упоредо и аутокефалност српске цркве, он је, дубином свога ума добро схватио да ће и разумљив српскословенски језик бити од највеће важности за учвршћивање хришћанства у српском народу и да ће се лакше борити са паганским обичајима и веровањима које није било лако искоренити а које примећујемо и данас у свакодневном животу.

Кад је реч о натписима на фрескама по нашим богомољама, у овоме раду ће се понешто рећи и о грчким натписима, о старословенским (стандардни ћирилометодијевски језик), о српскословенским, о мешовитим грчким и словенским сигнатурама итд. и да ли су наши зографи уносили и понеки граматички и правописни облик који би указивао на неки дијалектизам српског језика, што је од изузетне важности за изучавања историје српског језика и развојног пута наших дијалеката.

ДР САВА МИЛИН
ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ
УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, СРБИЈА

Беседа Свейоџа Саве о љавој вери

Свети Сава, први архиепископ српски, по добијању аутокефалије 1219. године у Никеји, већ је 1221. године сазвао велики државни и црквени сабор у Жичи. Том приликом произнео је чувену *Беседу*

¹ Српскословенски језик представља језичку адаптацију ћирилометодијевског канона, одн.старословенског језика – тачније његовог ортографског и фонетско-фонолошког система који се, кад је реч о српској редакцији, темељи на штокавској основици.

о правој вери. Захваљујући преданом раду биографа Доментијана и Теодосија, беседа о правој вери нам је аутентично сачувана, иако нам је већи део записаних проповеди Светог Саве потпуно изгубљен. Једним делом рад би пажњу посветио реконструкцији осталих проповеди Светог Саве којих, према професорима Бранку Цисаржу и Живану Маринковићу, има седам. Беседа о правој вери је од великог значаја не само због анализе проповедништва Светог Саве, него и због чињенице да је једна од ретких догматских беседа. Догматско беседништво је веома захтевно и можемо да приметимо да се том тематиком баве само изузетни светитељи Цркве попут Св. Григорија Богослова, Св. Василија Великог и других. У раду би се анализирао контекст настанка беседе, аргументација заснована на Светом Писму и учењу Цркве које је утемељено на седам васељенских сабора. Анализирао би се природа проповедништва Светог Саве са критичким освртом на досадашња запажања омилитичара. Рад има за циљ не само да прикаже Светог Саву за врсног познаваоца светоотачког учења, већ и да прикаже да су пастири Цркве били добро упознати у основне истине вере, будући да су тако сложено проблематику могли да прате. Такође, овим радом би се нагласила важност проповеди на узвишеном задатку мисије Цркве.

ДР ВЛАДАН ТАТАЛОВИЋ

ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, СРБИЈА

Свадба у Кани Галилејској (Јн 2, 1-12) у српској средњовековној фресци

У раду се истражује рецепција првог знамења у Јовановом еванђељу (2, 1-12) у српском средњовековном фреско сликарству, са освртом на интерпретативне изазове у савременим остварењима. У првом делу, литерарна анатомија епизоде представља се у светлу приповедног света еванђеља. У другом делу, за студију случаја се, међу више примера, бира репрезентативна фреска манастира Каленић (XV век), чије се наративно решење затим представља у контексту визуалног језика манастирског храма. У последњем делу, уочавају се и анализирају особине визуалне интерпретације у одабраној композицији, одакле се отвара поглед на друге и савремене доприносе у домену исте уметничке форме.

ДР ДРАГАН РАДИЋ

ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, СРБИЈА

Рецепција Новог Завета у делима Светог Саве

У раду ће бити речи о рецепцији Новог Завета у делима Светог Саве. Познато је да је Свети Сава у готово свим својим делима користио цитате светог писма Новог Завета и зато у њима проналазимо мноштво асоцијација и метафора. Акценат ће бити стављен на два савина дела: Житије о Светом Симеону и Жичку беседу о правој вери, у којима Свети Сава на аутентичан начин ставља свето писмо Новог Завета у средиште свог богословља. У раду ћемо нагласити да је за Светог Саву Библија божија реч која је увек савремена и нова и зато говор о богу мора бити прилагођен људима сваког времена јер на тај начин она постаје центар живота сваког верног човека.

ДР ВЛАДИМИР ВУКАШИНОВИЋ

ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, СРБИЈА

Историја српског бојослужења: 13–21. век

Аутор у раду даје историјски преглед развоја српског бојослужења од 13. до 21. века указујући на изворе одређених литургијских промена и теолошке, културолошке и социолошке разлоге који су до њих довели.

ДР СРБОЉУБ УБИПАРИПОВИЋ

ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, СРБИЈА

***Законоправило Светог Саве као извор богослужбеног живота
у Архиепископији свих српских земаља и поморских у 13. столећу***

У опусу веродостојних дела Светог Саве, која настају ради устројства и изграђивања богослужбеног живота православних хришћана српског рода, литургиолошку и научну пажњу неизоставно заокупљају Хиландарски, Карејски и Студенички типик, Устав за држање Псалтира, Житије и Служба Преподобном Симеону Мироточивом. Упркос оваквом приступу, у групу извора који садрже драгоцене сведочанства о литургијском животу Архиепископије свих српских земаља и поморских у 13. веку, треба сврстати и Законоправило Светог Саве. Иако је реч о вишеслојном зборнику канонолошко-правног значаја, темељним и пажљивим проучавањем Иловичког преписа Законоправила Светог Саве из 1262. године, као и других, потоњих преписа из 14. столећа, могуће је констатовати да одређена поглавља нису ништа друго до записана богослужбена последовања која употпуњују и непосредније описују литургијски живот самосталне Архиепископије свих српских земаља и поморских. Следствено, у саопштењу ће бити разматрани историјски, обредословни и богословски аспекти последовања обухваћених у појединим главама Законоправила Светог Саве.

ДР ТАТЈАНА СУБОТИН-ГОЛУБОВИЋ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, СРБИЈА

Типологија и химнографски репертоар српских литургијских зборника XIII века

У литургијске зборнике химнографског састава убрајају се октоиси, триоди и минеји. У састав служби ових зборника ушли су бројни химнографски састави византијских песника. Стицајем околности, српски рукописи овога типа сачувани су тек од почетка XIII века. Неколико српских триода и минеја преписаних током овог столећа чувају извесне архаичне особине, и то у првом реду текстолошке природе. Поједини од ових рукописа садрже и дела ране словенске химнографије, у првом реду саставе Климента Охридског, Константина Презвитера, Наума Охридског – аутора краја IX и првих деценија X века. Ова чињеница потврђује значај српског рукописног наслеђа за познавање настанка и развоја оригиналних дела химнографског жанра код православних Словена. Набројаћемо тек неке од ових рукописа: F п. I 68, Софија НБКМ 202, САНУ 361, НБС 647. Стога је ове рукописе неопходно посматрати у ширем словенском контексту. Српски октоиси сачувани су тек од краја тог столећа, мада се на основу њихове структуре и састава може закључити да су то тек млађи преписи рукописа у којима су сачуване одређене архаичне одлике. У овом раду посебна пажња ће бити посвећена првенствено саставу тј. химнографском репертоару и текстолошким одликама текстова заступљених у овим рукописима. Треба нагласити да структура и састав химнографских зборника могу указивати и на типике који су били у употреби у то време, што је посебно важно када се има у виду чињеница да није сачуван ни један српски препис неког типика из XIII века.

ДР МАЈА М. АНЂЕЛКОВИЋ

ФИЛОЛОШКО-УМЕТНИЧКИ ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ, СРБИЈА

Интертекстуалне везе Савиног Житија Светог Симеона и I и II Хиландарске њовеље

Интертекстуалност као поетичка одлика средњовековне књижевности произашла је из потреба позивања аутора на претходне текстове, чиме се стварала нераскидива веза са традицијом и потврђивала универзалност поетско-естетских категорија. Стварање дела за потребе Цркве, условило је појаву библијских навода као нужног подтекста, али су се у истој функцији и у жанровима хеортолошко-химнографске литературе могли појављивати текстови канонско-правног карактера којима се интертекстуалност додатно усложњавала, као и начини транспоновања интертекста у ауторски текст.

Уочавање оваквих појава је од особитог значаја за доба првих Немањића, стварања изворне српске средњовековне књижевности и утврђивање ауторства. Сходно неупитном значају и функцији коју су имали у времену конституисања српске Цркве, државе и књижевности, у раду разматрамо интертекстуалне везе Савиног *Житија Светио Симеона* (одн. Првог слова *Синуденичкој житији*) и *I Хиландарске повеље* (Симеона Немање) и *II Хиландарске повеље* (Стефана Првовенчаног), што актуелизује питање њиховог ауторства и саодноса на приповедној и симболичкој равни.

ДР ВЛАДИМИР АНТИЋ

ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, СРБИЈА

Конјиниуитет и промена парадигме у савременом српском појању

Православно богослужење представља природан оквир унутар кога је настало и касније се развијало црквено појање. Криза у којој се налази савремено православно богослужење огледа се и у начинима како се црквена музика данас разумева, негује и развија. Рад се бави проблемом парадигме у складу са којом се црквено појање мења у савременим околностима. Према ставу аутора, проблем савремене богослужбене и појачке парадигме стоји у директном односу са питањем очувања традиције, с једне стране, или стварања континуитета, с друге. На примеру црквеног појања ово се огледа у сучељавању два става: првог који тежи очувању актуелне појачке праксе, и другог, који тежи обнављању предањских, древних начина појања. У раду се испитују савремени токови развоја црквеног појања, кроз призмину антагонизма између националног и црквеног елемента у формирању естетске парадигме на пољу појачке уметности.

ДР АНА РАШКОВИЋ

ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, СРБИЈА

Српско рукописно наслеђе и Руска црквено-појачка култура:

Настајак једне нове синџезе

Мало је познато да су најлепше странице српске средњовековне црквене поезије посвећене најзначајнијим светим личностима у историји Српске Православне Цркве већ крајем XV века постале једна од тема у руској црквено-појачкој уметности. Богослужбени рукописи српског порекла, који су у време друге литургијске реформе Руске Православне Цркве у XIV веку, у великом броју доспевали у Русију, отворили су директан пут којим су се најзначајнији српски национални култови селили у нове просторе православне васељене. Испочетка као део месецослова руских преписа Јерусалимског богослужбеног устава, српски свети већ почетком XV века налазе своје место у руским минејима, одакле химнографија у њихову част доспева и у неумске стихираре који данас представљају најстарије и најпотпуније словенске музичке рукописе који садрже нотирание песме из служби српским светима.

У контексту историјских збивања у Русији, нарочито у XVI веку, Свети Сава, али и други свети Срби, налазе своје значајно место не само у руској књижевности и живопису, како је до сада било познато, већ и у руској црквеној музици. Десетине руских музичких рукописа, настале у најзначајнијим руским манастирима и другим преписивачким центрима, сведоче о синтези српске химнографије и руског знаменог појања које је сачувало најстарију музичку верзију ових српских текстова. Чињеница да је сестринска помесна црква изнедрила и сачувала музичке записе у част српских светих, какви нису сачувани у Српској Православној цркви, говори не само о значају српског средњовековног песништва у Русији, већ пре свега о великом аутоитету личности првог српског архиепископа и доприносу Српске Православне Цркве православној култури, који су се на најлепши начин рефлектовали на руску црквено-појачку уметност.

АКАДЕМИК АНАТОЛИЈ АРКАДЈЕВИЧ ТУРИЛОВ
ИНСТИТУТ ЗА СЛАВИСТИКУ РУСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА
ИНОСТРАНИ ЧЛАН САНУ, МОСКВА, РУСИЈА
ДР СНЕЖАНА ЈЕЛЕСИЈЕВИЋ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, СРБИЈА

Нове чињенице о Светиом архиепископу српском Арсенију

У раду се саопштава о до сада непознатом спомену успењу Светог Арсенија (11. март) у месецослову „Буниловог јеванђеља“ (Збирка рукописа манастира Хиландара, бр. 23, последња трећина XIII – прва четвртина XIV века) и одломку Службе Светом Арсенију посебне редакције, која се не среће у другим преписима. Одломак потиче из српског Минеја служабног за октобар из прве половине XIV века, сачуван је на задњим подставним листовима српског Четворојеванђеља с почетка XIV века (Државни историјски музеј (ГИМ), Збирка А. И. Хлудова, бр. 13). Издају се спомен и одломак Службе.

ДР ЈЕЖИ ОСТАПЧУК
ОДЕЉЕЊЕ ЗА ТЕОЛОГИЈУ ХРИШЋАНСКЕ ТЕОЛОШКЕ АКАДЕМИЈЕ
ВАРШАВА, ПОЉСКА

***Рана шћамљана издања ћирилских четворојеванђеља српске редакције
– прелиминарни текстолошки опис***

Реферат је посвећен прелиминарном текстолошком опису три ћирилска четворојеванђеља српске редакције из XVI века штампана 1637. у Рујну, 1552. у Београду и 1622. у Мркшиној цркви. Опис се заснива на два јеванђелска фрагмента (по Матеју и по Марку), делу богослужбених упутстава, предговору Теофилакта Охридског и садржаја првог Јеванђеља. Као компаративни материјал послужиће око 70 раних штампаних ћирилских четворојеванђеља (сва постојећа средњобугарске редакције, вилњуска, кијевска, лавовска, почајевска и око 40 московских).

ДР ВЛАДАН ТРИЈИЋ
НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ
БЕОГРАД, СРБИЈА

Бечки ћрејис Теодосијевој Заједничкој канона светоме Симеону и светоме Сави

У рукописној збирци Националне библиотеке Аустрије у Бечу, под сигнатуром Cod. Slav. 64 чува се српскословенски Псалтир с последовањем из XVI или XVII века. Приликом кодиколошке анализе, у њему смо уочили до сада непримећени препис Заједничког канона светоме Симеону и светоме Сави 4. гласа, којег је певао Теодосије Хиландарац. Самостални преписи овог химнографског дела науци су познати из рукописа хиландарске рукописне збирке, различитих садржинских профила, а оно је послужило и као текстуална основа параклиса истом светитељском пару састављених у постнемањинском периоду. У раду ће бити пружен кратак осврт на заједничко прослављање Симеона и Саве као „свештене двојице“, које је литургијски утемељио управо Теодосије, биће, затим, испитан контекст и међусобни однос различитих преписа Теодосијевог дела и објављен текст бечког преписа.

ДР СВЕЛАНА ТОМИН
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ, СРБИЈА

Буђановачко јеванђеље – ћираом рукописа из 1548

Буђановачко јеванђеље назив је рукописа из 1548. године, преписаног по жељи митрополита београдско-сремског Лонгина. Исписао га је презвитер Вук у Срему, у Буђановцима, и о томе оставио драгоцен запис: „Си извод от форми Црнојевич, от сложенија Макаријева“. Као предложак му је, дакле, послужило Четворојеванђеље из Штампарије Црнојевића. Захваљујући овом запису, сазнало се

за још једну инкунабулу из ове Штампариие. Као што је познато, од штампаног Четворојеванђеља није сачуван ниједан примерак, тако да је Буђановачко јеванђеље најважнији, мада не и једини, доказ да је на Цетињу било штампана и пета инкунабула, Четворојеванђеље.

У науци се за овај рукопис сазнало захваљујући радовима Ђорђа Сп. Радојичића, почев од 1938. године. Годину дана раније, он је као управник одељења старе штампане књиге Народне библиотеке Србије, на кратко време имао у рукама Буђановачко јеванђеље, из којег је начинио неколико исписа. Рукопис је купио Тома Максимовић, индустријалац, и поклонио га патријарху Гаврилу Дожићу. Оно је било у патријарховом поседу и после његовог повратка у земљу 1946. године.

У раду ће бити изложен кратак историјат Буђановачког јеванђеља, почев од 1937. године, као и оно што се о потоњој судбини овог рукописа зна. Биће наведена и главна сазнања о Буђановачком јеванђељу, која потичу од његових посвећених проучавалаца, Ђорђа Сп. Радојичића и Боровоја Маринковића.

Овај рукопис још једном потврђује мисао да књиге имају своју судбину. Доказ је и да старање о националном благу код нас има своју традицију, о чему сведочи патриотски гест Томе Максимовића. И сам Ђорђе Сп. Радојичић је, током Другог светског рата, прикупљао рукописе и борио се да обнови рукописни фонд страдале Народне библиотеке. Од патријарха Гаврила Дожића је, након рата, добио дозволу да начини један број снимака Буђановачког јеванђеља. Они су изузетно важни, будући да није познато где се Буђановачко јеванђеље данас налази.

МР МИЛАНКА УБИПАРИП

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ

БЕОГРАД, СРБИЈА

Српскословенски октоих и његови његови Свјетии Клименти Охридског

Из корпуса јужнословенског рукописног наслеђа октоиха које чува изворно песничко стваралаштво словенских химнографа, издвојићемо преписе српскословенске традиције, са посебним освртом на кодекс у чијем се саставу налази стваралаштво Климента Охридског. Особености српскословенског октоиха представиће се новом анализом – приказом структуре појединих целина (сваког гласа и, у оквиру њега појединих текстуалних целина за све седмичне дане). Нарочита пажња биће посвећена преписима српскословенског октоиха са једним каноном на јутрењу за сваки глас, у науци до сада препознатог као архаични тип осмогласника. Детаљном анализом биће обухваћена садржина и структура група стихира намењених појединим деловима дневног богослужбеног дана. Пажњу ћемо посветити и посебном типу изборног октоиха и његовим микротекстуалним песничким целинама (групама стихира).

Предметом проучавања биће нарочито химнографске целине састављене компилацијом – избором тропара из очекиваних, преведених као и из Климентових канона. Према овом критеријуму биће начињен избор појединих српскословенских преписа, својеврсних трезора изворног словенског химнографског наслеђа. Успостављање другачијих, до сада непознатих текстуалних веза међу изабраним српскословенским преписима допринеће и расветљавању односа између појединих грана писмености јужнословенске рукописне традиције Климентовог песништва октоиха. Истаћи ће се веза српске традиције са оном која се развијала у македонским скрипторијумима у XIII и XIV веку. Показаћемо у којој мери српскословенска писменост уопште учествује у очувању наслеђа химнографије Климента Охридског. Она ће бити сагледана у конкретним кодексима са освртом на главну атмосферу епохе и услове њиховог опстанка. Посебна пажња биће посвећена оним кодексима чије је исходиште доста удаљено од периода смене богослужбеног устава.

МА МИРОСЛАВ ЛАЗИЋ

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ

БЕОГРАД, СРБИЈА

Инкунабуле и његови његови: српскословенске богослужбене и црквене књиге од краја XV до средине XVII века

У одржавању верског и богослужбеног живота српске православне цркве драгоцену улогу имале су српскословенске ћирилице књиге, објављиване од 1494. до 1638. године. У том периоду, дугом готово

век и по, публиковано је преко четрдесет издања, међу којима, поред мањег броја верско-дидактичких састава, преовлађују литургијске књиге. Штампарска продукција, поникла на Цетињу под покровитељством зетског војводе Ђурђа Црнојевића, није замрла ни после пада последње суверене српске земље под османску власт, где су на окупираном српском етничком и духовном простору књиге штампане како при манастирима (Рујан, Грачаница, Милешева и Мркшина Црква) тако и у градским насељима (Горажде и Београд). Ипак, водећу улогу на том пољу имала је Венеција, као оновремени главни центар европског штампарства, где су поред Божицара Вуковића и његовог сина Вићенца, ћирилска издања на српскословенском језику објављивали и њихови следбеници: Стефан од Скадра, Јаков од Камене Реке, Јеролим Загуровић, Јаков Крајков, јеромонах Стефан Паштровић и Бартоломео Ђинами.

ДР МАЛМЕНВАЛ СИМОН

ТЕОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ЉУБЉАНА, СЛОВЕНИЈА

***Страстојерци у средњовековној славистичкој хисториографији:
Борис и Глеб Руски и Јован Владимир из Дукље***

Борис и Глеб били су први канонизовани источнословенски светитељи. Били су синови великог кнеза Владимира Свјатославича (980-1015), који је хришћанство прогласио државном религијом Кијевске Русије. После смрти Владимира, његов најстарији син Свјатополк наредио је атентат на млађу браћу, Бориса и Глеба. Обојица су поштовали вољу свог старијег брата Свјатополка и добровољно прихватили своју насилну смрт. У источнословенској историјској свести жртвовање Бориса и Глеба почело се посматрати као одраз жртвовања старозаветне фигуре Авеља и као модел имитације Христа у вези са одрицањем од секуларне моћи. Штавише, чињеница да су први канонизовани источнословенски свецци дошли из секуларне владајуће елите сведочи о покушајима руских књижевника да нагласе снажан утицај недавно усвојеног хришћанства на политички важне одлуке у Кијевској Русији, која је, кроз ово, наводно остварила своју верску „зрелост“ у контексту историје спасења.

Међутим, постојање мученика или страстотерпаца међу секуларном владајућом елитом не може се посматрати само као специфичан елемент источнословенске средњовековне културе јер је ова врста светиње (упркос локалним разликама) присутна у недавно христјанизованим земљама на северној и источној периферији Европе у то доба. Сличан култ страстотерпачке културе међу источнo-хришћанских (православних) Словена може се наћи у убијеном принцу Јовану Владимиру из Дукље, који је умро 1016. године у Преспи у данашњој западној Македонији; убио га је његов рођак Иван Владислав (1015-1018), цар Бугарске. Живот и мучеништво Јована Владимира, живописно приказано у Летопису попа Дукљанина, даје феномену страстотерпца нов књижевни и теолошки хоризонт: укључује жену (Јованову супругу Косару) и заснива се на новозаветној слици доброг пастира, служећи као пример доброг владара који следи Христа „постављајући свој живот“ за своје „стадо“ (људи). Упркос чињеници да је Јован Владимир први словенски принц (владар) светац на западном Балкану, његово мучеништво – супротно случају Бориса и Глеба, који су касније поштовани као заштитници своје домовине и династије Рурик – нису еволуирали у политички значајан култ. Упркос томе, прича о Јовану Владимиру могла је утицати (литерарно) на Живот Симеона (Стефана Првовенчаног), које је написао српски краљ Стефан Урош (1241 / 1242-1276) средином тринаестог века – конститутивни текст династије Немањића који је својом (духовном) репутацијом вршио утицај.

ДР БОГОЉУБ ШИЈАКОВИЋ

ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, СРБИЈА

Светосавље и философија живота: Retractatio

Аутор намјерава да најприје изложи смисао и значај светосавља, а потом да поново преиспита међуратни контекст идеје светосавља, утицај философије живота на ову идеју и потенцијал светосавља за критику европске културе као начин успостављања аутентичне мисаоне позиције.

ДР СВИЛЕН ТУТЕКОВ

ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ,

ВЕЛИКОТРНОВСКИ УНИВЕРЗИТЕТ СВ. КИРИЛА И МЕТОДИЈА, БУГАРСКА

Христолошка аретологија Прейодобној Јустина Ђелијској

Предмет овог истраживања је аретологија или врлинословље преп. Јустина Ђелијског и могућност њене рецепције у савременој православној теологији. У теолошком речнику аве Јустина врлина је концепт који има искључиво антрополошки садржај и *овојлођује* саму истину људског постојања и живота. Аретологија се не мора схватати у контексту неке идеологизоване аутономизоване етикологичке, јер су врлине путеви и начини остваривања самог логоса људског бића, они су егзистенцијална достигнућа човека у процесу *олојосења* и *оисјинења* свог постојања. У том кључу се аретолошка мисао аве Јустина може протумачити као „интернализована“ онтологија људског постојања, у којој су врлине начини увођења праксе у простор онтологије; оне су *йројоси* најистинитијег начина постојања или аскетским језиком речено напор и борба за остварење богодарованих могућности богообразне људске природе. Наравно, ава Јустин артикулише своју аретологију у неопатристичком духу и она несумњиво садржи зачетке аутентичне аскетске патристичке теорије о личности. Из те перспективе врлине се схватају као путеви и начини остварења богоподобне личности, односно као тропоси обожења и охристовљења.

У том истом светоотачком кључу ава Јустин тражи метафизичко утемељење аретологије у контексту христологије, која је алфа и омега његове целокупне антрополошке и уопште теолошке мисли. Из перспективе своје карактеристичне богочовечанске херменеутике људског постојања он истиче да је човек створен као *йошеницијално бојочовечанско биће* и у том смислу дефинише врлине као *бојочовечанске снаје*, преко којих човек остварује тај богочовечански потенцијал свог боголиког бића. У том христолошком кључу ава Јустин поставља као епицентар свог аретолошког мишљења богочовечанску Личност Христа као *йосјасну* или *овојлођену* врлину; сагласно томе егзистенцијални напори практиковања богочовечанских врлина јесу начини и тропоси охристовљења људског постојања. Из те христолошке перспективе синергијска структура подвижничког врлинског живота претвара се у својеврсну „интернализацију“ христолошке перихорезе у простору људског постојања и врлине су харизматски плодови овог богочовечанског начина живљења. Врлина је топос и тропос дијалогског сусрета и синергије људске слободе и божанске благодати, и ава Јустин осмишљава ову истину управо у контексту христолошке перихорезе. У његовом мишљењу међутим овај богочовечански начин живљења је *rag excellence* живот црквеног Тела Христовог, јер је Црква Христос *йродужен у исјорији*. Уколико су у својој суштини врлине *йројоси* остварења тог црквеног начина постојања, христолошка аретологија се може протумачити као простор једне опитне „интернализоване“ екисиологије где је задобијање богочовечанских врлина уствари оцрквењење самог људског бића, постојања и живота. У овом аретолошком кључу може се промислити и органска синтеза евхаристијског и подвижничког живота, јер по ави Јустину свете тајне и свете врлине у својој синтези пројављују пуноћу живота Цркве као простора људског обожења и охристовљења. На тај начин христолошка аретологија остаје простор и могућност артикулисања једне аутентичне православне антропологије и етике, који имају као свој задатак теолошко промишљање свих персоналних и кинонијских димензија људског постојања и живота.

ДР ЗЛАТКО МАТИЋ

ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, СРБИЈА

Бојомољачки йокреј: екисиолошка йроцена једној феномена

Тема овог истраживања је богословска (екисиолошка) анализа феномена бојомољачког покрета и покушај да се, у основним цртама, представи могући конструктивни одговор православног богословља на изазов шире проблематике постојања братстава, удружења, покрета, кола и других организација, које се (ин)директно повезују са Црквом Божјом на нашем простору, све до данас.

Полазећи од става да су одређене позитивне стране бојомољачког покрета довољно подвучене, аутор жели да овим истраживањима првенствено укаже на оне моменте историје и теологије

Православне народне хришћанске заједнице, који су *проблематични* и недовољно *критички* процењени. Посебно се осврће на паралелна литургијска сабрања појединих чланова и групација, који су се позивали (и још увек то чине) на „богомољачко“ порекло својих деловања. Аутор врши теолошко испитивање саме потребе за постојањем лаичких груписања, која по себи доводе у питање црквено устројство, њен јерархијски поредак и њене тајне и повезује је са неправославним утицајима. Након тога, указује на неопходност храбре реинтерпретације и суочавања са последицама такве визије по живот Цркве, па одређене манифестације, које назива „прогресивном протестантизацијом“ црквеног мишљења идентификује, између осталог, и у нејасном одређењу Цркве и њене теологије према поменутом и њему сличним феноменима.

На крају свог истраживања аутор нуди на процену закључак да се у потребама за додатним (парацрквеним, или тек формално црквеним) удруживањима, крије апсолутно неразумевање онтолошког приступа Цркви Христовој, као *јуноћи* живота у Светој Тројици.

ДР ДРАГАН АШКОВИЋ

ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ
УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, СРБИЈА

Светосавље између народно обредној и хришћанско византијској предања

Усвајање утврђених византијских средњовековних књижевних облика јесте круна успешне вишевековне мисионарске делатности започете још од времена Светог Ћирила и Методија. Концепт организовања и ширења хришћанске Цркве суочио је средњовековну Србију са богатим поетским наслеђем византица преко којег су преношена тадашња врхунска културна и поетска остварења заснована на вековном историјском памћењу. У раду се разматрају питања зашто за нас прихватање страног, вековима брушеног богослужбено-литургијског песничког наслеђа није остала неприкосновена супериорна књижевно поетска датост, већ је послужило само као модел за стварање наше националне књижевности и богослужбене поетике. Такође, због чега су интензивно настајала књижевно поетска остварења са националним префиксом, имајући у виду распрострањено схватање по коме је потребно да хришћанска Црква и сваки облик њеног стваралаштва буде наднационалан.

ДР ВЛАДИМИР ЦВЕТКОВИЋ

ИНСТИТУТ ЗА ФИЛОЗОФИЈУ И ДРУШТВЕНУ ТЕОРИЈУ
БЕОГРАД, СРБИЈА

Промишљање појма Светосавље: Пример Св. Николаја Жичког и Св. Јустина Ђелијског

Циљ у овом раду јесте анализа *Светосавља* из перспективе Св. Николаја Жичког и Св. Јустина Ђелијског, појма који се појавио као реакција на политичке промене у Југославији и Европи у међуратном периоду. Појам *Светосавље* ће најпре бити продискутован у контексту национализма у Православној Цркви, да би се показало да оба аутора реагују против идеје нације као идентификатора Православља. Даље, у раду ће се промислити улога коју је имало руско и славофилско наслеђе, нарочито идеје „свечовештва“, „Богочовештва“, „целосног знања“ и „саборности“ у процесу уобличавања „Светосавља“. Коначно, појам *Светосавље* ће се анализирати у контексту југословенског међуратног друштва да би се показало да су Николај и Јустин желели да ојачају позицију Цркве као политичке и националне институције и да спрече даљу секуларизацију земље. У раду ће се аргументовати да за Николаја и Јустина „Светосавље“ представља форму политичке теологије која светост, саборност и аскетизам промовише више као националне и политичке идеале пре неголи као етнички и национални идентитет, антикомунизам или клерикални фашизам. Ово ће нам омогућити да разликујемо његова виђења *Светосавља* од других облика *Светосавља* који су се појавили у току међуратног периода или се изнова појавили у временима политичког и друштвеног превирања, као на пример у периоду слома Југославије и потоњих ратова.

ДР СРЂАН ПИРИВАТРИЋ
Византолошки институт САНУ
БЕОГРАД СРБИЈА

Црквене прилике у византијском свету у време оснивања архиепископије свих српских и поморских земаља 1219. године. Прилој проучавању проблема

Саопштење је посвећено запажањима о установи аутокефалије у систему помесних цркава уочи слома Римско-византијског царства непосредно пре и после 1204. године. У средишту пажње су овлашћења царских власти у црквеним стварима, укључујући назначења архијереја и одређивање опсега црквених провинција, на једној страни, и однос аутокефалних цркава према царској власти на другој страни. Полазна тачка у посматрању феномена аутокефалије у Византијском царству у доба последњих Комнина је спис Нила Доксопатра из 1143/44. године посвећен поретку патријаршијских престола. Упоредна анализа положаја аутокефалних архиепископије Кипра и Бугарске (Охрида) после освајања Константинопоља 1204. године, распарчавања Византијског царства и стварања тзв. Латинског царства и латинске Константинопољске патријаршије, показује њихов неједнак однос аутокефалних архиепископијаспрам кризе средишњих установа некадашњег Византијског царства тј. спрам обнове и конституисања византијске царске власти и православне Константинопољске патријаршије у Никеји. Анализа пружа нове увиде у односе помесних цркава и омогућава да се потпуније сагледају опште околности у којима је Свети Сава предузео путовање у Никеју 1219. године, а чији резултат је било његово рукоположење за архиепископа и оснивање аутокефалне архиепископије свих српских и поморских земаља.

ДР ДАЛИБОР ПЕТРОВИЋ
Православни богословски факултет, Фоча
Универзитет у Источном Сарајеву, Република Српска

Црквене прилике у донемањинском периоду

У овом раду се говори о формирању црквених односа на етничкој територији коју је у донемањинском периоду до формирања немањинске државе насељавао српски народ. У том погледу веома важну улогу играле су међусобни односи како црквених центара Рима и Цариграда тако и друштвено-политичких и војних односа на просторима Балкана па и шире. У том погледу свакако да је пресудни моменат имала мисионарска дјелатност и њихова посвећеност обимном раду око приближавања богословског садржаја ширим народним скупинама. Способност и опредељење да се одређени богословски правац представи као најпогоднији за одређену етничку скупину имао је одлучујући значај за опредељење и прихватање или римског или источно-православног богословског израза хришћанске вјере. Због тога су црквене прилике у донемањинском периоду занимљиве за истраживање и из данашње перспективе црквено-етничких односа уопште на Балкану.

ДР МИРКО САЈЛОВИЋ
Православни богословски факултет, Фоча
Универзитет у Источном Сарајеву, Република Српска

Свети Сава у чину архиепископа на Светој Гори АѠонској

У српској медиавелистици одавно је констатовано да је за анализу живота и рада светог Саве неопходно „што дубље продирати у византијски државни и црквени систем епохе“. При томе, као неопходност се испостављају два аспекта: шири, сагледавања црквено-политичких прилика на европском југоистоку и у Византији током двеју последњих деценија XII и прве половине XIII века, те ужи аспект, сагледавање свих специфичности реда и поретка на Светој Гори АѠонској током овог периода. Наравно, у Савином случају који је „васпитаник и изданац Свете Горе“ (Доментијан, 138), познавање светогорских прилика с краја XII и током прве половине XIII века испоставља се као примарно.

Многи сегменти Савиног живота и рада на Светој Гори као што су: његов одлазак на Свету Гору и тамошње замонашење, оснивање Хиландара, подизање Карејске испоснице, Хиландарски и

Карејски типик, ктиторске делатности, одласци и боравак у Солуну, архимандритско достојанство и питање ношења надбедреника, већ су били предмет научних истраживања. Питање Савиног боравка на Светој Гори Атонској у чину архиепископа и тамошње његове архијерејске активности до сада није специјално разматрано. Као архиепископ Сава је боравио на Светој Гори врло кратко и то у два наврата: први пут одмах по хиротонији у Никеји (1219), и други пут, по повратку са првог поклоничког путовања (1229). Захваљујући новим сазањима до којих су дошли савремени српски истраживачи, пре свих историчари српске средњовековне уметности и књижевности, али и савременим критичким издањима грчких извора Савине епохе (*Actes de Chilandar*), оба ова Савина боравка на Светој Гори могу се данас са доста више појединости и поузданости реконструисати.

У раду се преиспитује веродостојност Доментијанових и Теодосијевих исказа о Савиним епископским активностима на Светој Гори. Када је реч о првом његовом боравку, акценат је стављен на велики број освећивања које је Сава тада обавио („А прот и сви игумани великих и малих манастира, чувши да је патријарх дао светоме власт освећивања по његовој области, сви редом призиваху светог у своје манастире, и свети служећи с њима службу освећиваше им попове и ђаконе и чаце“, Теодосије, 199). Савине „велике“ архијерејске активности на Светој Гори размотрене су у склопу светогорске историјске реалности 1219. године, а коју смо „ишчитали“ на основу располагајућих прворазредних историјских извора, савремених историјских сазнања из историје Византије, те светогорских законодавних одредби и обичајног права епохе. При анализи другог Савиног архијереског боравка на Светој Гори, о коме Савина Житија не говоре много, акценат је стављен на Савин купопродајни уговор са светогорским протатом о земљи за виноград. Овај „спорни“ документ (1229), о коме нема помена у Житијама, у суштини нам највише и даје података о Савиним активностима током његовог другог архијерејског боравка на Атону. Предмет наше анализе овде су, осим питање аутентичности купопродајног уговора као историјског документа, и питање могућности да ли је један архиепископ, који стално не борави на Светој Гори, могао да склопи купопродајни уговор са светогорским протатом.

Др Борис Бабич

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ, РЕПУБЛИКА СРПСКА

***Недоумице о пријатељству Саве Немањића
и солунског митрополита Константина Месопотамита***

У раду ће бити разматрано какве су биле везе Саве Немањића, потоњег првог српског архиепископа, са солунским митрополитом Константином Месопотамитом. Познато је да је овај великодостојник Цариградске патријаршије учествовао у чину Савиног проглашења за архимандрита. Међутим, кроз пажљивим ишчитавањем српске средњовековне књижевности односно једна двојице биографа Светог Саве, Доментијана и Теодосија, може се уочити могућност да је између Саве и Константина Месопотамита постојало чврсто пријатељство. Рад ће представљати покушај да се детаљније покаже када је то пријатељство могло започети.

Др Борис Стојковски

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ, СРБИЈА

Византијска Црква и њен утицај у Угарској (X-XIII век)

Од досељења Мађара у карпатски басен 895/896. године уплив и утицај византијске Цркве и православља уопште био је значајан, посебно у првим столећима постојања средњовековне угарске државе.

Овај утицај је се осећао на бројним аспектима, а овом приликом биће обрађен период до почетка XIII столећа, односно до оног периода који се хронолошки поклапа са настанком аутокефалне Српске Православне Цркве. Бројни угарски великаши, посебно они из Ердеља (Трансилваније) већ у X веку бивали су крштавани по грчком обреду. Међу њима је и Шаролта, мајка Светог Стефана, првог угарског крунисаног хришћанског краља. Иако је овај владар круну добио из Рима, у његово време развили су се и манастири у коме су били монахиње и монаси грчког обреда.

О овоме сведоче археолошки остаци, затим повеће, као и наративни извори. Управо на основу ових извора, као и материјалних остатака биће скицирана прошлост византијске Цркве на тлу Угарске. Посебно ће бити речи о неким од најпознатијих манастира попут Светог Пантелејмона у Дунапентеле, затим манастиру Оросланош у Банату, грчком манастиру у Вишеграду, једном од најчувенијих у Сремској Митровици, као и о најпознатијем-богородичиним манастиру у Веспремену. Калуђерицама овог потоњег манастира Свети Стефан издао је и повећу на грчком језику, изузетно важан документ раносредњовековне угарске.

Свакако најважније питање јесте везано за црквену организацију на тлу новонастале Угарске државе. Још пре досељења мађара у панонску низију Панонско-моравска архиепископија Светог Методија обухватала је највероватније готово читав простор који су населили Мађари. На простору на којем је настала Угарска деловала је и епископија, а потом и митрополија Туркије, односно Угарске, како је називана од стране Васељенске патријаршије, али и у византијским изворима. Постоји неколико савремених извора првог реда из XI столећа који недвосмислено потврђују постојање ове дијецезе, па чак и присуство митрополита, односно епископа Туркије и саборима у самом Цариграду и поменута повећа Светог Стефана манастиру Пресвете Богородице у Веспремену, која се датује у сам почетак XI столећа помиње митрополита, управо највероватније клирика који је био под Васељенском патријаршијом у Цариграду и који је имао јурисдикцију над Угарском. Познато је име Јеротеја, епископа Туркије, који је канонизован као светитељ у Васељенској патријаршији, као и Теофилакта.

Колико је значај био Византије у унутрашњој, али и спољној политици Угарске најбоље илуструје можда чињеница да је највећа и најзначајнија мађарска реликвија до данас, тзв. Света круна дошла из Византије око 1077. године. На њој су изображени бројни светитељи, а ту је и приказ византијског цара Михаила VII Дуке Параспинака и угарског владара Гезе са натписима на грчком језику.

Највећи број поменутих података везан је за период од почетка X века, па све до половине или краја XI века. Посебан је куриозитет помена Бача као средишта Византијске (Православне) Цркве половином XII века из пера два међусобно независна извора – византијског историчара Јована Кинама и арапског географа Идризидија. Кинам је важан извор и за друге делове јужне Угарске где описује присуство православља. Делатност угарског краља Беле III, дубоко прожетог православљем, такође је важна за ову тему.

Уз утицаје на пољу права, посебно кривичног и породичног, али и канонског, као и несумњив утицај византијске уметности на тло Угарске (пример Думбова-Раковца, али и других налаза) Византија, а самим тим и њена култура имале су изузетан значај у формирање идентитета средњовековне Угарске. Пад Цариграда у руке крсташа, као и турбулентни XIII век уопште, донели су значајне промене на тлу европе, па и у Цркви. Српска Црква постаје аутокефална, а паралелно са тим процесом, извори сведоче о све већем присуству Срба у Угарској.

ДР ДРАГОЉУБ МАРЈАНОВИЋ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, СРБИЈА

Обликовање Православља – књижевности и њисана реч у српској држави и српској аутокефалној цркви у XIII веку

Рад има за циљ изучавање различитих техничких термина из богатих фондова византијске књижевности, и начина на који су ови термини коришћени у књижевности српског друштва у XIII и XIV веку за разне сврхе, између осталог за обликовање идентитета новоосноване српске аутокефалне цркве. Значајан културни, политички и црквени развој српског друштва у првој половини XIII века био је резултат стварања нове владајуће династије Немањића која је била надахнута византијским политичким и црквеним утицајима, као и политичким и родбинским односима са византијским двором, који су успостављени још у XII веку. Овај културни развој српског друштва карактерише убрзано стварање књижевних дела, нарочито житија светих и српских краљева и архиепископа, који су, опет, били под значајним утицајем политичког процеса успостављања нове династије. Мој циљ је да испитам ове текстове и истражим богато наслеђе термина који се примењују још од Византије; језик и термине који често потичу из класичне грчке књижевности и који су „христијанизовани“ у византијском периоду. Циљ ми је да докажем да су учени Срби XII и XIII века били и свесни овог богатог књижевног наслеђа

накупљеног у суседној Византији, способни и спремни да примене ове техничке термине у одговарајућем контексту и за посебно „српске“ потребе, да би створили жељену слику чланова нове династије и њихове политике црквене и световне власти у складу са православним предањем новоуспостављене аутокефалне Цркве, као и византиским царским приказима. У таквом контексту се појављује мноштво разноврсних термина са својом семантиком, уводећи византијско књижевно и често теолошко наслеђе у српску књижевност која се рађала, као што су: ἀνόητος, κακόδοξος, ὁμοούσιος, који се користе у контексту јереси Богумила, јасно повезујући ову јерес са историјски познатом и признатом аријевском јереси, на тај начин представљајући српске владаре, који су се борили са овом јереси, као нове Константине; ἀρχέτυπος, ἀσεβείς, τρισκάρατος, τρισκαкар, τρισάγιος и сложеније термине, као што су: εἰρήνη καὶ γαλήνη, од којих неки нису били првобитно коришћени у хришћанској говорној средини, већ у християнизованом Римском царству, у паганском говорништву, који се појављују од Демостена до Лукијана Софисте, стварајући дугорочни византијско-хришћански израз и дискурс у држави и земљи која се налазила на границама православне и латинске цивилизације, и која се касније, у XIV веку, суочила и са претњама Отоманског царства.

Један од најнеобичнијих термина преведених са грчког на српски језик је термин τρισκάρατος (трипут проклет). Овај термин се примењивао у најразличитијим контекстима и жанровима српске средњовековне књижевности XIII и XIV века, и у теолошко/црквеном контексту, правном и у контексту који је означавао свеукупне погледе и став према окупаторској отоманској сили. Стога се може претпоставити да је српски средњовековни став према Турцима био делимично обликован терминологијом преузетом од Византије, која није првобитно коришћена да представи или опише уређење муслиманског или исламског порекла.

Гледано кроз примену специфичне грчко/византијске терминологије, огроман утицај византијске културе на суседну српску државу постаје видљив у посебном контексту културне размене и преузимања извесних књижевних образаца и идеја у процесу обликовања политичког и црквеног идентитета српске државне управе под династијом Немањића.

ДР Илија Марчетић

Гимназија „Светозар Марковић“

Нови САД, СРБИЈА

Византијски утицаји на српско бојословље током средњовековној и раној нововековној периода

Српска културологија и теологија се заснива на импликацијама византијске културолошке и теолошке мисли. То је сасвим евидентно и чињеницом да су први весници хришћанске теолошке мисли међу Словенима, тиме и међу српским Словенима, били византијски мисионари света браћа Кирило и Методије. Пошто се мисија Свете Браће одразила и на културологију, и литургику као и на теологију код Срба, ова научно – истраживачка тема ће бити заснована превасходно на утицај византијске мисли на српску теологију, углавном средњовековну, али делимично и рану нововековну.

На просторима јужних Словена била су евидентна два духовна расадника теолошко – културолошке мисли: Србија и Бугарска. Светитељ Сава Српски, који је обезбедио аутокефалију Српске Архиепископије, био је заслужан не само за црквено устројство него и за развој српске теолошке средњовековне мисли. Његова Жичка беседа, *Беседа о њравој вери*, у многоструку садржи импликације учења светих Васељенских сабора одржаних у првом хиљадугодишћу хришћанске ере, у византијској епохи раног средњег века. Свети Сава је истакао вредност очувања православне тријадологије и христологије како су описани на Васељенским саборима Цркве. Преводи византијских патристичких списа су били од великог значаја за српску теолошку мисао, међу којима нарочито је потребно споменути словенски превод Corpus Areopagiticum-а од монаха Исаије Светогорца. Такође је потребно истаћи и утицај словенског превода *Тачној исјоведана њравославне вере* Светог Јована из Дамаска. Притом, можемо слободно рећи, стварана је млада али експлицитно јасна српска теолингвистика, богословски језик српско – словенске филологије заснован на хеленској богословској филолошкој традицији. Нарочито је важно споменути српско – византијски исихазам који је са списима светог Григорија Паламе (као и списима светог Николе Кавасиле) утицао на развој византијског исихазма у Србији и његових импликација почетком раног нововековног раздобља.

ДР МАРК ЧЕПМАН

РИПОН КОЛЕЏ

УНИВЕРЗИТЕТ У ОКСФОРДУ, ВЕЛИКА БРИТАНИЈА

Свeйшi Никoлај Вeлимирoвић и Српска Правoслaвна Црквa у Енглескoј

Рад се бави темом Српске Православне Цркве и остатка западног хришћанског света. Излаже се утицај Српске Православне Цркве на Цркву Енглеске, и детаљно разматра деловање Св. Николаја Велимировића у Енглеској, током и након Првог светског рата. Рад описује његову улогу у упознавању необавештене енглеске јавности са теологијом и праксом Српске Православне Цркве. Разматра се и његов рад на пољу апологетике, као и пропаганде у корист савезника. Уопштеније се описује његова улога у приближавању Православне Цркве јавности, у једном преовлађујуће протестантском окружењу, што је помогло да се утре пут за промене у англиканско-православним односима после Првог светског рата. Ово најбоље одсликава пријатељство између Николаја и бискупа Џорџа Бела, као и уопштенија истраживања православља од стране Запада, нарочито после Руске револуције.

ДР ДИТМАР ШОН

ИНСТИТУТ ЗА ИСТОЧНЕ ЦРКВЕ ЕПАРХИЈЕ РЕГЕНСБУРГА, НЕМАЧКА

Српска Правoслaвна Црквa и међурелигијски дијалoг – ѿoсвећeнoсћи мирнoм суживoћу

Током двадесетог века глобализација и плурализам утицали су на друштва широм света. Цркве и верске заједнице, које дају значајан допринос развоју сваког друштва, биле су позване да открију нове начине како се суочити са „религијским другим“ у истом политичком и друштвеном контексту. Међурелигијски дијалог је њихов допринос специфичним потребама савременог друштва. Такав дијалог је намењен превазилажењу историјског неспоразума и погрешног тумачења, он је шанса да ојача мирни суживот верника различитих вера.

Свеправославним консензусом Православна Црква је прогласила међурелигијски дијалог делом своје мисије у свету. Српска Православна Црква придружила се том задатку од почетка. Када је регионални комунистички режим пао и када су тензије ескалирале у рат, Српска Православна Црква је предузела многе иницијативе да заустави насиље и страдање људи. Међурелигијски дијалог је интензиван да успостави мирни суживот. Већина значајних докумената и споразума сведоче о великом успеху посвећености Цркве. Али постоји и искуство протраћеног напора: злочини у име религије су и даље били почињени, као и увек; међурелигијски увиди нису досегли масу верника; неопходна подршка цивилних власти и организација је изостала.

Презентација ће се осврнути на циљеве и методе међурелигијског дијалога, представити неке документе како би нагласила њен велики успех и анализирали наведене слабости. Међурелигијски дијалог је и остаје прилика да подстакне мирну коегзистенцију – вредан оживљавања и интензивирања на Балкану.

ДР РАДМИЛА РАДИЋ

ИНСТИТУТ ЗА НОВИЈУ ИСТОРИЈУ СРБИЈЕ, БЕОГРАД, СРБИЈА

Сарадња СПЦ са екуменским oргaнизaцијaмa и Aнгликaнскoм црквoм у ѿрвoј ѿoлoвини 20. вeкa

Први део прилога биће посвећен улози Српске православне цркве у почецима развоја екуменског покрета и сарадњи њених представника са покретима *Вера и ѿoредaк (Faith and Order)*, *Свeйшки савeз зa ѿрoмoцију међународнoј ѿријaћeљcћивa крoз црквe (The World Alliance for Promoting International Friendship through the Churches)* и *Живoт и рaд (Life and Work)* у међуратном периоду. У другом делу пажња ће бити посвећена односима СПЦ са Англиканском црквом и посебно са *Хришћaнскoм зaјeдницoм мaдих људи* (и у њeнoм оквиру Хришћaнскoм зaјeдницoм студeнaтa и Жeнским хришћaнским пoкрeтoм) која је у Краљевини СХС/Краљевини Југославији, деловала под окриљем централе у Великој Британији.

ДР МАРКО НИКОЛИЋ

МИНИСТАРСТВО ПРАВДЕ, УПРАВА ЗА САРАДЊУ

СА ЦРКВАМА И ВЕРСКИМ ЗАЈЕДНИЦАМА, БЕОГРАД, СРБИЈА

***Кључни чиниоци односа Српске православне (СПЦ)
и Римокатоличке цркве (РКЦ) од 1962–2000. године***

Питања њајској ѡриматиа и ѡриматиа црквене јурисдикције превасходно деле СПЦ и РКЦ у теолошкој области, док се у практичној равни то односи на болно истѡријско наслеђе из Друѡї свейској райи у „Независној држави Хрватској“ (НДХ). Југословенска атеистичка држава (СФРЈ) подржала је унапређење међуцрквених односа у „прихватаљивој пропорцији“ зарад побољшања међунационалних односа, зазирући од могућности стварања „заједничког црквеног фронта“ против њеног идеолошког система.

Успостављање „регионалних међуцрквених односа“ иницирали су Ватикан и Папа Павле VI, што је, упркос јасним резервама једног свог дела, СПЦ прихватила превасходно у друштвеној области. Обе Цркве сагласиле су се око потребе сведочења заједничке одговорности у функцији евангелизације и христѡјанизације аѡнеистѡичкој друштва. На тим основама успостављене су различите форме институционалне сарадње, попут Заједничке комисије за дијалог Сабора СПЦ и Југословенске бискупске конференције, и Симпосиони теолошких факултета у Београду, Загребу, Љубљани и Марибору.

У пост-конфликтним друштвима новонасталих држава на тлу претходне Југославије, упркос јасним размимоилажењима по питању узрока и последица проблема и ратних сукоба, две Цркве усагласиле су се око потребе заједничких активности зарад „пост-конфликтне рехабилитације“, евангелизације и христѡјанизације њихових и даље превасходно атеистичких друштава.

ДР АТАНАСИЈЕ АТАНАСИЈАДИС

ТЕОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТ У СОЛУНУ, ГРЧКА

***Улога Српске ѡаѡријаришије у међуверским сусрећима
ѡоком ѡрађанској сукоба у Јуѡславији (1990-1995)***

Доминантне верске заједнице у Југославији – Српска православна црква, Католичка црква у Хрватској, те ријасет Исламске заједнице у Босни и Херцеговини – током деведесетих година прошлог века нашле су се у једном критичном тренутку на мети зараћених народа. Сваки од поглавара ових верских заједница имао је своје разлоге да у току грађанских сукоба предузме кораке у потрази за смиривањем кризе. Један од првих начина који је предложен била су њихова перманентна заједничка окупљања са намером да сваки од њих, деловањем са својих позиција у својој заједници, допринесе решавању несугласица између сукобљених народа и успостављању мира.

Преставници верских заједница су у овом судбоносном историјском тренутку ставиле свој углед и свету мисију у службу решавања тешких друштвених проблема које су створили политички безизлази. Некада у складу са националним политичким вођством, а некада супростављене његовим политичким циљевима, критиковани су од стране друштва, али и ширег политичког и црквеног окружења, изазивајући позитивне или негативне реакције. Да би се разумела тежина ових сусрета треба имати у виду тешку историјску прошлост, унапредоване међунационалне поремећаје, али и неспремност прихватања новог гео-политичког поретка, што је све оптерећивало сусрете верских поглавара. Међутим, упркос објективним потешкоћама, верске вође су трагале за компромисом као излазу ка помирењу и мирном суживоту истородних, али и сународника других вероисповести и религија. Црпећи снагу из светих књига Јеванђеља и Курана, покушали су да истакну вредности које ће умањити бол напаћених људи и ублажити напету и непријатељску политичку климу тог времена.

У годинама великих искушења грађанског сукоба у Југославији (1990-1995) на челу Српске православне цркве био је патријарх Павле Стојчевић (1914-2009). Цели програм свог пастирског рада Павле је свео на лично сведочење Јеванђеља Христовог. У годинама рата он је био истински Христов миротворац, а што је сведочио и путем својих званичних наступа и изјава. Павле је говорио: „Свима нам је мир потребан и треба учинити све што до нас стоји да дође до мира, али часног мира. Не само часног

за Србе, него и за муслимане и за Хрвате, до мира праведног и за једне, и за друге, и за треће.“ У његово време, цела Српска Црква била је ангажована на харитативној делатности: прихватање избеглих и ратом прогнаних лица, ангажовање свих црквених структура на прикупљању хуманитарне помоћи и др.

Питање, дакле, овог дубљег хуманизма који је био присутан не само код патријарха Павла, већ и других верских представника, хуманизам који је другачијег корена од хуманизма радикалног национализма а који је мучио истородне народе бивше Југославије, али и закулисне радње које су често посредовале или подривале остварење циљева ових заједничких верских сусрета, само су неки од проблема о којима се разматра у овом излагању.

ДР ДРАГОМИР САНДО

Православни богословски факултет

Универзитет у Београду, Србија

Просвећа кроз живопис српских средњовековних манастира

Иконе, иконописање и фрескопис су вајкадна тема о којој се говорило са различитих аспеката: историјског, археолошког, теолошког, естетског, уметничког, философског, а посебно литургијско-културолошког. Ипак у целом ланцу интересовања није у довољној мери обрађен појам педагогије иконе и њеног васпитно-образовног значаја. Теологија иконе и тајне њеног литургијско-поучно-васпитног значаја у светлости Православља добија пуноћу у вишедимензионалности и својој узвишеној мисији. Сасвим је исправна примедба по којој је Црква одувек стремилa да јој уметност васпитава верујуће на исти начин као и богослужење, тј. да им преноси учење и освећује их присуством благодати Духа Светога. Имајући у виду чињеницу да свете иконе органски улазе у богослужбени живот Православне Цркве и да у икони Црква не препознаје само један вид православног учења, већ израз Православља у његовој целости, примећује се да суштина иконописа има ванредну дидактичку димензију. Такође, чињеница је да су стари ликовни изрази чинили, заиста, својеврсну “прерађену Библију”, *Biblia picta*, посебно одабраних епизода. У борби за заштиту светих икона, Црква се није борила само да би сачувала естетски карактер икона нити њихов дидактичко-анагоришки значај него је на првом месту имала за циљ да сачува догму Цркве о оваплоћењу Бога Логоса – Другог Лица Свете Тројице, а потом и личног Пресвете Богородице и светих, те догађаје који су везани за њих.

Наследивши спољни изглед храмова из Византије, са њима је пренет на српске средњовековне просторе дух украшавања-иконписања (фрескопис) и светлосно-светачко унутрашње уређење храмова. И у српској литургијској терминологији као и у византијској могли бисмо свете рукотворене иконе назвати оптичким Јеванђељем и Јеванђељем у бојама јер, између осталог, и свете иконе и Јеванђеље објављују и сведоче исту Истину, с том разликом што се у једном случају то чини речју, а у другом случају бојом. Због те чињенице се свете рукотворене иконе с правом називају „теологијом у бојама“. Наведена истина је доказ да су свете иконе намењене свим православним хришћанима, независно од њиховог образовања, знања или њихове неписмености и духовне зрелости или незрелости.

Са светлосних зидова храмова током вековног трајања тумачи се Откровење Божје и таква уметност је од пресудног значаја за културу православних, а тиме и српског народа. Икона није исто што и остала уметничка дела, него међу њима постоји суштинска разлика. Кроз њу се на најдиректнији начин износи духовни портрет човека и света, по православном учењу које је нераскидиво повезано са хришћанском вером и богослужбеним животом.

Поред изразито теолошког смисла иконе, кроз иконопис у осмовековној историји српског народа се огледа, с друге стране слике времена која су пратила многа историјска и културна догађања. Светитељи су уношени у календар Цркве и њихово светитељство се потврђивало својим иконоопштењем на нашим храмовима. А било је и обрнутих случајева: да су се прво одређене личности видно сликале по храмовним зидовима па тек касније су уношене у календар Цркве. Време и догађаји су изобличавали ликовне са њиховим житијем и стварним животом догађањима. Предмети који су узимани, такође, из свакодневице су у средњовековној Србији осликавали првокултуру ондашњег времена попут намештаја, материјала за писање књига, медицинских инструмената, декора, облачења краљева, ктитора, властеле... У дидактичком смислу ванредног значаја су фреске које представљају скамије (столице) на којима седе ученици са таблицама и писаћим прибором, а испред њих свештеник-учитељ који их

поучава (Старо Нагоричано из 1330.). Фреска у Дечанима на други начин представља исти приказ. Призори из Христовог живота показују на разне начине Његов сусрет са савременицима над којима чини чуда учвршћујући их у вери. Како Свети Никола иде у школу! Ту су безбројни мотиви милосрђа и доброчинства као пример који је непрестано био пред очима верника. Сликање Страшног суда је непрестани кажипрст Божје претње над онима који су се огрешили о вечну Истину која нам је дата као критериј живота.

У сотириолошком смислу, клањајући се светим иконама поштују се управо оне (историјске личности) који су створени по образу Божијем, и ступају са њим у живи дијалог – освећују се, а на тај начин иконе омогућавају хришћанима да ступе у међусобно општење и духовно заједничарење. Историчност изображених ликова и догађаја на рукотвореним иконама је од посебног значаја за хришћански домострој и духовни поредак свих каснијих нараштаја у Цркви.

Изображен лик Христов, Пресвете Богородице и светих су изображени ликови присутни по благодати у рукотвореним иконама, и та њихова стварна присутност омогућава иконопоштоваоцу да ступи са њима у заједницу и саслужује им у тајни домостроја спасења. Њихова страдања, која изображавају рукотворене иконе, служе нам као педагошко-анагошко-дидактички узор за наш хришћански подвиг и спасење. Према томе, свете иконе уздижу човеков ум и срце ка Живоме Богу са Којим човек ступа у личнос(т)ни однос. Педагогију Цркве иконичног изражавања и чини је првоважећом, а иконографију и фрескопис је немогуће схватити без црквене васпитно-образовне димензије.

ДР СЛАВИЦА ВАСИЉЕВИЋ ИЛИЋ

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ, РЕПУБЛИКА СРПСКА

Женски ликови Библије у старој српској књижевности

Рад треба да укаже који женски ликови Библије су најфреквентији у нашој старој књижевности, које су то ситуације гдје се оне појављују. Те да укажемо која је функција тих ликова. При томе нећемо говорити о Богородици која је далеко испред свих других „јунакиња“

ДР РАДИВОЈ РАДИЋ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, СРБИЈА

Прелиставајући 6. књигу „Златној руна“ (Српска средњовековна црква у делу Борислава Пекића)

Водуминозно седмотомно дело „Златно руно“ Борислава Пекића са разлогом се сматра једним од највећи српских романа 20. столећа. Пишући о породици Његован, аутор се неминовно окреће прошлости како оној ближој, тако и оној далекој средњовековној. У Пекићевом роману своје место су нашли и поједини важни догађаји из наше средњовековне историје. Пишући о њима, како сам већ показао у неколико радова, Пекић је исказао изванредно познавање епохе, неких извора и релевантне литературе. Да није био велики књижевник, Пекић би свакако могао да буде одличан историчар. У овом прилогу ћу указати на његову изузетну упућеност у тематику дату у поднаслову (Српска средњовековна Црква у делу Борислава Пекића). Нека збивања Пекић је преломио кроз призму маштовитог књижевника, али увек се строго старајући да не исклизне из оквира који диктирају и обликују историјске чињенице.

ДР НИКОЛА ГРДИНИЋ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ, СРБИЈА

Српска Црква и њено просветиљство

Рад представља покушај синтезе досадашњих туђих и сопствених истраживања почетака европске просвећености код Срба чији је институционални носилац била српска црква током 18. а делом

и 19. века у аустријској монархији. Ова прва модернизација у окриљу цркве назива се рана, прва, односно црквена или схоластичка просвећеност. Нико други сем ње није ни могао основати прве српске нововековне школе и гимназије. Створена је читава мрежа потпуних и непотпуних основних школа и гимназија са два основна модела, протестанском и језуитских колеџа, прилагођених православном учењу. По садржају то су биле црквено-световне школе које су оспособљавале ученике не само за рад у цркви, већ и за обављање световних занимања. Основна идеја оснивања школа била је типично просветитељска: без образовања није могућ ни морални, ни материјални напредак заједнице.

Осим на институционалном нивоу рана просвећеност се манифестује и у раду истакнутих појединаца као што су Дионисије Новаковић, Јован Рајић, Захарија Орфелин и Доситеј Обрадовић. Сви су они у већем или мањем степену повезани са црквеним институцијама, или су их попут Доситеја оснивали. На различите начине, и у различитом степену, су остајали у границама ране просвећености или их прекорачивали, али суштински нису излазили из традиционалног облика религиозности, односно мешали традиционални облик религиозности са деистичком, које је понудила секуларна просвећеност (Доситеј).

Синтетички опис има за циљ не само сагледавање целине, већ и отварање проблемских питања: границе између прве и друге (секуларне) просвећености нису ни јасне и чврсте, са тим је повезано питање критеријума разликовања једне од друге. Друго питање је питање типологије интелектуалаца у томе времену коју одликује разноврсност, то су интелектуалци традиционалног типа, затим интелектуалци модернизоване цркве и на крају интелектуалци световног типа. Треће питање је питање вредновања, прва просвећеност је слабије проучена, није сагледана ни као целина, нити су уочена проблемска питања и отворена за расправу. Прве српске гимназије основане су Новом Саду 1731. и у Сремским Карловцима 1734, а и данас се за почетак вишег школства узимају трансформације ових гимназија у државне 1791. и 1811. Тиме је наша културна историја непотребно скраћена. Указивање на значај прве просвећености, и њено уношење у поље свести отвара нова питања о избору континуитета (да ли би се он морао заснивати само на језику?), и начина интегрисања занемарених делова прошлости у садашњост. Тиме се ствара и једна нова могућност будућег развоја.

ДР НЕНАД РИСТОВИЋ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, СРБИЈА

***Теоријски заговорници класичног образовања у СПЦ:
Дионисије Новаковић и Никодим Милаш***

Један од доприноса Српске Православне Цркве културном и просветном развоју српског народа јесте и у организовању и вођењу школа класично-хуманистичког усмерења током XVIII–XIX века, пре свега у оквиру Карловачке митрополије. Поред практичног аспекта овог културноисторијског феномена, који је научно прилично обрађен, посебну истраживачку пажњу заслужују два теоријска текста посвећена овом питању, *Слово о њохвалах и њолзје наук сводбодних* (1742) Дионисија Новаковића и беседа *Пошреба класичног образовања за кандигајне дојословије* (1887) Никодима Милаша. Ови текстови настали су у преломним тренуцима који су обележиле дилеме и борбе око питања избора образовног модела – први у периоду када је, не без отпора свеопштој културној преоријентацији, увођено модерно западно класично образовање у Срба, а други када је ово образовање дошло под удар критике заговорника тзв. реалног, тј. природњачко-научног правца у образовању. И у једном и у другом случају одбрану класичног образовања, као константе хришћанске културе и виталног интереса за црквену просвету, подухватио се највећи интелектуалац у датом тренутку у Српској Православној Цркви. Своје залагање за класично образовање Новаковић, касније епископ будимски, изнео је са места префекта Духовне академије у Петроварадинском шанцу, а Милаш, касније епископ далматински, са места ректора Београдске богословије. Полазећи од става да се ради о документима од прворазредног и многостраног значаја, у овом раду ће бити представљени, оцењени и упоређени њихови аргументи и домети узимајући у обзир историјски и перформативни контекст, као и ауторске специфичности.

ДР САША МАРКОВИЋ

ПЕДАГОШКИ ФАКУЛТЕТ У СОМБОРУ, СРБИЈА

Христолубље у просветитељској делатности Учитељске школе у Сомбору 1778-1918

Ове године се обележава 240 година од оснивања Норме – првог учитељског курса код Срба. Био је ово наговештај продора просветитељских идеја у тада скроман, али постојан школски систем код Срба у Хабзбуршкој монархији. Реформе школства које је Дунавска монархија предузимала наилазиле су на противуречне пријеме. Баштиник и чувар српског идентитета – Српска православна црква била је опрезна у погледу новонастале ситуације у образовно-васпитном раду. Она није била против модернизације јер је сматрала бесмисленим сазнајну затвореност. Међутим, није јој било ни прихватљиво потпуно негирање традиционалних вредности и историјског памћења које је неговала вековима уназад у најтежим тренуцима српске историје. Из тог разлога, за разлику од наметљивог стереотипа о антагонизму просветитељства и цркве код Срба ми скрећемо пажњу на успешно остварени синкретизам у Норми-Препарандији, односно учитељској школи у Сомбору. Она је била у потпуности отворена за нове истраживачке домете науке, педагошку мисао и дидактику. На тај начин је учитељ могао да одговори епистемолошким изазовима свог времена. Истовремено, ослањајући се на лик Богочовека Исуса Христа и посећајући на Светосавље, током школовања учитељи су пред собом имали пример скромности, љубави и трпеливости која је требала да одлучујуће утиче на њихов карактер. Примера за то било је у обиљу, почев од Аврама Мразовића, преко Уроша Несторовића до Платона Атанацковића и Георгија Бранковића.

ЈОВАН СТОЈАНОВИЋ

БОГОСЛОВИЈА „СВЕТИ АРСЕНИЈЕ СРЕМАЦ“

СРЕМСКИ КАРЛОВЦИ, СРБИЈА

***Ноћни Зборник њрош. Јована Живковића
као њрило њроучавања великих (мелизмајичних) расјева у Карловачком њојању***

Црквено појање у данашњој традицији српског народа, посебно се развило у крајевима северно од Саве и Дунава, где је добило своју лепоту и карактеристику. У богатству мелодија свих православних народа, Српска Православна Црква се издваја са монументалним великим појањем, које је забележено, чувано и преношено у најбогатијој форми, у тадашњем „Српском Сиону“ – Сремским Карловцима. Особити значај неговања и развијања Карловачког појања, припада Карловачкој богословији, чији су професори остављали свој траг, као дар благољепија у богослужењу Српске Православне Цркве. Ради тога је и велики значај излазак из штампе Нотног Зборника прот. Јована Живковића 1908. год. који по речима великог мелографа прот. Ненада Барачког, представља одличну допуну малог појања и тако пружа предложено целину „испеваног богословља“ душом и гласом српског народа.

ДР НЕБОЈША ШУЛЕТИЋ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, СРБИЈА

Патријарх Макарије и обнова Српске Патријаршије

Обнова Српске патријаршије у време владавине султана Сулејмана I (1520-1566) сматра се једним од најзначајнијих догађаја у историји српског народа. Па ипак, може се рећи да је у савременим изворима овај догађај готово незапажен. Обнова се не помиње у црквеним летописима из 16. столећа нити у српској црквеној традицији из 17. и 18. века, а личност првог старешине обновљене Патријаршије – патријарха Макарија – једнако је препуштена забору. Његово порекло и датум доласка на чело Српске цркве до данашњег дана нису поуздано утврђени. Макарије се у изворима први пут помиње у поговору Псалтира, који је штампан у манастиру Милешеви 4. новембра 1557. године, као „преосвештени архиепископ све Српске земље и Поморске и Северних страна и других“. Већина аутора сматра да је то и приближно време Обнове Српске патријаршије. Суочавањем историјских чињеница с новијим сазнањима о правном положају црквене јерархије у Османском царству, у чланку се поставља питање: да ли је Обнова Српске патријаршије реалан историјски догађај који се догодио у време султана Сулејмана I или конструкција коју су створили историчари у другој половини 19. века?

ДР НЕДЕЉКО В. РАДОСАВЉЕВИЋ

ИСТОРИЈСКИ ИНСТИТУТ БЕОГРАД, СРБИЈА

Успостављање нове црквене структуре Пећке патријаршије после Београдског мира 1739.

Београдским миром склопљеним 1739. године окончано је време у коме за пола века Хабзбуршка монархија и Османско царство водили три велика рата. У том времену, њихове границе су по склапању мировних уговора доживљавале значајне промене да би се тада, за дужи време, усталиле на природној граници, рекама Сави и Дунаву. Последице ратова и промене граница одразиле су се и на црквену структуру. Уважавајући реалност, пећки патријарх Калиник I је Крушедолској/Карловачкој митрополији 1710. дао аутономију, чувајући канонско јединство цркве на рачун управног. Аутономна црква обухватала је православне вернике у Хабзбуршкој монархији. Њене границе, самим тим и границе епархија Пећке патријаршије које су биле под непосредном управом пећког патријарха у Османском царству, такође су се мењале уз уважавање геополитичке реалности. Велике промене наступиле су по закључењу Београдског мира, после рата који су Османско царство и Хабзбуршка монархија водили 1737–1739. Митрополити који су били укључени у подршку хабзбуршкој кампањи или се сумњало на то, или су емигрирали или су били погубљени од османских власти. Патријарх Арсеније IV Јовановић Шакабента такође је прешао у Хабзбуршку монархију. Значајан део Београдско-Карловачке митрополије јужно од Саве и Дунава поново се нашао под непосредном османском влашћу, али и управом новог пећког патријарха. Тада је поново извршена велика реорганизација мреже епархија, која је укључивала укидање неких од њих (Ваљевска, Београдска, Ужичко-Зворничка/Ариљска...) или њихово спајање са другим у нове митрополије. Ново стање уређено је под контролом Васељенске патријаршије, из чије структуре су потекли нови патријарх и неки од митрополита. Пећка патријаршија поново је добила нове границе и измењену унутрашњу структуру, и у тим оквирима опстала је до укидања аутокефалности 1766. године.

МР ЉИЉАНА ПУЗОВИЋ

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ

БЕОГРАД, СРБИЈА

Темишварска епархија од Пожаревачког мира до Темишварског сабора (1718–1790)

Циљ рада је да укаже на основна обележја историјског развоја Темишварске епархије у раздобљу од Пожаревачког мира (1718) до Темишварског сабора (1790). Укључивањем територије ове епархије у састав Хабзбуршке монархије током аустро-турског рата (1716–1718), започео је нови период у њеној дугој и богатој историји. Унутрашњи живот епархије до средине XVIII века, био је обележен радом на обнови и изградњи административних структура, парохијске и храмовне мреже, тешко пострадале током претходних ратова. Епархију су водили посвећени и способни архијереји, који су допринели стварању добро уређене црквене управе, која се упркос бројним потешкоћама, успешно старала о развоју верског и црквено-просветног живота. У другој половини XVIII века, државне власти спровеле су низ реформи које су дугорочно утицале на положај православних Срба у Хабзбуршкој монархији, у смислу сужења слобода и права гарантованих српским Привелегијама. Нова прекретница у развоју ове епархије, као и Карловачке митрополије у целини, означена је 1790. године одржавањем Темишварског сабора, једног од најзначајнијих црквено-народних сабора у историји српског народа, који је заседао у седишту ове епархије.

МР ЈОВАН МИЛАНОВИЋ

БОГОСЛОВИЈА „СВЕТИ АРСЕНИЈЕ СРЕМАЦ“

СРЕМСКИ КАРЛОВЦИ, СРБИЈА

***Канонско право у Карловачкој догословији
- фокусирајући разумевања савременог Карловачке митрополије***

У оквирима које је ондашња црквена просвета поставила, а узевши у обзир чињеницу да је Канонско право било једно од важнијих предмета изучавања и у римокатоличкој цркви тога доба, настала је

потреба да се овај предмет појави врло рано и у курикулуму Карловачке богословије. Оно што је до некле олакшавало оквири и границе изучавања Канонског права унутар Римокатоличке цркве били су свакако зборници и магистеријум који је као врховно тело управљао црквеним богословским токовима. С тим у вези је и Канонско право за Карловачку богословију било важан предмет јер се његовим изучавањем стварала јасна свест не само о канонском предању православне цркве као таквом, него и јасно дефинисали оквир како разумевати Карловачку митрополију и какво је њено место унутар државе и православља уопште. Овај рад ће покушати да, приказавши курикулуму Канонског права у Карловачкој богословији, прикаже како је себе разумевала Карловачка митрополија.

Др Велибор Џомић

Митрополија Црногорско-Приморска, Црна Гора

Друго обновљење Пећке Патријаршије (1918-1922)

Турски султан Мустафа је 1766. године по други пут укинуо Пећку Патријаршију. Од тада се историјски простор канонске јурисдикције Пећке Патријаршије налазио под више различитих црквених управа. У свим српским крајевима је од тада негована и чувана свест о ослобођењу и уједињењу српског народа, али и о другом обновљењу Пећке Патријаршије. Са првим знацима слободе и завршетка Првог светског рата крајем 1918. године створени су предуслови за приступање историјском чину другог обновљења Пећке Патријаршије којим би се под омофором Пећког – Српског Патријарха објединио не само историјски простор канонске јурисдикције древне Пећке Патријаршије него и нови простори које су Срби населили и у којима је већ био успостављен црквени живот. У раду се даје историјски преглед тог историјског чина са посебним освртом на организационо и црквено-правно устројство обновљене Пећке Патријаршије – Српске Православне Цркве, као и на погрешна и идеолошка тумачења тог историјског догађаја у Црној Гори.

Др Милош Ковић

Филозофски факултет

Универзитет у Београду, Србија

Српска Црква у устаницима (1594-1941): њено исцртавање односа између Цркве и државе

Историја Српске Православне Цркве пружа низ важних прилога за истраживање односа између цркве и државе, сложеног и древног питања, отвореног још у добу христјанизације Римског царства.

Српска Црква је, напоре, после пропасти српских средњовековних држава у 15. веку, вековима живела у оквирима „туђих царстава“: муслиманског, шеријатског Османског царства и римокатоличких држава, Хабзбуршког царства и Венеције. Она је, у њима, најчешће трпљена, али је било и периода у којима је прогоњена и затирана. Османско царство обновило је Пећку патријаршију 1557. али је, нарочито од побуне патријарха Арсенија III Чарнојевића 1690. па све до 1912. посебно у Старој Србији, охрабривало прогоне и исламизацију српског становништва. Неке државе су Српску Цркву плански уништавале, као Независна држава Хрватска, или су је трпеле, иако су биле њени противници, као Титова Југославија.

Због тога не чуди чињеница да су српски патријарси, владике, монаси и свештеници тако често предводили побуне, па и оружане устанке. У сукобу са турском државом, Српска Црква вековима се за помоћ обраћала супарничким државама, великим силама, какве су биле Русија, Аустрија, Венеција. Та традиција може да се прати нарочито од доба патријарха Јована Кантула (1592-1614), устанка банатских Срба, под вођством вршачког владике Теодора Несторовића и спаљивања моштију Светог Саве 1594. године. Кључни ће бити устанци и сеобе патријарха Арсенија III Чарнојевића и Арсенија IV Јовановића Шакабенте. Из ратова са Турцима, под командом митрополита из куће Петровић, настаје црногорска држава. У Кочиној крајини, која је утрла пут Првом српском устанку, истакнуто место припадало је свештенству, нарочито игуману Троноше Стефану Јовановићу. Карађорђевог устанка почео је заклињањем на крсту проте буковичког Атанасија, при чему ће међу најистакнутијим дипломатама и командантима тога доба свештеници имати посебно важну улогу (митрополит Стефан Стратимировић, прота Матеја Ненадовић, поп Лука Лазаревић, и други).

Поводом кључних питања Српска Црква сукобљавала се и са властима обновљених српских држава, као у време смењивања митрополита Михаила и Архијерејског Сабора од стране краља Милана Обреновића (1881-1883), или Конкордатске кризе (1937). Из ове историјске перспективе постаје јаснија истакнута улога патријарха Гаврила Дожића и владике Николаја Велимировића у пучу од 27. марта 1941. вођство оца Радојице Перишића у јунском устанку у Херцеговини, улога манастира Троноше, Чокешине и јеромонаха Георгија Бојића у великом нападу на Лозницу августа 1941. године.

Да су непријатељи познавали ове чињенице, показују кажњавања поглавара Српске Цркве, од спаљивања моштију Светог Саве, драња коже са живог епископа вршачког Теодора и убиства патријарха Јована Кантула, до усташких покоља над српским свештенством и нацистичког затварања патријарха Гаврила Дожића и владике Николаја Велимировића у концентрациони логор Дахау.

Однос Српске Цркве према државним властима у новом веку био је дакле, сложен и никада једносмеран. Периоде мира и сарадње смењивала су доба побуна и устанака. У поређењу са вековима проведеним у „туђим царствима“, периоди блискости са државом (у Србији, Црној Гори, Краљевини СХС и Југославији) кратко су трајали. Током највећег дела њене историје Српску Цркву су државне власти, у најбољем случају, само трпеле. То се најбоље види када се тај однос упоређи са, рецимо, савим другачијим односима између Руске цркве и државе у истом добу, нарочито у синодалном периоду (1721-1917).

ДР БУДИМИР АЛЕКСИЋ

БОГОСЛОВИЈА „СВЕТИ ПЕТАР ЦЕТИЊСКИ“

ЦЕТИЊЕ, ЦРНА ГОРА

Цетињски митрополији Петровићи-Његоши и косовски завјет

У раду се анализирају књижевни и други текстови Цетињских митрополита Петровића-Његоша инспирисани косовском традицијом, односно косовском завјетном мишљу и одређењем. Анализа је показала да ти текстови, осим књижевноумјетничке вриједности, садрже и савим одређену идеолошку компоненту, и одражавају њихов политички и национални програм. Суштина тог програма је у ставу да се српски народ мора осветити Турцима за косовски пораз и обновити српску средњовековну државу.

У кругу Цетињске митрополије његована је народна традиција о Косовском боју и Обилићевом подвигу. Косовска завјетна мисао и традиција, преко Видовдана и косовских јунака, пратила је српску ослободилачку идеју на простору Цетињке митрополије. Цетињски митрополити Петровићи-Његоши кроз цјелокупно своје стваралаштво, књижевне и друге текстове, заступају тезу, засновану на народном предању и историјским чињеницама, да су Срби са простора Старе Црне Горе и Брда директни потомци преживјелих српских витезова, учесника у Косовском боју, који су послје тога избјегли турско ропство и збјежали се у неприступачне планине, гдје су водили „борбу непрестану“ и, у најтежим условима, чували успомену на Лазареву жртву и Обилићев подвиг, и – захваљујући томе – сачували српско име и вјеру.

ДР ДАЛИБОР ЂУКИЋ

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, СРБИЈА

Српска Православна Црква и правни партикуларизам у Краљевини СХС-Југославији

У раду ће бити анализиран положај црквених тела и органа у периоду између два светска рата. Краљевина СХС-Југославија била је на неки начин недовршена држава, чији правни поредак никада није унифициран. Носећи бремене историјских околности у различитим крајевима те државе примењиване су различите правне норме и прописи преостали из времена пре уједињења. То је посебно видљиво у области грађанског права чије уједначавање никада није извршено. Питања из области брачног и породичног права остала су у надлежности признатих вероисповести тако да су њихови органи имали јавноправни статус. Циљ је да се у раду прикаже на који начин је правни партикуларизам у Краљевини СХС-Југославији утицао на организацију СПЦ и посебно на рад њених судова који су били надлежни за брачно право већине православних житеља те земље.

ДР ПАВЛЕ КОНДИЋ

Архив Митрополије Црногорско-приморске

Цетиње, Црна Гора

Дојринос архијереја и свешћенства из Црне Горе народном и црквеном јединству 1918-1920.

На територији Краљевине Црне Горе до 1918. постојале су три епархије: Цетињска, Захумско-рашка и Пећка предвођене тројицом архијереја: Митрофан Бан, Кирило Митровић и Гаврило Дожић. У раду се, на основу прворазредних историјских извора, приказује учешће именованих архијереја и свештенства у процесу народног и црквеног уједињења, од краја Великог рата, новембра 1918. до септембра 1920. када је обновљена Патријаршија и изабран патријарх Димитрије Павловић. Посебна пажња посвећена је личности и раду Архиепископа цетињског и Митрополита Црне Горе, Брда и Приморја Митрофана Бана који је био председник Светог Синода Православне цркве у Црној Гори и први председник Средишњег Архијерејског синода Уједињене Српске цркве и у најодлучнијем времену водио процес црквеног уједињења.

ДР МИЛАН ГУЛИЋ

Институт за савремену историју

Београд, Србија

***Епархија захумско-херцеговачка од уједињења
до војничког слома Краљевине Југославије (1918-1941)***

Крај Првог свјетског рата означио је нову епоху у развоју древне Епархије захумско-херцеговачке. Ослобођење и уједињење топло су поздрављени међу свештенством и вјерним народом Херцеговине и дијела приморја. Осим тога, уједињењем Српске православне цркве, Епархија је изашла из оквира Цариградске патријаршије и сјединила се са осталим епархијама српског етничког простора. Међуратни период је вријеме када су на трону захумско-херцеговачких владика сједили Петар (Зимоњић), Јован (Илић), Симеон (Станковић), Тихон (Радовановић) и Николај (Јокановић). То је било вријеме обнове светиња, јачања црквеног живота и веза народа и Цркве. Тај период је, окончан војничким сломом, окупацијом и страдањем у Независној Држави Хрватској, која је своју власт протегла и на подручје које је било под духовном јурисдикцијом Епархије захумско-херцеговачке. Чланак је настао на архивским документима, штампи и стручној историографској и другој литератури.

МР МИЛОШ ЕРНАУТ

Факултет политичких наука

Универзитет у Бањој Луци, Република Српска

***Положај Српске православне цркве на канонском подручју Епархије бихаћко-петровачке
у времену аустроугарске окупације 1878-1914.***

Окупација Босне и Херцеговине од стране Аустро-угарске монархије трајала је пуних четрдесет година, од 1878. до 1918. године. У тих четрдесет година положај Православне цркве на данашњем канонском подручју Епархије бихаћко-петровачке прошао је кроз више етапа, од релативно добре сарадње, толерантности, помагања изградње православних храмова и парохијских домова, до борбе Срба за Црквено-школску аутономију. На крају, почетком и током Првог свјетског рата, однос Аустроугарских власти према Православној цркви био је окрутан, немилосрдан, а кулминирао је прогонима православних свештеника и вјерника на подручјима западног дијела Босанске Крајине.

Однос Аустроугарске према Православној цркви на данашњем канонском подручју Епархије бихаћко-петровачке зависио је од свеукупних политичких односа на Балкану, који су се само рефлектовали на овај дио Босне и Херцеговине.

Доступна историјска литература, те политички огледи на тему односа Аустроугарске и Срба у БиХ, као и дигитализовани бројеви часописа „Босанско-херцеговачки источник“ и „Босанска вила“, омогућавају нам увид у догађаје из поменутог периода из угла савременика, што нам пружа предуслов научног приступа овој никад довољно истраженој теми из наше црквене и националне прошлости.

ДР ВЛАДИСЛАВ ПУЗОВИЋ

ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, СРБИЈА

***Пушјеви српске црквеноисторијске науке:
српски богослови као истраживачи историје Српске Цркве***

У раду је представљен главни ток српских црквеноисторијских истраживања од XVIII до краја XX века. У обзир су узети резултати научног рада више од 40 српских богослова – историчара Цркве, чиме је скицирана својеврсна мапа српске црквеноисторијске науке током последња три века. Почев од Јована Рајића и Стевана Стратимировића, преко Илариона и Димитрија Руварца, Нићифора Дућића, Стевана Димитријевића, Радослава Грујића, до епископа Саве Вуковића, анализиран је научни допринос српских богослова истраживању историје Српске Цркве. Поред тога, указано је на главне линије прејемства, школе мишљења и релевантност њихових истраживања у савременом контексту.

ДР НЕНАД БОЖОВИЋ

ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, СРБИЈА

Пушјеви српске старозаветне библијике у 20. веку

Српска старозаветна библистика у 20. веку изнедрила је велике помаке у библијском богословљу. Упркос бројним искушењима, светским ратовима и прогањања током комунистичког периода, двадесетовековни српски библисти постигли су завидне резултате.

Почевши од еп. Иринеја Гирића и његових студиозних чланака у Богословском гласнику, као и бројних превода књига Светог Писма, преко еп. Др Тихона Радовановића, еп. др Симеона Станковића, проф. др Душана Глумца, проф. др Милоша Ердељана, вл. Николаја Велимировића, аве Јустина Поповића, еп. др Амфилохија Радовића, еп. др Атанасија Јевтића, проф. др Драгана Милина и проф. др Илије Томића, српска старозаветна библистика богатила се новим студијама, преводима и уџбеницима. На путу развоја старозаветне библистике јасан је био утицај различитог школовања српских библиста који ће постати најумније главе Цркве. Њихова дела показују утицаје и Истока и Запада куда су ходили у потрази за знањем.

Притом, двадесетовековна библистика показује значајну разноврсност и богатство: она није монолитна, већ показује како наша Црква баштини више метода тумачења Светог Писма, почев од историјско-критичке методе етаблиране пре свега на западним богословским школама па све до неопатристичке синтезе као главног херменеутичког оквира у тумачењу Писма (патристичка егзегеза и аскетски приступ) које се узимају као меродавни оквир православних богословских школа.

Циљ конференцијског прилога јесте прикаже резиме тема и метода (приступа) тумачењу, као и да се бави питањем утицаја школовања српских библиста на иностраним школама, а затим да анализира и евалуира целокупно двадесетовековно наслеђе на којем се учи, у којем стоји и који надограђује нова генерација српских библиста у 21. веку.

ДР НАТАЛИЈА СУХОВА

БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ

ПРАВОСЛАВНИ СВЕТОТИХОНОВСКИ УНИВЕРЗИТЕТ

МОСКВА, РУСИЈА

Богословско-академске везе између Русије и Србије (1840-1910): Један њојед из Русије.

Руска православна Црква, која је у првим вековима свог хришћанског живота добијала просветљење од источних и словенских Цркава, добила је прилику да са своје стране узврати братским Црквама у припреми црквене јерархије, а тако и научника из области теологије. Од средине XIX века српска, црногорска, бугарска, румунска, грчка и сиријска младеж представља посебну категорију студената теолошких школа у Русији. Јединство православне Цркве, неупитно догматски, али не увек једноставно, реализовано у историји добило је нову потврду. Од свих националних „токова“

који су текли ка духовним школама Русије, најмлађи Срби су били најбројнији и најплоднији. Пошто се просечно теолошко образовање није могло добити у Србији, посебно интересовање је владало за више богословске школе у Русији, односно духовне академије. Број српских младића, више или мање повезаних са руским духовним академијама, прелази двеста, а оних који су добили пуно образовање потврђено академским звањима – стотину. Наравно, то само по себи није толико много, али ова група је значајно допринела развоју српске теологије и образовања и на свој начин „обојила“ црквену јерархију.

Научне и академске црквене везе између Русије и Србије видљиве су у 18. веку: довољно је сетити се ректора Богословије Санкт Петербурга архимандрита Петра (Смелића), префекта Московске академије и ректора Богословије Твер архимандрита Макарија (Петровића), српских студената Кијевске академије – будућег епископа Дионисија (Новаковића) и архимандрита Јована (Рајића). Али, тек у другој половини XIX и почетком XX века ове везе су прерасле у један систем који је омогућио руским богословско-академским властима и професорима, као и српској јерархији, да анализирају успехе и грешке овог процеса и искористе добијене налазе како би се тај процес побољшао.

Треба напоменути да су руско-српске богословско-академске везе последњих година привукле пажњу српских историчара Цркве, чиме је знатно обogaћена историографија на ову тему (Пузовић Владислав. Руски путеви српског богословља. Школовање Срба на руским духовним академијама (1849-1917) Београд: Универзитет у Београду: Православни богословски факултет, Институт за теолошка истраживања – ЈП Службени гласник, 2017). Међутим, постоји интересовање за гледање на ове везе кроз призму историје руске теолошке школе – историју веома тешких проблема, повезаних са многим променама.

Руске богословске школе и теолошка наука често су оптуживани за зависност од западне науке и за напуштање патристичке традиције. Сам концепт „школа“ у Русији стекао је репутацију једне врсте злоупотребе, која се односи на духовне школе: оне су често оптуживане за „сколастицизам“, што подразумева инертност, беживотност, недостатак живе мисли и животодавног Духа. Ове и овакве оптужбе понекада бацају сенку на истинску и жртвену службу коју су руска теологија и руске теолошке школе вршиле, као и њихову спремност и жељу да пренесу знања свим својим ученицима. Свети Филарет Московски волео је да назове вишу теолошку школу на другачији начин – „духовним вртом наука“. С друге стране, млади Срби су, учествујући у свим овим процесима, на свој начин, покренули општи православни живот руских духовних академија. Извештај ће показати како се заједничке карактеристике и проблеми теолошке науке, који се јасно испољавају у руској богословско-академској традицији, преламају у првим научним радовима српских студената. С друге стране, примивши снагу знања и нутритивне вредности „духовног врта“, они су их применили у својој служби у родној Србији, те је тиме обogaћена богословско-академска традиција коју је Русија добровољно делила са другим помесним Црквама. Тема извештаја обухвата и низ конкретнијих питања: улоге у развоју и јачању теолошких и академских веза између Русије и Србије одређених епископа – Митрополита Србије Михајла (Јовановића), Његовог Високопреосвештенства Антонија (Храповицког) и осталих; руских словенских друштава и одбора; професора верских академија, који су српске студенте узели под свој пријатељски патронат дајући им научне смернице. Сва ова питања ће такође бити обрађена у предложеном извештају.

ДР РАДОВАН ПИЛИПОВИЋ

АРХИВ СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ
БЕОГРАД, СРБИЈА

***Српске црквено-историјске теме у западном богословљу и историографији
до краја 18. и почетка 19. века***

Са почетком модерног доба (од средине 16. века), а нарочито са појавом рационалнијег приступа у науци, расте интересовање учених кругова Западне Европе за историјску проблематику хришћанског Истока и оних источно-хришћанских крајева који су под влашћу Османске Царевине. У таквом контексту црквена историја српског народа, историја јерархије српског православља и историјски

допринос аутокефалне Српске Цркве имала је своје место и у неким нарочитим монографијама и радовима. Бављење изворима хришћанског истока, строго научни мотиви публикација грађе, почевши од новог третирања византијских историчара, није устукнуо пред разлозима прагматичних потреба постизања црквене уније, те је стога, бављење црквеном културом и историјским наслеђем хришћанског српског народа који је у средњем веку имао организовану аутокефалну Цркву било сасвим легитимно и оправдано. У библиографији оних дела која третирају православне Србе и Српску Православну Цркву нарочито место заузимају црквено-историјски радови евангеличког публицисте Јоакима Фредерика ле Брета (*Dissertatio historico-ecclesiastica de statu praesenti Ecclesiae Graecae in Dalmatia quae ritum slavo-servicium sequitur...*, Штутгарт 1762) и римокатолика Михаела Марије Милишића (*Chorographia Patriarchatus Ipekiensis*, Пожун-Кошице 1779). У овој студији аутор се бави контекстуализацијом поменутих дела, али и радова других писаца, њихових савременика, кроз трајање и потребе епохе, утицаје и односе приказаних знања и могућих достигнућа.

МА БРАНКО РАДОВАНОВИЋ

Православни богословски факултет

Универзитет у Београду, Србија

***Полемика Сергија Троицког и Љубомира Рајића са Радованом Казимировићем
о изучавању црквеног права на руским духовним академијама
на крају 19. и почетком 20. века***

Поводом избора Сергија Троицког за професора Правног факултета у Суботици, Радован Казимировић, који је био претендент на то место, ступио је у полемику са њим у „Веснику Српске Цркве“. Казимировић је прво довео у питање саме етичке квалитете Троицког, а потом кроз анализу стања на руским духовним академијама истакао да он не може остварити веће звање од професора богословије. Троицком је посебно засметало то што га је Казимировић омаловажавао и наводио његове мање познате радове. Троицки наводи да су крајем 19. и почетком 20. века многи каноничари са духовних академија предавали на Универзитетима (Покровски, Соколов, Прокешев). Казимировићеву тврдњу да се на академијама изучавало црквено право у скраћеном облику, Троицки истиче као препреку да и Казимировић предаје на факултету, јер у том случају и он је неквалификован за професора факултета. У полемику се укључио и Љубомир Рајић, професор Друге мушке гимназије, који је стао на страну Троицког и у одбрану руских духовних школа. Посебно му је засметало што је Казимировић свршене студенте академије код нас назвао „дилетантима у појединим богословским наукама“, упитавши га да ли су и прота Степа Веселиновић и Теодор Титов дилетанти? Љубомир Рајић завршава ову полемику тврдњама да је магистарски рад Троицког бољи од многих доктората богословских факултета у Атини и Черновицама. Према Рајићевом мишљењу, духовне академије су најбоље богословске школе и оне су давале најбоље услове за рад и остварења циљева. Академије су поседовале пребогате библиотеке и најеминентније професоре: Лебедева, Голубинског, Болотова, Глубоковског, Флоренског и многе друге.

АЛЕКСАНДАР ЧАВКА

Православни богословски факултет

Универзитет у Београду, Србија

Посл и Евхаристија у периодици Српске Православне Цркве XIX века

Познато је да је штампа један од важних фактора у политичком и културном погледу. Значај штампе уочила је Црква. Број периодичних часописа и листова СПЦ у 19. веку није мали. Иако је приличан број излазио само краће време, ипак међу њима има доста часописа и листова који су излазили деценију, па и више. Циљ нашег истраживања је да сагледавајући пост и Евхаристију кроз ауторске радове еминентних професора, свештеника и теолога, беседе, преводе и расправе допринесемо јаснијем поимању светотајинствености 19. века. Покушаћемо да расветлимо узајамни однос поста и Евхаристије као два неизоствна чиниоца бића Цркве и да добијену слику међусобног односа сагледамо кроз призму древне Цркве. На овај начин ћемо показати да поједина схватања, у првом реду Божанствене

Евхаристије, представљају својеврстан nonsense из угла древне светотајинске праксе. Овде пре свега на уму имамо, древним хришћанима непојмљиво, ограничавање учешћа у Тајни над тајнама само на период четири годишња поста. Посебну пажњу изискује и расветљавање узајамног односа Свете тајне исповести и Евхаристије. Сматрамо да најчешћа проблематизација овог односа питањем: да ли је неопходно да сваком причешћивању непосредно претходи исповест? треба (=мора) бити допуњена инверзивним питањем: да ли исповест треба да буде запечаћена Светом Тајном Причешћа?

ДР ВЛАДИМИР СИМИЋ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, СРБИЈА

***Рецепција мандилиона у доба просветитељства:
о представи Нерукојвореној Христовој образа са иконописа српске цркве у Будиму***

У склопу послова на осликавању иконостаса српске цркве посвећене Светој Тројици у Будиму, Арсеније Теодоровић је 1822. израдио икону са Христовим нерукотвореним образом („Мандилион“). У складу са замишљеним програмом иконостаса икона је добила место у врху, испод Великог крста са Распећем. Иако је ова тема била позната у српском иконопису већ од средњег века, у Теодоровићевом опусу се појављивала веома ретко. Теолошки разлози који су били одлучујући приликом уобличавања Христовог лика у ранијим временим, нису били преовлађујући и у потоњим. У раду се Христов „портрет“ разматра у контексту религиозно-естетских схватања око 1800. и указује се на везе са новом науком просветитељства заинтересованом за однос људских емоција и њиховог фацијалног представљања. Нова схватања су се понајвише огледала у популарној физиогномици Јохана Каспара Лаватера, као и „сликарству душе“ које је теоријски уобличио и кроз приручник тумачио славни сликар Шарл Лебрен. Оба ова дела су извршила велики утицај на савремене књижевнике и уметнике, па их је тако и следио водећи српски сликар тог доба Арсеније Теодоровић.

ДР ИГОР БОРОЗАН
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, СРБИЈА

***Уобличавање и преображај лика Свете Саве
у религиозном сликарству 19. и првих деценија 20. века***

Уобличавање лика Светог Саве у религиозном сликарству 19. века је започело осликавањем композиције *Свети Сава мири браћу* на архијерејском трону Богородичине цркве у Земуну (1815). Представа сликара Арсенија Теодоровића је означила зачетак процеса уобличавања лика Светог Саве. Претражавање барокног визуелног типа Светог Саве је временом дефинисано кроз призму нових ликовних, стилских, и идејних оквира времена (назаренско сликарство, бидермајер, романтизам, симболизам...), условивши постепени преображај његовог лика. Коначно, у међуратном периоду лик Светог Саве је преиначен у складу с наративом новоустављене Патријаршије. Особито је дело Уроша Предића указивало на нов победоносни карактер Српске православне цркве. Свети Сава је у сагласју с доминантном идеологијом југословенства, и све присутнијим струјањима идеје свесловенства изображен као *изворни* Словен, потврдивши утицај политичких, идеолошких, расних, и културних структура у креирању његовог лика у периоду дужем од једног века.

ДР АРИАДНА ВОРОНОВА
ПРАВОСЛАВНИ СВЕТО-ТИХОНОВСКИ УНИВЕРЗИТЕТ
МОСКВА, РУСИЈА

***Карактеристике „византизације“ српске архиепископуре
у доба краља Милутина (1282–1321)***

Промена политичке оријентације српске државе на прагу XIV века имала је за циљ да она замени и наследи политички и војно ослабљено Византијско царство. Након два века рашке школе српске

архитектуре под снажним романским утицајем, у уметности се јавља нова стилистичка тенденција познатија као српско-византијски стил, која је свој највиши израз пронашла у архитектури и фреско-сликарству из времена краља Милутина. Овај стил је у архитектури Србије чврсто усвојен, и као такав је, заједно са споменицима рашке школе, створио слику националне цркве обogaћену уметничким наслеђем Византијског царства из времена његовог последњег успона. Почев од светогорске архитектуре Хиландара, пролазећи кроз савремене токове престоничке и регионалне архитектуре и активно користећи рашке традиције, неимарство краља Милутина се вратило на изворе источнохришћанског градитељства. Процес византинизације у Србији се одвијао на веома сложен начин; далеко од тога да се може говорити о директном преузимању или о постепеном развоју. Дати процес се тесно преплитао са разним политичким и културним догађајима у животу земље и од њих у различитој мери зависио. Импозантан градитељски рад краља Милутина одвијала се у потпуној симфонији са Српском православном Црквом и њеним свештенством.

ДР АНЂЕЛА ГАВРИЛОВИЋ

ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЈУ УМЕТНОСТИ
УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, СРБИЈА

***О разлозима сликања шестокрилој на надбедренику Светиој Саве Српској
на фресци уз иконостас у параклису Рођења Богородице у Хиландару***

У раду се разматрају разлози који су довели до сликања шестокриле небеске силе на надбедренику Светог Саве Српског на фресци уз иконостас у параклису Рођења Богородице у Српској царској Лаври Хиландару (овај параклис грађен је између 1784. и 1788. године, а свој живопис добио је убрзо након 1788. године). Другим речима, рад има за циљ да укаже на значење надбедреника као дела архијерејске одежде, као и на конотације саме приказане небеске силе као нарочитог вида украса надбедреника. У раду се заговара мишљење да шестокрила небеска сила не представља искључиво пуки орнамент архијерејских одежди првог српског архиепископа, већ да она представи Светог Саве Српског даје посебну тежину и специфичну нијансу значења.

У раду се описује овај део архијерејске одежде, анализирају се тумачења византијских писаца о његовом значењу, говори се о очуваним примерима надбедреника и примерима присутним у уметности источног хришћанства, а када је реч о изображеној небеској сили на фресци, износи се мишљење да је реч о херувиму. Пракса приказивања одређеног лика или одређене представе на надбедренику присутна је још у византијској уметности, у чијој традицији је изведен портрет Светог Саве Српског као и читав живопис у параклису Рођења Богородице у Хиландару. Реч је о једном од последњих српских светиња чији је живопис изведен у византијској традицији. Аутор се бави представама небеских сила и другим ликовним темама на надбедреницима архијереја са ширег географско-хронолошког аспекта на територији српских и византијских земаља од средњег века до краја XVIII и почетка XIX века. Посебну смисаону вредност изображеног херувима на фресци у параклису Рођења Богородице Хиландару одликује и јасна и постојана симболика која је главна тема овога рада.

ДР ИВАНА ЛЕМКУЛ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, СРБИЈА

***Астрономске представе у фрескојису нартекса Лесновске цркве
– иконографске иновације у српском средњовековном сликарству***

Илустрација 148. псалма на своду јужне стране припрате цркве Светих Архангела у Леснову, остаје јединствена композиција не само у српском средњовековном сликарству, већ и у византијској и средњовековној уметности уопште. Док се ликовни прикази овог псалма могу срести у уметности рукописне илустрације и поствизантијском монументалном сликарству, чини се да је фреска у Леснову, која приказује Христа окруженог знацима зодијака и представама планета, прва своје врсте. С обзиром на то да се знаци зодијака веома ретко сусрећу у ликовном предању источног православља, а релативно често у уметности западног хришћанства, у овом раду ми ћемо испитати мотиве који

су утицали на одлуку лесновских уметника да их укључе у своју декоративну схему. Испитивањем ових престава у контексту некадашњих и савремених астрономских, астролошких и космолошких композиција у средњовековној уметности, моћи ћемо да истакнемо креативност испољену у српској уметности XIV века. Такође, успостављање паралела са другим примерима из тог периода значајно ће допринети нашем разумевању ове композиције и њеног места у оквиру ликовног програма Лесновске цркве, као и степена потоњег утицаја на уметничке приказе сличних тема у каснијој уметности православног хришћанства.

ДР ЈАСМИНА ЂИРИЋ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, СРБИЈА

Двери и ход: значење двери у њозном византијској архитектури

Овај рад се бави питањима изградње, прелаза и духовног преображења кроз значење двери, стањем верника у цркви у константинопољским примерима и њиховим одјецима на Балкану. Као што корен речи трансформација сугерише „промену у облику и изгледу“ или превазилажење, постоји аспект преласка граница и стапања у перцепцији простора. Значење је преведено из једног симболичког простора у други, тако да тело постаје модификовано покретима Мудрости који настају гледањем из различитих перспектива.

Примери западног портала у црквама Христа Хоре и Студенице са уклесаним крстовима на до-вратцима западних двери (приказани у ктиторској композицији у Хори) илустроваће невидљиво присуство Логоса и начин додатног наглашавања идеје Оваплоћења. Богородичине делатности приказане на мозаицима у Хори непосредно изнад западног портала у сагласју су чином Оваплоћења те показују како се бестелесно божанство преноси у утробу Богородице. Све у свему, списи, теологија, иконографија и архитектура су заједно створили одговарајући символ на вратима за приказивање Логоса. Сваки верник који је прошао кроз Девичанске двери ушао је не само у свет материје већ и у појам Мудрости.

Тако су двери означитељи транзиционе и дијалогске суштине не само за библијску метафору Христа као онога који држи зидове, већ и за метафору: „Ја сам врата. Ко кроз мене уђе, биће спасен.“ (Јн 10, 9).

Поред овог очигледног преноса перлокуционог ефекта, двери у позновизантијском уметничком контексту имају и елокуциону функцију. Не само да су двери знаци преносног кретања, комуникације ка откривању следеће просторне јединице већ су аутореферентни, односно указују у правцу друштва и духовне климе, као и посебно значење лиминалних простора.

ДР МИЛОШ АНТОНОВИЋ

ДР АЛЕКСАНДАР ИВАНОВ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, СРБИЈА

Још једном о убикацији Дивисиска

Византијски цар Василије II издао је 1019. повељу којом је регулисао однос Охридске архиепископије према цару и патријаршији у Цариграду. Повеља садржи попис епархија потчињених Охриду и већа места у њима. Међу градовима који се налазе у Браничевској епархији налази се загонетни Дивисиск чија убикација до данас није одређена. На основу до сада познатих историјских извора, релевантне литературе и најновијих археолошких истраживања, у овом раду износи се претпоставка да се Дивисиск налазио у области данашњег топонима „Девојачка стена“ у Темнићу.

ДР ИВИЦА ЧАИРОВИЋ

ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, СРБИЈА

Однос папе Инокентија III (1198-1216) према обласним владарима у западној Европи

Овај рад ће бити заснован на анализи историјског извора *Regesta Pontificum Romanorum* 3°. Први део рада биће хронолошка спецификација сазнања о односима Папе Инокентија III (1198-1216) са обласним владарима у тадашњој Западној Европи. Приликом помињања европских владара биће анализиран и историјски контекст њихове владавине уз нагласак на однос Рима према областима у којима владају поменути краљеви. У другом делу рада биће посебно истанкут однос Папе Инокентија III са тадашњим владарима из балканских области, тако да ће све прикупљене премисе водити до закључка и одговора на питање какав је био став Рима према српском владару, односно према владарима из српских земаља, почетком 13. века.

МР МИЛОМИР РАДИЋ

КРАЉЕВО, СРБИЈА

Припреме за аутокефалију Цркве у Србији пре 800. година

У уводу ће бити обрађен период историје који претходи стицању аутокефалности Српске Цркве. Посветиће се пажња паду Константинопоља и последицама тог догађаја по Србију. Стање и организација Цркве на територији Србије пре 1219. године. Личност и улога Светог Саве у периоду пре стицања аутокефалности. Утврђивање народа у вери је основни мотив за организацију Цркве у Србији. Свети Сава је планирао организацију цркве још из времена око 1200. године, када је хиротонисан у Солуну и добио титулу архимандрита. Припрема литургијског и канонског основа за Цркву у Србији. Добијање аутокефалности у Никеји и повратак у Србију. Завршетак организације на Сабору у Жичи 1221. године. Циљ рада је да покаже да су припреме за аутокефалност Цркве у Србији трајале скоро две деценије. Методом анализе изворних текстова биће указано на ове припреме. Закључак је да је Свети Сава подстакнут од свог оца, започео припреме за организацију Цркве у Србији и да је исту спровео врло темељно.

ДР ЈЕЛЕНА ГЛУШАЦ

ИСТОРИЈСКИ ИНСТИТУТ У БЕОГРАДУ, СРБИЈА

Задужбине династије Бранковић манастир Хиландару

Однос српских владара и властеле према Цркви и њеној имовини, најбоље се може разумети из приложничких повеља. Прилагање манастиру Хиландару, светињи од изванредног значаја, несумњиво је био чин престижа. Чланове породице Бранковић налазимо као хиландарске ктиторе и пре него што су постали владајућа династија, али и после пада Српске деспотовине под Османлијско царство. Они не одустају од прилога чак ни у временима тешких искушења за цео српски народ, а хиландарски, као и други светогорски монаси их препознају као легитимне владаре и могуће обновитеље српске државе. На примеру овог манастира можемо видети како ктиторије временом постају све скромније – више се не прилажу земљишни поседи, већ сходно могућностима, материјални дарови мање вредности.

МА ДЕЈАН ГАШИЋ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ

КОСОВСКА МИТРОВИЦА, СРБИЈА

Повесћ византијској историчара Дуке о сусрећу православној и католичкој свешћи у време Фиренћинске уније цркава

Верски антиномично, али по Византију XV века политички свегоруће питање измирења цркава католичког Запада и православног Истока – као вид јединог спасоносног и крајње очајничког решења

у очима Царства пред снажним војним налетима Османлија – наново је и с истим жаром као и претходних столећа, након Великог раскола 1054. године, актуелизовано. Нескривено и арбитарно по-дозрење преговарачких страна допринело је да унионистички сабор у Ферари-Фиренци (1438-1439) не буде нимало другачијег исхода од претходних. Догматска питања, још током заседања концила, надвила је тешка сенка политичких игара, те је, испоставило се, након још једног по Византију узалудно потписаног духовног измирења због ишчекивања западне подршке и помоћи, читава церемонија у медијевистици, премда изнијансирано, уједно и разложно буде ишчитана као узалудан напор и беживотна унија.

Посебним се у том смислу чине Мемоари Силвестра Сиропула, великог епископа и диецезијарха Цариградске цркве, те и њеног патријарха по паду Цариграда (1463-1464). Наиме, као члан византијске делегације која је отпутовала у Италију на сабор, под притиском је, према сопственој тврдњи, потписао акт о уједињењу, да би по повратку у престоницу на Босфору постао ревностни противник црквеног сједињења. Његово дело, претпоставља се написано након 1443. године, пружа незаобилазну литерарну слику о византијском комонвелту у догађајима пре, током и након Фирентинске уније, док његове обе редакције и њихова савремена методолошка перцепција контекстом инсистирају на ауторитетом оснажено православе и наднационални идентитет источнохришћанских народа. То је једини изворник такве врсте, који у тај зачарани повесни вртлог византијског комонвелта инволвира и православе беспрекорно верну црквену политику владара Српске Деспотовине, који је осим родбинских одржавао и живе дипломатске контакте са византијским двором, мада под будним оком римске курије и Угарске, уједно притешњен османском војном најездом.

Свет византијског комонвелта XV века је, дакле, осим заједничких традиција делио и непријатеље.

Иако латинифрон, а за разлику од Сиропула није био непосредни учесник Фирентинског сабора, ромејски историчар Дука (око 1400-1470) пронео је вест о издаји православних традиција од стране Византинаца, посвећујући питању измирења цркава и сусрету католичког и православног света једно поглавље својег дела, у науци препознатљивог под називом *Historia Turcobyzantina*.

На трагу дијахроно разасутих изворних вести XV века и пробраних историографских отисака, који несумњиво потврђују да је потписана Фирентинска унија црква дубоко поделила византијско друштво, насловна тема има у задатак да прикаже унионистички сусрет и различито поимање савремености и визију будућности Истока и Запада, кроз историјску призму једног византијског списатеља.

ДР БИЉАНА СТОЈИЋ

ИСТОРИЈСКИ ИНСТИТУТ БЕОГРАД, СРБИЈА

Српска Православна Црква на Кордуну (1881-1914)

Простор Кордуна се до 1881. године налазио у саставу Војне крајине. Са развојачењем, котари Слуњ и Војнић су ушли у састав Модрушко-ријечке док је котар Вргинмост припојен Загребачкој жупанији. У верском погледу, сва три котара су обједињена под јурисдикцијом Горњокарловачке епархије са седиштем у Плашком. Од 1881. до Првог светског рата Епархија у Плашком се суочава са низом проблема на овом простору који је вековима био оријентисан на војну службу, док се верском животу придавао мањи значај. На основу грађе Српске Православне Цркве похрањене у Хрватском државном архиву у Загребу у овом раду разматрићемо неколико група проблема: обнова православних храмова и изградња нових, катехизација деце и настава веронауке, проблем дивљих бракова, однос са католичком црквом и државом.

ДР ЖЕЉКО САВАНОВИЋ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ, РЕПУБЛИКА СРПСКА

Свешћеници Српске Православне Цркве у задругарству Врбаске бановине

Рад говори о задругарству у Врбаској бановини и активном учешћу појединих свештеника Српске Православне Цркве у задружном раду. Писан је на основу необјављених докумената Пољопривредног одјељења Краљевске банске управе Врбаске бановине који се налазе у Архиву Републике Српске

у Бањој Луци и релевантне литературе. Послије формирања Врбаске бановине заједница на њеној територији доживјела је процват. Број задруга је од 1929. године до 1938. године повећан са 65 на 306. Највише их је било земљорадничких, са главним задатком унапређења пољопривреде, села и сеоског живота. У појединим задругама активно су радили свештеници Српске Православне Цркве. Учествовали су у оснивању задруга, били њихови предсједници, секретари, чланови управних и надзорних одбора. Заједно са учитељима, пољопривредним референтима, ветеринарима и љекарима, држали су задругарима предавања, сарађивали у организацији прославе Међународног заједничког дана и другим заједничким активностима. Задруге у којима су свештеници били задругари углавном су добро радиле. Њихова заслуга на ширењу заједничког живота и заједничке свијести у Врбаској бановини била је веома запажена.

Др Васиљ Јововић

Богословија „Свети Петар Цетињски“

Цетиње, Црна Гора

Свети Сава у црногорској штампи (1835-1918)

На подручју Црне Горе у којој се током владавине династије Петровић – Његош стварала држава и која је у сукобу са Османским Царством проширивала своје границе, његован је и развијан култ првог српског архиепископа и просветитеља Светог Саве. Црна Гора је баштинила традиције српске средњовјековне државе и на Немањиним и култу Светог Саве изграђивала своју државност. То се огледало и у писању у црногорској штампи, почевши од прве периодичне публикације у Црној Гори, календара „Грлице“ (1835). У црногорској штампи писано је о Светом Сави као утемељивачу самосталне Српске Цркве и њеном организатору, његовој улози у стварању Зетске епископије, подизању цркава и оснивању манастира у средњовјековној Зети. Пише се о Светом Сави као књижевнику и српском просветитељу. У недељном листу „Црногорац“ (1871-1872) и „Гласу Црногорца“ (1873-1916), службеном гласилу црногорске владе, као и у мјесечнику „Просвјета“ (1889-1901), листу за цркву и школу, написан је велики број текстова о Светом Сави.

Ма Слободан Бобан Јокић

Епархија Будимљанско-никшићка

Црна Гора

Светотатајинско-богослужбени живот Српске Цркве у Црној Гори у току Другог свјетског рата

Узимајући у обзир вишевијековни непрекинути континуитет богослужбеног живота Православне Цркве у Црној Гори, али и различите историјско-богословске изазове пред којима се налазио, предмет нашег рада биће истраживање светотатајинско-богослужбених аспеката живота Српске Православне Цркве у Црној Гори, у периоду Другог свјетског рата. Даље у раду ћемо покушати да одгонетнемо које су и на који начин утицале историјске, политичке, социјалне, економске и богословске чињенице у оквиру којих се одвијао богослужбени живот Цркве у Црној Гори у помињаном периоду, и колико оне су утицале на процес литургијског изграђивања Тијела Христовог на дотичном простору у поменутом периоду.

Др Горан Латиновић

Филозофски факултет

Универзитет у Бањој Луци, Република Српска

Страдање Српске Православне Цркве за вријеме Југословенског Рата (1991-1995)

Југословенски рат (1991-1995) био је трагичан сукоб, који је окончао постојање југословенске државе. Рат је донио велико страдање српском народу и његовој Цркви. Српска Православна Црква до 1991. није се опоравила од геноцида (биолошког и духовног) који је над Србима извршен у Независној Држави Хрватској (1941-1945). Црква се 1991. на истом подручју суочила са новим искушењима,

а нарочито је трагична била 1995. година. Неколико стотина порушених, оштећених и обесвећених храмова и других црквених добара, страдало и протјерано свештенство и вјерници, главна су обиљежја десет епархија СПЦ које су биле захваћене погромима (1991-1995). Посебан вид страдања Српске Православне Цркве представља њено клеветање, у ратној пропаганди, као покушај оглашавања СПЦ као једног од подстрекача и изазивача рата. Према томе, страдање Српске Православне Цркве за вријеме Југословенског рата (1991-1995) било је вишеструко и оно је оставило трајан печат у њеној новијој историји.

ДР НЕНАД ИДРИЗОВИЋ
НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ
БЕОГРАД, СРБИЈА

***Патријарх Варнава Росић као велики мецена
и реорганизаџор Патријаршијске библиотеке***

Културно-просветни живот Српске Православне Цркве између два светска рата био је плодан. Под својом јурисдикцијом отворила је велики број школа, завода, штампарија, књижара и продавница за црквене потребе. Изграђене су нове и обновљене старе цркве. Свештена лица била су присутна у болницама, касарнама и затворима. Организовала су се предавања о основама вере и покренут је велики број црквених листова и часописа. Једно од горућих питања било је пронаћи или изградити адекватан смештај за културно наслеђе Патријаршијске библиотеке, која је изискивала и реорганизацију својих фондова и библиотечког пословања. Велика заслуга за реорганизацију Патријаршијске библиотеке тридесетих година 20. века припада патријарху Варнави и његовом оданом службенику и библиотекару Владимиру А. Мајевском. Патријарх Варнава заслужује почасно мјесто у историји Патријаршијске библиотеке, одмах после Стефана Стратимировића. Не сме да се заборави ни велики и пожртвовани труд Мајевског, који је каталoшки обрадио све библиотечке фондове у Сремским Карловцима (општи фонд Патријаршијске библиотеке, Библиотеку Карловачке богословије, Библиотеку богословског друштва „Слога“ и Библиотеку архимандрита Илариона Руварца), као и личну библиотеку патријарха Варнаве. Процес реорганизације Патријаршијске библиотеке укључивао је спајање библиотечких фондова из Сремских Карловаца са личном библиотеком патријарха Варнаве и преосталим књижним фондом Митрополитско-патријарашке библиотеке у Београду. Спајање је извршено само каталoшки, али не и физички, јер је фонд Патријаршијске библиотеке у Сремским Карловцима требало да се смести у нову зграду у овом мјесту, како би првенствено служио за потребе карловачких богослова и осталих научних радника. По нашем мишљењу, ова реорганизација је била неопходан услов за прикључење Патријаршијске библиотеке систему библиотека у Србији. Патријарх Варнава је за смештај фондова из Сремских Карловаца покренуо пројекат изградње нове зграде. Завршена је 1941. године, за време патријарха Гаврила. Ова зграда представља другу специјално и наменски пројектовану зграду за библиотеку код Срба, одмах после зграде Универзитетске библиотеке у Београду. Њена изградња говори о подизању културно-библиотечке свести у црквеним круговима, коју је утемељио патријарх Варнава. Напокон је дошло време да „непроцењиво закопано благо“ буде доступно свима коју су жарко желели да га истражују.

МИРОСЛАВ ИЛИЋ
ПОКРАЈИНСКИ СЕКРЕТАРИЈАТ ЗА КУЛТУРУ
НОВИ САД, СРБИЈА

Шајкашка и манастир Ковиљ – чувари немањихкој предања

Славна Шајкашка област, као део јужне Бачке, имала је вишеслојну улогу у очувању и афирмацији српске државотворне идеје, наслеђа немањихке традиције. Након слома средњовековне српске државе и продора Османлија, српске православне области у Аустријској монархији су биле простор где се столећима чувала идеја слободе и државотворности. Нарочито је значајна Шајкашка због њеног духовног и војног аспекта, са манастиром Ковиљ као центром српске духовности, писмености и културе.

Српска Црква, односно Карловачка митрополија, као носилац царских привилегија, у свему је делила искушења свога народа. У условима оружаног сукоба, војна снага и вештина граничара-војника биле су гарант очувања духовности и културе, као и економског развоја. Коначни резултат борбе за опстанак представља посебна црквено-народна државотворна свест, настала услед неразводљивости духовног и световног у животу српске заједнице у Монархији.

ДР ЗОРИЦА ВИТИЋ

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, СРБИЈА

Словенски йрейиси „Жиїија Свейїї Саве Освећеної“ на Свейїї Гори

Преподобни Сава Освећени (Јерусалимски; 439-532; прославља се 5. децембра), оснивач Лавре, светитељ чији су пример и учење одредили развој источног монаштва, познат је као исцелитељ, чудотворац и утемељитељ бројних манастира. Житије које је написао његов млађи савременик Кирил Скитополски, најзначајнији хагиограф VI века, верно и прецизно представља аскетски живот, али и активно Савино учешће у црквеном животу тога времена и стога је кључно за разумевање монаштва у Палестини. Нову верзију житија начинио је у другој половини X века Симеон Метафраст.

Јужнословенска рукописна традиција „Житија Светог Саве Освећеног“, којем је Свети Сава Српски посветио Карејску ћелију, углавном је везана за Свету Гору. У раду ће бити речи о релативно малобројним преписима словенских превода. У питању је дугарски препис из манастира Зографа с краја XIV века (бр. 94), два млађа хиландарска рукописа (бр. 432 и бр. 442), као и препис који сада припада рукописној збирци манастира Свете Тројице код Пљеваља (бр. 5), али је писан на Атосу, у скиту Свете Ане 1629. године.

Разматра се и једна скраћена верзија житија, заступљена у неколиким српским преписима.

ДР ЗОРАН РАНКОВИЋ

ДР МИЛОСАВ ВЕШОВИЋ

ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, СРБИЈА

**Лексичка суйсїиїуција као одраз сїарозавейїне вере:
їрчки извори и рани црквенословенски їреводни еквиваленїи**

Преводио је једног веома особеног, у *Сйаром Завейу* дубоко укорењеног речника са хебрејског на грчки језик нужно подразумевало је извесна ограничења и селекцију у избору речи у овом другом, циљном језику, поготову онда када су у њему поједине речи беле увелико оптерећене својим изворним религијским значењем. За то је веома илустративан појам жртвеника: грчки термин βωμός означавао је пагански жртвеник, што је у почетку искључивало његову примену у *Пенџаиџеуху*, а у крајњем исходу и у *Новом Завейу*, где за њега имамо само једну потврду. Уместо њега при преводио је посегнуто је за другим изразима који са становишта култа нису били оптерећени, или бар не у толикој мери; ту највећу иновацију представља неологизам θυσιαστήριον (Gen 8, 20), који је одатле једини, односно главни термин за појам жртвеника у *Новом Завейу*, а затим могу споменути спорадичну али индикативну употребу хомеризма ἐσχάρα; штавише, та два термина се у једном одељку синонимно и наизменично јављају (Ex 27, 5). Међутим, и у том семантичком кругу уочава се даљи развој; с једне стране, тако спецификован термин θυσιαστήριον у преводима насталим после *Пенџаиџеуха* примењује се како на легитимни жртвеник тако каткад и на пагански; с друге стране, термини θυσιαστήριον и βωμός могу се наћи један поред другог без разлике у употреби (Num 3, 10).

Свакако, сам процес превођења представљао је својеврстан филолошки експеримент будући да су се морали премостити основни проблеми језичке природе, проистекли из сучељавања два дивергентна, несродна језика, што је додатно отежавало предају веома осетљивог религијског садржаја са изворног, хебрејског на циљни, грчки језик. Као културноисторијска паралела за то може послужити

превођење *Нової Завейї* па и саме *Сейїуаїниї* са грчког на црквенословенски, са том разликом да су то ипак језици са генетски сродним структурама.

ПРОТОСИНЂЕЛ ДАНИЛО ГАВРАНОВИЋ

ЕПАРХИЈА ЗВОРНИЧКО-ТУЗЛАНСКА

Бијељина. Република Српска

***Идентификација и историјско-кодиколошка анализа
корџуса српских рукописних молитвослова XIII-XVII вијека***

У раду се бавимо анализом српског богослужбеног рукописног наслеђа XIII-XVII вијека, односно, идентификацијом, кодикологијом и анализом корпуса српских рукописних молитвослова (требника) на основу каталошких пописа рукописних збирки: светогорских манастира, бивше Југославије, Националне библиотеке Русије и других. Основни циљ рада је обједињавање података о српским рукописним молитвословима у наведеним каталошким описима фондова српског рукописног наслеђа. Односно, њихова систематизација која би пружила могућност даљег сагледавања цјелокупног сачуваног корпуса српских рукописних молитвослова, те њихове класификације сходно времену настанка, поријеклу, језичким и другим карактеристикама. У раду се представљају могућности и циљеви даљих истраживања која би дала допринос на пољу проучавања историјске и литургичке анализе развоја српске богослужбене праксе. Ова истраживања поред богословских подразумијевају и детаљније археографско-палеографске, филолошке и историјске анализе, а са циљем сагледавања комплетне слике историјског и богослужбеног контекста у којем су настали српски рукописни требници и посљедовања која се у њима налазе.

ДР МИЛЕНА МАРТИНОВИЋ

НАРОДНИ МУЗЕЈ ЦРНЕ ГОРЕ

Цетиње, Црна Гора

***Помени зетских епископа и црногорских митрополија
у српском рукописном наслеђу од 13. до 18. вијека***

У записима ћириличних рукописних књига насталих на територији некадашње Зете до краја 15. вијека, постоје писани трагови о зетским епископима и митрополитима, који у неким случајевима представљају једини извор из којег се може сазнати име епископа или митрополита који се у одређеном историјском тренутку налазио на трону ове Светосавске епархије. Имена зетских епископа се могу наћи и у средњевјековним сачуваним повељама као на примјер, помен зетског епископа Михаила II у повељи издатој за властелинство Св. Стефана манастиру Бањској. Познато је да су у вријеме турске окупације српских земаља у 16. и 17. вијеку црногорски митрополити, за потребе Цетињске, односно Црногорске митрополије, сами писали или наручивали књиге за несметано одвијање богослужбеног живота у цркви, па су у записима многих рукописа остављали своја имена. Тако је на примјер у Минеји за април са прошлким житијима (Цетиње 32) своје име записао митрополит Ромил 1559. године, а касније се у њему записао митрополит Руфим I 1593. године, приликом пописа књига које је тада манастир посједовао. Сумирани подаци из сачуваног ћириличног рукописног наслеђа од оснивања Зетске епископије 1220. године до почетка 18. вијека, хронолошки пружају сазнање постојања и историјског периода којему су зетски епископи и црногорски митрополити припадали.

ЈОВАНА СТАНОЈЛОВИЋ

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ

Београд, Србија

Архитектонске заставице у српским рукописним књигама (крај XIII и прва половина XIV века)

Крајем XIII века у илуминацији српских рукописних књига започиње развој декоративних заглавља чија структура асоцира на архитектонске обресе храма. Праћен је развој архитектонских заставица од малих степенастих, које се јављају у последњој четвртини XIV века, преко оних развијенијих

често са крстовима на врху које имају далеку асоцијацију на кровну конструкцију цркве, па све до фронтисписа преко целе странице који асоцирају на прочеље храма. У српској рукописној књизи ова заглавља су најчешће била сачињена од низа уланчаних чворова или ромбоидних прстенова, мотива који су уз круг најзаступљенији у орнаментици српске књиге. Разматран је однос архитектонских заставица у српским рукописима са оним које налазимо у другим ћириличним, али и византијским кодексима.

Јулија ГОРОБЕЦ

УНИВЕРЗИТЕТ „МИХАИЛ ЛОМОНОСОВ“

МОСКВА, РУСИЈА

***Еѣиској као државник и еѣиској као боѣослов: два лика Св. Саве Срѣиској
у редакцијама Теодосија Хиландарца и Доментијана***

Прва опширна житија Св. Саве Српског написали су, убрзо након његове смрти, хиландарски монаси Доментијан и Теодосије. Доментијан је своје дело написао око 1253, али убрзо након тога Теодосије је саставио ново Савино житије. Истраживачи Теодосијеве редакције житија Св. Саве датирају је најраније у XIII век и најкасније половином XIV века.

Приликом писања житија, Теодосије је као основни извор користио житије Св. Саве Доментијанове редакције. О томе говори како једнак сиже, так и бројне позајмице из Доментијанове редакције. Међутим, и поред континуитета између две редакције, њиховим поређењем долазимо до битних разлика у томе како Св. Саву представља Теодосије, а како Доментијан.

По мишљењу истраживача, разлог писања новог житија је у томе што Доментијаново опширно дело није оговарало ономе што се очекивало од житија једног националног свеца, чији лик треба да буде близак и разумљив доста широком кругу читалаца. Уместо лика епископа и богослова који даје Доментијан, Теодосије предлаже лик епископа и државника. Савино житије Теодосијеве редакције у старој књижевности је заступљеније него Доментијанова редакција. Познато је више од 20 српских рукописа Теодосијеве редакције и свега неколико Доментијанове. Дакле, лик српског светитеља који даје Теодосије у српском средњовековном друштву је био траженији него лик епископа и богослова.

Постојање два различита лика Св. Саве у његовим раним житијима, на ширем плану, указује на проблем два пута хришћанског живота – делатног, активног учешћа у овоземаљским стварима, и созерцајног пута личног преображавања.

Доментијаново житије је настало у време које је претходило исихастичком препороду XIV века. Међутим, лик епископа и богослова који је изградио Доментијан и који је одговарао том времену није био тражен у Србији XIII–XIV века.

У реферату се, на основу текстуалног и стилистичког поређења Доментијанове и Теодосијеве редакције, истичу карактеристике лика овог српског светитеља, онаквог какав је представљен у два наведена дела. Отвара се и питање утицаја лика српског епископа у редакцији Теодосија Хиландарца на схватање епископа у Српској Цркви уопште.

МИЛАН КОСТРЕШЕВИЋ

ДОКТОРАНД, УНИВЕРЗИТЕТ У БЕРНУ

ШВАЈЦАРСКА

Темајске специфичности хиландарској ѣрејиса апокрифних Дела Томиних

Апокрифна Дела Томина преведена су према Д. Петкановој на словенски језик најкасније у 13. веку. Међу неколицином српских преписа, у оквиру минеја за октобар, као најстарији сачуван је хиландарски препис из 1320. године. Захваљујући досадашњим истраживањима оличеним у радовима Д. Богдановића и Т. Јовановића до сада је овај препис анализиран са језичке стране, те су понуђени одговори на језичке специфичности текста. Циљ овог рада је да хиландарски препис апокрифних Дела Томиних анализира тематски, односно да одговори на питање тематских разлика између преписа и његовог грчког узора али такође и на очигледну тематску разлику између српских преписа међусобно, због чега ће они често бити означени као различити апокрифни списи са одређеним тематским

сличностима. Рад ће стога посебно анализирати сцене: продавања апостола Томе на тргу, сликовито описану свадбу царевог сина те сцену грађења небеске палате.

ДР МИОДРАГ ЛОМА

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ,
УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, СРБИЈА

Свeйосавље Свeйoi Јустина Ђелијскоi

Светосавље светог Јустина Ђелијског испитујем пре свега на основу његове књижице *Свeйосавље као филозофија живoтa* доводећи је поглавито у библијски контекст и његов темељни мистички смисао, откуда постају схваталиви животни поступци светог Саве Српског, односно њихово схватање код светог Јустина Ђелијског као темељних одређења наше националне филозофије живота.

ДР ДЕЈАН ПРАЛИЦА

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ, СРБИЈА

Српска Православна Црква у медијима

Циљ овог рада јесте да укаже на то на који начин медији извештавају о Српској Православној Цркви.

Религија и друштво уско су повезани и утичу једно на друго. Од краја Другог светског рата па све до почетка деведесетих година 20. века, Српска Православна Црква била је, делимично, потиснута из политичких токова и дешавања у друштву. Медији су веома скромно извештавали о догађајима који су се одигравали у Српској Православној Цркви. Иако је и у периоду комунизма у Југославији Црква имала своје медије, њено приказивање у традиционалним (тада) државним штампаним и електронским медијима било је занемарљиво. Делатност Српске Православне Цркве постала је видљивија у јавности тек након „пада комунизма“, односно почетка демократизације друштва. За кратко време надокнађује се деценијска изолација Цркве. Најпре се уводе директни преноси празничних литургија, а божићне и васкршње посланице које чита патријарх преносе се преко страница новина и РТВ таласа. Верске емисије постају део понуде програмских шема.

Предмет истраживања овог рада јесте интересовање превасходно нових медија (портала) о Српској Православној Цркви. Корпус представљају текстови који су написани на порталима дневних листова Политика, Данас, Вечерње новости, Блиц и Информер од 1. априла до 1. октобра 2018. Метод истраживања је квантитативно-квалитативна анализа медијског дискурса. За истраживање је сачињен посебан кодни лист који испитује следеће категорије: тип наслова, жанр, персонализацију субјекта и објекта, став новинара према тексту/ актеру, као и теме за које се сматра да долазе из Цркве (одлуке Сабора СПЦ, однос према Римокатоличкој цркви, однос према другим помесним православним црквама и неканонским црквама, активности патријарха и епископа, односи са световним властима, каритативна улога Цркве и тако даље).

Основна хипотеза траживања јесте да медији површно извештавају о Српској православној цркви, углавном на дневно-политичком нивоу. Прва посебна хипотеза јесте да не постоје новинари који су ускоспецијализовани и баве се искључиво „црквним темама“. Друга посебна хипотеза јесте да су извори за информације (у вези са дешавањима у СПЦ) често неформални, анонимни и појављују се на друштвеним мрежама.

НАТАША ФИЛИПОВИЋ

ШКОЛА „ДР АРЧИБАЛД РАЈС“
БЕОГРАД, СРБИЈА

Српска Православна Црква у дигиталном окружењу

Развојем интернета отворили су се нови путеви и начини комуницирања, што постаје изазов за Цркву. Важно поље истраживања и интересантан феномен 21. века јесте дигитална религијска комуникација (религија на интернету) која представља значајан извор за испитивање религијског живота и

идентитета. Најпре ћемо се упознати са значењем овог појма и кључним темама које дефинишу дигиталну религијску комуникацију и њен културни простор, како бисмо стекли ширу и дубљу слику новог медија који истражујемо. Кроз једно критично сагледавање, упознаћемо се са манама и предностима коришћења интернета у религијске сврхе. Може ли Црква да пренесе поруку, коју је вековима уназад преносила, у новом сложенем медијском простору какав је интернет? Да ли интернет заиста може да буде мост који повезује људе или је само простор индивидуалности и (гравитације) појединаца и самозатворених група? У другом делу рада описан је изглед и садржај различитих облика комуникације појединих манастира, цркава и ванинституционалних сајтова који се појављују на интернету. Анализом религиозних садржаја (порука, поука, описа личног религијског и духовног искуства), отвориће нам се дубљи увид на који начин и у којој мери СПЦ и њени верници користе нови медиј.

МА Тијана Васић

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, СРБИЈА

Одлуке Европског суда за људска права као пример (не)поштовања аутономије и аутокефалности Православних Цркава

Од прогонства, преко симфоније, поновног прогонства и најновије неутралности, однос између Цркве и државе у Србији и свету мењао се у складу са друштвеним променама и потребама. Оно што свакако треба истаћи јесте да је овај однос одувек дефинисала и одређивала власт, а не Црква; Црква се само прилагођавала новим околностима и у свакој тежила да изрази своју пуноћу и свој призив. Данас је свака земља која постане чланица Савета Европе истовремено дужна да потпише прихватање свих дужности и обавеза који јој следеју по потписивању *Европске конвенције о људским правима*. Шта све обухвата обим загарантованих верских права формулисаних у чл. 9. и чл. 11. *Европске конвенције о људским правима* и колико је досадашња судска пракса испоштовала принципе аутономије и аутокефалности Православних цркава представљаће основу овог рада. Анализа кључних пресуда Европског суда за људска права, које су се на посредан или непосредан начин бавиле односом држава према помесним Православним Црквама, може нам дати одговоре на питања у ком смеру се државно-црквено право може развијати у будућности и који став Српска Православна Црква у том случају треба да заузме како би се заштитила од оних верских заједница које прете да угрозе интересе наше Цркве.

МА Миле Суботић

ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ, СРБИЈА

Српска Православна Црква у америчким научним публикацијама у двадесетом веку

Српска Православна Црква је у Сједињеним Америчким Државама присутна дуже од једног века. Рад је преглед и анализа америчког виђења српске дијаспоре и Српске Православне Цркву у референтним публикацијама. Иако ова тема није значајно заступљена у америчкој библиографији, малобројне монографије и кратке одреднице су прецизне, тачне и јасне.

Др Марко Шукунда

Трпиња, ЕПАРХИЈА ОСЕЧКОПОЉСКА И БАРАЊСКА

ХРВАТСКА

Раскол СПЦ у Америци и Канади

Срби православне вере су се почели досељавати у Америку и Канаду већ у другој половини 19. века. Док се није основала Америчко-канадска епархија 1921. године, Срби су у црквеном погледу били под јурисдикцијом Руске православне Цркве. Године 1921. Свети Архијерејски Сабор је послао епископа Николаја (Велимировића) да извиди стање у Америци и провери да ли постоји могућност за оснивање нових епархија. Исте године је основана и америчко-канадска епархија са својим седиштем у

Чикагу. До 1926. године овом епархијом су руководили администратори, а тада је за њеног поглавара изабран епископ Мардарије Ускоковић (1926-1935). Епископ Мардарије је купио земљиште у Либртивилу и ту саградио манастир који је посветио Светом Сави. Ово место је постало и ново седиште епархије. Пастирска делатност епископа Мардарија се посебно огледа у просвећивању и увођењу дисциплине међу свештенство на америчком континенту. Године 1928. Свети Архијерејски Сабор је одобрио Устав ове епархије по коме она треба да се води. Наследник епископа Мардарија био је епископ Дамаскин (Грданички), који је водио епархију од 1938-1939. године и у том времену је дошло до одређених промена у Уставу. Њега је наследио епископ Дионисије (Миливојевић) 1939. године, за време кога ће и доћи до раскола у Српској Православној Цркви у Америци и Канади.

ЈОВАН СТОЈАНОВИЋ

ДОКТОРАНД, УНИВЕРЗИТЕТ „ЛУДВИГ МАКСИМИЛИЈАН“
МИНХЕН, НЕМАЧКА

На путу до чланства у ССЦ Српске Православне Цркве: јерейска између Светског савета цркава и Београдске Патријаршије

Крајем 19. и почетком 20. века односи између цркава су се брзо мењали. Многе цркве се окупљају у екуменске организације које покривају различите области црквеног рада, као што су мисија, дијаконија или теолошки дијалог. Такође, Васељенска Патријаршија је предложила да се формира заједничко тело цркава за унапређење теолошког дијалога између цркава.

Прекретница у савременом екуменском покрету десила се 1948. године у Амстердаму када су се покрети „Живот и рад“ и „Вера и ред“ спојили са „Светским саветом цркава“. (ССЦ)

Како је Српска Православна Црква задржала контакт са Англиканском црквом, која је од самог почетка била укључена у екуменске радове, интерес за новоформирани савет био је огроман. Од оснивања ССЦ-а 1948. године до чланства Српске Православне Цркве 1965. године, Београдска Патријаршија, заједно са патријархом Германом, одржавао је обимну преписку са саветом у Женеви.

Ова преписка, која је довела до чланства, важна је за разумевање мотива и очекивања Српске Православне Цркве да се придружи ССЦ. С обзиром на то да су у комунистичким режимима у источној Европи цркве су биле ограничене у свом мисионарском раду, ССЦ и западноевропске цркве могу помоћи Српској Православној Цркви у свом мисионарском раду. Такође, ангажман у ССЦ-у могао се посматрати као гласник за цркве које трпе комунистичке режиме, као што је и Српска Православна Црква.

Моја презентација има за циљ да прикупи и резимира све писмене размене између Београдске Патријаршије и ССЦ-а од оснивања до чланства и даље. Архива ССЦ-а у Женеви пажљиво је прикупила сва ова писма. Она су сведочанство ситуације Српске Православне Цркве под комунистичком владавином и жудњом да је чују цркве у западном свету. Сва ова писма ће бити представљена хронолошки и систематски у мојој презентацији.

НЕМАЊА АНДРИЈАШЕВИЋ

ДОКТОРАНД, УНИВЕРЗИТЕТ „ЛУДВИГ МАКСИМИЛИЈАН“
МИНХЕН, НЕМАЧКА

Српска Православна Црква на афричком континенту

На простору Африке до почетка Другог светског рата није живео велики број Срба. Поједини Срби су ради својих верских потреба одлазили на богослужења у Англиканску Цркву. Након Првог светског рата, Грчка Православна црква организовала је своју мисију, који су и Срби посећивали.

За време Другог светског рата Јужна Африка је постала привремено станиште избеглица. Поједини официри Војске Краљевине Југославије, који су службовали на овом простору, након завршетка ратних дејстава нису желели повратак у Југославију, због промене власти. Потом су се у Јужној Африци населили и политички емигранти. Одлика највећег броја Срба у егзилу на овом простору био је антикомунизам. Они су основали „Удружење бораца Краљевске југословенске војске ‘Дража Михаиловић’“, а касније су покренули и емигрантску периодичку, у којој је преовладала национална и верска тематика.

Први свештеник СПЦ у Јоханезбургу био је јеромонах Сава Игњатовић. Он је покренуо Црквено-школску општину 1952. године. Прву Литургију је одслужио 29. јуна 1952. године. Ипак, он се убрзо одселио из Африке. Касније је још неколико свештеника и свештеномонаха боравило у Јужној Африци, али се углавном нису дуго задржавали. Потом је руски свештеник Симеон Старикић био задужен за српске вернике.

Током шесте деценије XX века, српска колонија се у Јужној Африци определила за припадање расколничком епископу Дионисију Миливојевићу. Касније су се вратили својој Цркви, препуштајући да Патријарх српски Герман одреди и пошаље свештеника у овај простор.

За изградњу храма и парохијског дома купљено је пространо имање 1977. године. На њему је саграђен Храм посвећен Светом апостолу Томи 1978. године, и велики српски културни центар назван „Српски дом“.

У раду ћемо приказати резултате истраживања у Јужноафричкој Републици: у Државном архиву у Преторији, Градској библиотеци у Јоханезбургу, Архиву Српске православне цркве Црквене општине у Јоханезбургу, Библиотеци СПЦ у Јоханезбургу, и приватном архиву породице Бабић. Поједине публикације емиграната, из којих смо пописали податке о верском животу СПЦ у Африци пронашли смо и анализирали у Манастиру Хиландар на Светој Гори. У библиотекама у Србији налази се само неколико листова и часописа из Африке, у: Народној библиотеци Србије, Библиотеци Матице српске и Библиотеци Српске академије наука и уметности. Са неколико личности обавили смо усмене разговоре у Јужноафричкој Републици. Њихова сведочења и изјаве, које су се првенствено тицале емигрантских прилика и околности, као и података о појединим личностима и важним црквеним догађајима, инкорпорирали смо у садржај рада.

РАДИВОЈЕ СИМИЋ

ДОКТОРАНД, УНИВЕРЗИТЕТ „ЛУДВИГ МАКСИМИЛИЈАН“
МИНХЕН, НЕМАЧКА

Мисија и организација СПЦ у Савезној Републици Немачкој

Циљ излагања је да се на основу доступне литературе и архивске грађе, која се налази у Црквеним општинама широм Немачке, направи један пресек рада и деловања Српске православне цркве у Савезној Републици Немачкој. Најпре да се прикажу напори и искушења кроз које је мисија СПЦ пролазила на почетку свога деловања (непосредно после Другог светског рата), затим кроз период стабилизације би се дошло до данашњег стања, када се отварају нова питања и изазови, а то су они савремени проблеми са којима се Црква сусреће у 21. веку (питање екуменског дијалога, литургијске обнове, млади итд.).

Почеци деловања СПЦ у Немачкој, везани су за град Минхен, у ком су непосредно по ослобођењу нацистичког логора Дахау, многи преживели заробљеници остали да живе. Затим, врло брзо је велики број политичких противника нових власти у Југославији, нашао уточиште у овом граду, тако да је та заједница расла. Захваљујући великим имиграцијама у протеклих неколико деценија (почев од шездесетих година прошлог века), српска заједница у Немачкој чини једну од најбројнијих православних групација у овој држави Европске Уније. Самим тим, потребе организације и деловања СПЦ овде су захтевале и захтевају озбиљан рад. Дакле, временски период који обухвата ово истраживање је од завршетка Другог светског рата, па све до данас.

НЕНАД ЖИВКОВИЋ

ДОКТОРАНД, УНИВЕРЗИТЕТ У ЕРФУРТУ, НЕМАЧКА

Аутокефалија као чинилац изградње државе:

Конституицијом једног концепта у различитим историјским и међународним околностима?

Црквена аутокефалија један је од основних принципа организације Православне Цркве. За разлику од организације Римокатоличке Цркве, аутокефалија код православних подразумева да одређене територијалне јединице, остајући у светотајинском јединству, имају своју самосталну црквену организацију, која не зависи од неког вишег ауторитета. Ове територијалне јединице скоро по правилу

одговарају политичким ентитетима, који су најчешће и етнички-национално дефинисани, те се говори о „етничким“ или „националним“ црквама. Почети таквог разумевања организације Цркве налазе се у византијској држави, односно у ширењу византијског Хришћанства на околне словенске државе. Оне из Византије нису преузимале само хришћанску веру, већ и црквено-државни модел. Истовремено, инсистирање на самосталној црквеној организацији значило је и онемогућавање утицаја Византије изнутра. У случају аутокефалије коју је Свети Сава добио ситуација је само утолико другачија, будући да је овде аутокефалија значила онемогућавање утицаја Охридске архиепископије и, посредно, Епирске државе. Другим речима, самостална црквена организација, омогућила је и даљу несметану изградњу државе, док је сама политичка независност била аргумент за успостављање црквене самосталности.

Приликом стварања нововековних држава, приликом процеса ослобађања од османске власти, примећује се један сличан принцип. Тако је формирање самосталне Цркве у Грчкој имало за један од главних аргумената то, да ослобођеној територији не може бити црквени поглавар неко ко је и даље под османском влашћу од које се Грчка ослободила. У читав процес изградње нове грчке државе након рата за ослобођење био је уплетен и страни – немачки – фактор, који се свесрдно залагао за установљење црквене организације независне од константинопољске патријаршије. Практично истовремено са добијањем међународног признања независности Кнежевине Србије на Берлинском конгресу усмерене су дипломатске радње ка томе да Црква у Србији добије аутокефалност. Другим речима, политичком суверенитету требало је да следи и црквени суверенитет, што се 1879. године, на 660. годишњицу прве аутокефалије, и догодило.

Будући да се у оба случаја ради о почецима српске државе, о њеној изградњи и позиционирању у међународном контексту поставља се питање да ли се могу препознати паралеле између аутокефалије у контексту изградње српске државе у 13. и 19. веку? Како је аутокефалија схваћена и примењена од стране државе, односно од стране црквених чинилаца? На концу, постоји ли, у том смислу, извршен континуитет у погледу улоге црквене аутокефалије за конкретан политички контекст? Дајући један општи преглед развоја и тумачење концепта аутокефалије, и осврћући се потом на два историјска контекста у историјском путу Српске православне цркве, анализира се појам аутокефалије и предлаже један интердисциплинарни приступ овом питању.

Његош Стикић

Докторанд, Теолошки факултет

Универзитет у Солуну, Грчка

Апостолско послање Српске Православне Цркве и неке доминантне карактеристике вредности „акрополиса“ и идентитетска савременог српског друштва

Апостолски идентитет Цркве не тиче се само њеног апостолског утемељења, већ имплицира трајно унутаристоријско апостолско одређење и усмерење њеног мисијско-мртиријског присуства, етоса и дела. Ова универзална актуелност апостолског позвања Цркве, практично подразумева перманентни подвиг павловског „узлажења на Ареопаг“, односно апостолско и пророчко изграђивачко расуђивање и евангелизацију сваког „вредног акрополиса“ конкретне поверене политевме, друштва или једног народа у свакој епохи. Савремени српски друштвени контекст, будући део европске и глобалне геостратешке и економске динамике, у свеопштој транзицији и кризама система и друштвених и индивидуалних пракси, одликује општа несигурност фрагментираних и флуидних атомизираних идентитета, система вредности и стилова живота. И у овом контексту, апостолски етос, сензибилитет и методологија наше помесне светосавске Цркве имплицирају најпре пророчко послушање и осетљивост у разумевању стварности и менталитета, као и павловско и светосавско континуирано и прегалачко играње, и утврђивање лаоса Божијег у српском и другим народима на овим просторима. Хришћанско наслеђе и православни идентитет савременог српског народа представљају сведочанство и печат дијахронијских апостолских прегалаштва Цркве. Као такви, они не морају бити гарант трајног хришћанског идентитета и менталитета појединаца и група, а још мање евентуални повод за статички и нестваралачки однос према апостолском и светосавском предању, које је по себи

динамична, конструктивна и свагдаобнављајућа стварност. Савремену глобалну цивилизацију, које смо део, одликује менталитет опште егзистенцијалне површности и конзументизма. У складу са тим, нарочито данас, природно доминира опсесивно трагање за идеалним и провереним егзистенцијалним моделима. У таквој друштвеној фузији, сви друштвени актери, нарочито Црква и хришћани, јесу више него икада на провери и позвани су, уосталом, баш као и у ранохришћанском периоду, да буду аутентични модели богочовечанског, новог живота, који код хришћана најпре неће имати никакав раскорак и неусклађеност између унутрашњег и спољашњег човека.

ΘΣΔΜ 12 19
ΒΓΚΘΒΔ 20 19
ΔΥΤΘΚΕΦΔΛΗΙΕ



„I APPOINTED THIS KYR SAVA ARCHBISHOP TO ALL SERBIAN AND MARITIME LANDS...”

Ecumenical Patriarch Manuel I
Domentian, Life of Saint Sava

In honor of the jubilee celebrating eight centuries of the autocephaly of the Serbian Orthodox Church (1219-2019), and under the auspices of the Holy Synod of the Serbian Orthodox Church, the Faculty of Orthodox Theology in Belgrade is hosting, December 10-14, 2018, an international scholarly conference dedicated to the event of independence of the Serbian Orthodox Church and eight centuries of its contribution to the history, theology, and culture of the Serbian people. More than one hundred eminent local and foreign scholars will take part in this scholarly event, which will serve to proclaim an undivided desire of the collective scientific mind to actualize the current connotations of Orthodox Christianity both in the Serbian context and wider.

SCIENTIFIC COMMITTEE

Dr. IGNATIJE MIDIĆ (Serbia)
Dr. PORFIRIJE PERIĆ (Serbia)
Dr. JOANIS TARNANIDIS (Greece)
Dr. NATALIYA YUREVNA SUKHOVA (Russia)
Dr. TOMAS BREMER (Germany)
Dr. MARK CHAPMAN (United Kingdom)
Dr. SVILEN TUTEKOV (Bulgaria)
Dr. BOGOLJUB ŠIJAKOVIĆ (Serbia)
Dr. VLADISLAV PUZOVIĆ (Serbia)
k. i. n. VLADIMIR VIKTOROVICH BUREGA (Ukraine)
Dr. VLADAN TATALOVIĆ (Serbia)

ORGANIZING COMMITTEE

CHAIRPERSONS:

Dr. VLADISLAV PUZOVIĆ and Dr. VLADAN TATALOVIĆ

MEMBERS:

Dr. BOGDAN LUBARDIĆ	Dr. ZDRAVKO JOVANOVIĆ
Dr. RADE KISIĆ	Dr. DRAGAN RADIĆ
Dr. ALEKSANDAR ĐAKOVAC	Dr. ZORAN DEVRNJA
Dr. IVICA ČAIROVIĆ	Dr. IVANA KNEŽEVIĆ
Dr. NENAD BOŽOVIĆ	Dr. DRAGAN KARAN
Dr. RASTKO JOVIĆ	Dr. SAVA MILIN
Dr. VUKAŠIN MILIĆEVIĆ	ANA LUPULOVIĆ
Dr. DRAGAN AŠKOVIĆ	JELENA NEDIĆ
Dr. VLADIMIR ANTIĆ	NIKOLA LUKIĆ
Dr. SRBOLJUB UBIPARIPOVIĆ	DANILO MIHAJLOVIĆ
Dr. ANDREJ JEFTIĆ	MILE SUBOTIĆ

INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
**EIGHT CENTURIES OF THE AUTOCEPHALY
OF THE SERBIAN ORTHODOX CHURCH (1219-2019)**
HISTORICAL, THEOLOGICAL, AND CULTURAL HERITAGE

December 10–14, 2018



PROGRAM



FIRST DAY (MONDAY, DECEMBER 10)

09:00–11:00	The Holy Hierarchal Liturgy
11:00–12:00	Registration
12:00–13:30	<p>Greetings and opening remarks:</p> <p>His Holiness IRINEJ, Archbishop of Peć, Metropolitan of Belgrade-Karlovci, and Serbian Patriarch</p> <p>Academician VLADIMIR KOSTIĆ, President of the Serbian Academy of Sciences and Arts</p> <p>Professor Dr. IVANKA POPOVIC, Rector of the University of Belgrade</p> <p>His Grace Dr. IGNATIJE Midić, Bishop of Braničevo, Dean</p> <p>Introductory presentation (grand amphitheater)</p> <p>IOANNIS TARNANIDIS: <i>Silence of Saint Sava Regarding the Charges by Archbishop Demetrios Chomatenos of Ohrid of the Abuse of the Hierarch Rank</i></p>
13:30–15:00	Lunch
16:00	Visit to the Museum of the Serbian Orthodox Church and the Temple of Saint Sava (for registered participants)
19:00	Evening Service

SECOND DAY (TUESDAY, DECEMBER 11)

GRAND AMPHITHEATER

09:00–12:30

CHAIR: RADOMIR POPOVIĆ, ZORAN DEVRNJA

BISHOP IRINEJ BULOVIĆ: *The Original and Modern Meaning of Autocephaly With Emphasis on Autocephaly Obtained by Saint Sava in 1219.*

BISHOP ATANASIJE JEVTIĆ: *Relations Between the Patriarchate of Constantinople and the Serbian Patriarchate of Peć through history.*

RADOMIR POPOVIĆ: *Autocephaly of Serbian Orthodox Church (SOC) in 1219 in the Light of the Unity and Catholicity of the Church.*

10:30–11:00 Break

ALEKSANDR ZADORNOV: *Testimonies in Hagiographies of Saint Sava About the Character of the Independent Status of Church Organization in the Serbian State of the XIII Century (Historical-Canonical Analysis).*

ZORAN DEVRNJA: *Canonical and Historical Context of the Emergence of the Autocephalous Žiča Archbishopric.*

ARCHIMANDRITE AVGUSTIN NIKITIN: *Chilandar and Russia: a Review of Ecclesiastical-Literary Connections.*

ELENA BELYAKOVA: *About the Significance of the Establishment of Autocephaly of the Serbian Church for Other Slavic Churches.*

SMALL AMPHITHEATER

09:00–12:30

CHAIR: SAVA MILIN, DRAGAN RADIĆ

METROPOLITAN PORFIRIJE PERIĆ: *Pastoral and Missionary Work of Saint Sava.*

ARCHIMANDRITE TIHON RAKIČEVIĆ: *Regulations for the Internal and External Monastic Life by Abbot Sava of Studenica.*

DRAŽEN PERIĆ: *Equivalence of the Theology of Saint Sava with the Apostolic and Patristic Tradition.*

DRAGIŠA BOJOVIĆ: *The Reception of Patristic Thought in the Works of Saint Sava and his Disciples.*

10:30–11:00 Break

GORDANA JOVANOVIĆ: *Saint Sava and His Share in the Norming of the Liturgical Language of the Serbian Church.*

SAVA MILIN: *The Word of Saint Sava on the True Faith.*

VLADAN TATALOVIĆ: *Wedding in Cana of Galilee (Jn 2, 1-12) in Serbian Medieval Fresco Painting.*

DRAGAN RADIĆ: *Reception of the New Testament in the Works of St. Sava.*

13:00–15:00 Lunch

SECOND DAY (TUESDAY, DECEMBER 11)

GRAND AMPHITHEATER

15:30–19:00

CHAIR: VLADIMIR VUKAŠINOVIĆ, SRBOLJUB UBIPARIPOVIĆ

VLADIMIR VUKAŠINOVIĆ: *History of Serbian Worship: 13th – 21st century.*

SRBOLJUB UBIPARIPOVIĆ: *Saint Sava's "Zakonopravilo" (Nomocanon) as a Source of Worshiping Life in the Archbishopric of All Serbian and Maritime Lands in the 13th century.*

TATJANA SUBOTIN-GOLUBOVIĆ: *Tipology and Hymn Repertoires in Serbian Liturgical Hymnals of the Thirteenth Century.*

17:00–17:30 Break

MAJA ANĐELKOVIĆ: *Intertextual Connections Between Sava's Hagiography of St. Simeon and I and II Chilandar Charter.*

VLADIMIR ANTIĆ: *Continuity and Change of Paradigm in Contemporary Serbian Chanting.*

ANA RAŠKOVIĆ: *Serbian Manuscript Legacy and Russian Church Chanting Culture: The Creation of a New Synthesis.*

SMALL AMPHITHEATER

15:30–19:00

CHAIR: VLADAN TRIJIĆ, MILANKA UBIPARIP

ANATOLIJ ARKADJEVIČ TURILOV, SNEŽANA JELESIJEVIĆ: *New Facts About Saint Archbishop Arsenius of Serbia.*

JERZY OSTAPCZUK: *Early Printed Editions of Cyrillic Fourfold Gospel Book of the Serbian Redaction – the Preliminary Textual Description.*

VLADAN TRIJIĆ: *The Vienna Transcript of Theodosius' Joint Canon to Saint Simeon and Saint Sava.*

SVETLANA TOMIN: *Budjanovac Gospel – on the Track of a Manuscript From 1548.*

17:00–17:30 Break

MILANKA UBIPARIP: *Serbian-Slavonic Octoechos and the Poetry of St. Clement of Ohrid.*

MIROSLAV LAZIĆ: *Incunabula and the Paleotypes: Serb-Slavonic Liturgical and Church Books From the End of the XV to the Mid XVII Century.*

MALMENVALL SIMON: *Passion-Bearers in Medieval Slavic Hagiography: Boris and Gleb of Rus' and Jovan Vladimir of Dioclea (Duklja).*

THIRD DAY (WEDNESDAY, DECEMBER 12)

GRAND AMPHITHEATER

09:00–12:30

CHAIR: BOGOLJUB ŠIJAKOVIĆ, ZLATKO MATIĆ

BOGOLJUB ŠIJAKOVIĆ: *Svetosavlje and Philosophy of Life: Retractatio.*

SVILEN TUTEKOV: *Christological Aretology of Venerable Justin of Ćelije.*

10:30–11:00 Break

ZLATKO MATIĆ: *“Bogomoljci” Movement: An Ecclesiological Assessment of One Phenomenon.*

DRAGAN AŠKOVIĆ: *Svetosavlje Between the National Ritual and Christian Byzantine Tradition.*

VLADIMIR CVETKOVIĆ: *The Concept of Saint-Savahood (Svetosavlje) Reconsidered: The Case of Saint Nikolaj of Žiča and Saint Justin of Ćelije.*

SMALL AMPHITHEATER

09:00–12:30

CHAIR: SRĐAN PIRIVATRIĆ, MIRKO SAJLOVIĆ

SRĐAN PIRIVATRIĆ: *Church Conditions in the Byzantine World at the Time of the Establishment of the Archbishopric of all Serbian and Maritime Lands in 1219: Contribution to the Study of the Problem.*

DALIBOR PETROVIĆ: *Circumstances in the Church in the Period Before Nemanjić Dynasty.*

MIRKO SAJLOVIĆ: *Saint Sava as Archbishop on the Holy Mount of Athos.*

BORIS BABIĆ: *Dubiousness About the Friendship of Sava Nemanjić and the Metropolitan of Thessaloniki Constantine Mesopotamites.*

10:30–11:00 Break

BORIS STOJKOVSKI: *Byzantine Church and its Influence in Hungary (10th-13th centuries).*

DRAGOLJUB MARJANOVIĆ: *Formation of Orthodoxy – Literature and Written Word in the Serbian State and Serbian Autocephalous Church in the XIII Century.*

ILIJA MARČETIĆ: *Byzantine Influences on Serbian Theology During the Middle Ages and Early Modern Era.*

13:00–15:00 Lunch

THIRD DAY (WEDNESDAY, DECEMBER 12)

GRAND AMPHITHEATER

15:30–19:00

CHAIR: RADMILA RADIĆ, MARKO NIKOLIĆ

MARK CHAPMAN: *Saint Nikolaj Velimirović and the Serbian Orthodox Church in England.*

DIETMAR SCHON: *The Serbian Orthodox Church and Interreligious Dialogue – Commitment for Peaceful Coexistence.*

RADMILA RADIĆ: *Cooperation of the Serbian Orthodox Church With Ecumenical Organizations and the Anglican Church in the First Half of the 20th Century.*

17:00–17:30 Break

MARKO NIKOLIĆ: *The Key Factors of the Relationship Between the Serbian Orthodox Church (SOC) and the Roman Catholic Church (RCC) in 1962-2000.*

ATHANASIOS ATHANASIADIS: *The Role of the Serbian Patriarchate in Interreligious Encounters During the Civil Conflict in Yugoslavia (1990-1995).*

SMALL AMPHITHEATER

15:30–19:00

CHAIR: DRAGOMIR SANDO, RADIVOJ RADIĆ

DRAGOMIR SANDO: *Education Through Fresco and Icon Painting of Serbian Medieval Monasteries.*

SLAVICA VASILJEVIĆ ILIĆ: *Female Bible Characters in Old Serbian Literature.*

RADIVOJ RADIĆ: *Browsing Through the Book “Golden Fleece” (Serbian Medieval Church in Borislav Pekić’s Work)*

NIKOLA GRDINIĆ: *Serbian Church and the First Enlightenment.*

17:00–17:30 Break

NENAD RISTOVIĆ: *Theoretical Advocates of Classical Education in the Serbian Orthodox Church: Dionisije Novaković and Nikodim Milaš.*

SAŠA MARKOVIĆ: *Love of Christ in the Enlightenment Activities of the Teacher Training School in Sombor 1778-1918.*

JOVAN STOJANOVIĆ: *Anthology of Serbian Chant by Protopresbyter Jovan Živković as a Contribution to the Study of Great (Melismatic) Raspevs in Karlovac Chant (Worship in the Serbian Orthodox Church).*

FOURTH DAY (THURSDAY, DECEMBER 13)

GRAND AMPHITHEATER

09:00–12:30

CHAIR: NEBOJŠA ŠULETIĆ, JOVAN MILANOVIĆ

NEBOJŠA ŠULETIĆ: *Patriarch Makarije and the Restoration of the Serbian Patriarchate.*

NEDELJKO V. RADOSAVLJEVIĆ: *The Establishment of the New Structure of the Peć Patriarchate After the 1739 Belgrade Peace.*

LJILJANA PUZOVIĆ: *The Diocese of Timisoara From the Treaty of Požarevac to Timisoara Assembly (1718-1790).*

10:30–11:00 Break

JOVAN MILANOVIĆ: *Canon Law in the Orthodox Seminary of Karlovci – An Attempt of Understanding the Status of the Metropolitane of Karlovci.*

VELIBOR DŽOMIĆ: *The Second Renewal of the Patriarchate of Peć (1918-1922).*

SMALL AMPHITHEATER

09:00–12:30

CHAIR: MILOŠ KOVIĆ, DALIBOR ĐUKIĆ

MILOŠ KOVIĆ: *Serbian Church in the Uprisings (1594-1941): A Contribution to the Research of Church-State Relations.*

BUDIMIR ALEKSIĆ: *The Metropolitans of Cetinje Petrović-Njegoš and the Kosovo Myth.*

DALIBOR ĐUKIĆ: *Serbian Orthodox Church and Legal Particularism in the Kingdom of SCS-Yugoslavia.*

10:30–11:00 Break

PAVLE KONDIĆ: *Contribution of the Bishops and Clergy From Montenegro to the Popular and Church Unity 1918-1920.*

MILAN GULIĆ: *The Diocese of Zahumlje and Herzegovina From the Unification to the Coup d'etat and the Breaking of the Kingdom of Yugoslavia (1918-1941).*

MILOŠ ERNAUT: *Position of the Serbian Orthodox Church Within the Canonical Territory of the Diocese of Bihać-Petrovac During the Period of Austro-Hungarian Occupation, 1878-1914.*

13:00–15:00 Lunch

FOURTH DAY (THURSDAY, DECEMBER 13)

GRAND AMPHITHEATER

15:30–19:00

CHAIR: NENAD BOŽOVIĆ, RADOVAN PILIPOVIĆ

VLADISLAV PUZOVIĆ: *Ways of Serbian Church-History Science: Serbian Theologians as Researchers of the History of the Serbian Church.*

NENAD BOŽOVIĆ: *Paths of Serbian Old Testament Biblical Studies in the 20th Century.*

NATALIYA SUKHOVA: *Theological-Academic Ties Between Russia and Serbia (1840-1910): A View From Russia.*

17:00–17:30 Break

RADOVAN PILIPOVIĆ: *Serbian Ecclesiastical-Historical Themes in Western Theology and Historiography Until the Late 18th and Early 19th Century.*

BRANKO RADOVANOVIC: *Title Polemics of Sergey Troitsky and Ljubomir Rajić with Radovan Kazimirović on the Study of Church Law at Russian Spiritual Academies at the End of the 19th and Beginning of the 20th Century.*

ALEKSANDAR ČAVKA: *The Fast and Eucharist in the 19th Century Periodicals of the Serbian Orthodox Church.*

SMALL AMPHITHEATER

15:30–19:00

CHAIR: VLADIMIR SIMIĆ, IGOR BOROZAN

VLADIMIR SIMIĆ: *Reception of the Mandylion (Μανδήλιον) at the Time of Enlightenment: About the Presentation of the Christ's Face "Not Made by Hands (αχειροποίητο)" From the Iconostasis of the Serbian Church in Budim (Buda).*

IGOR BOROZAN: *Shaping and Transformation of Saint Sava's Image in the Religious Art of 19th Century and the First Decades of the 20th Century.*

ARIADNA VORONOVA: *Characteristics of the "Byzantization" of Serbian Architecture in the Time of King Milutin (1282-1321).*

17:00–17:30 Break

ANĐELA GAVRILOVIĆ: *On the Reasons for the Painting of the Six-Winged on the Epigonation of St. Sava on the Fresco Near the Iconostasis in the Side Chapel of the Nativity of the Virgin in Chilandar.*

IVANA LEMCOOL: *Astronomical Representations in the Frescoes of Natheš of Lesnovo Church- Iconographic Innovations in Serbian Medieval Painting.*

JASMINA ĆIRIĆ: *Portals and Translation: Meaning of Portals in the Late Byzantine Architectural Setting.*

FIFTH DAY (FRIDAY, DECEMBER 14)

GRAND AMPHITHEATER

09:00–12:30

CHAIR: IVICA ČAIROVIĆ, JELENA GLUŠAC

MILOŠ ANTONOVIĆ, Aleksandar Ivanov: *Once Again About the Ubiquity of the Divisisk.*

IVICA ČAIROVIĆ: *The Attitude of Pope Innocent III (1198-1216) Toward Regional Rulers in Western Europe.*

MILOMIR RADIĆ: *Preparations for Church Autocephaly in Serbia 800 Years Ago.*

10:30–11:00 Break

JELENA GLUŠAC: *The Endowments of Branković Dynasty to Chilandar Monastery.*

DEJAN GAŠIĆ: *The Account of Byzantine Historian Doukas About the Meeting of the Orthodox and Roman Catholic World in the Time of the Florentine Union of Churches.*

SMALL AMPHITHEATER

09:00–12:30

CHAIR: BILJANA STOJIĆ, GORAN LATINOVIĆ

BILJANA STOJIĆ: *The Serbian Orthodox Church in Kordun (1881-1914).*

ŽELJKO SAVANOVIĆ: *Priests of the Serbian Orthodox Church in the Cooperative Joint Ventures of the Vrbas Banovina.*

VASILJ JOVOVIĆ: *Saint Sava in Montenegro Print (1835-1918).*

SLOBODAN BOBAN JOKIĆ: *Sacramental-Liturgical Life of the Serbian Church in Montenegro During World War II.*

10:30–11:00 Break

GORAN LATINOVIĆ: *The Suffering of Serbian Orthodox Church During the Yugoslav War (1991-1995).*

NENAD IDRIZOVIĆ: *Patriarch Varnava Rosić As a Great Patron and Reorganizer of the Patriarchal Library.*

MIROSLAV ILIĆ: *Šajkaška and Monastery Kovilj – Guardians of the Nemanjić Tradition.*

13:00–15:00 Lunch

FIFTH DAY (FRIDAY, DECEMBER 14)

15:30–19:00

GRAND AMPHITHEATER

CHAIR: ZORICA VITIĆ, ZORAN RANKOVIĆ

ZORICA VITIĆ: *Slavic Transcriptions of the "Life of St. Sabbas the Sanctified" on the Mount Athos.*

ZORAN RANKOVIĆ, MILOSAV VEŠOVIĆ: *Lexical Substitution as a Reflection of the Old Testament Faith: Greek Sources and Early Church-Slavonic Translation Equivalents.*

PROTOSYNCELLOS DANILO GAVRANOVIĆ: *Identification and Historical-Codicological Analysis of the Corpus of Serbian Manuscript Euchologions of the 13th-17th Centuries.*

MILENA MARTINOVIĆ: *Bishops of Zeta and Metropolitans of Montenegro in Serbian Manuscriptural Heritage from the 13th to 18th Century.*

17:00–17:30 Break

JOVANA STANOJLOVIĆ: *Architecture-Banners in Serbian Manuscriptural Books (End of XIII and the First Half of XIV Century).*

JULIJA GOROBEC: *The Bishop as a Statesman and the Bishop as a Theologian: Two Characters of Saint Sava of Serbia in the Versions of Theodosius of Hilandar and Domentian.*

MILAN KOSTREŠEVIĆ: *Thematic Particularities of Chilandar Transcript of the Apocryphal Acts of Thomas.*

15:30–19:00

SMALL AMPHITHEATER

CHAIR: DEJAN PRALICA, MILE SUBOTIĆ

MIODRAG LOMA: *Saint Justin's of Čelije Saint Sava Tradition.*

DEJAN PRALICA: *Serbian Orthodox Church in Media.*

NATAŠA FILIPOVIĆ: *Serbian Orthodox Church in a Digital Environment.*

TIJANA VASIĆ: *Decisions of the European Court of Human Rights as an Example of (Non)Respect for Autonomy and Autocephaly of Orthodox Churches.*

17:00–17:30 Break

MILE SUBOTIĆ: *The Serbian Orthodox Church in American Scientific Publications in the 20th Century.*

MARKO ŠUKUNDA: *The Schism of the Serbian Orthodox Church in America and Canada.*

JOVAN STOJANOVIĆ: *On the Way to WCC Membership of the Serbian Orthodox Church: Correspondence Between the World Council of Churches and the Belgrade Patriarchate.*

LECTURE ROOM NR. 4

CHAIR: NEMANJA ANDRIJAŠEVIĆ, NENAD ŽIVKOVIĆ

NEMANJA ANDRIJAŠEVIĆ: *Serbian Orthodox Church on the African Continent.*

RADIVOJE SIMIĆ: *The Mission and Organization of the Serbian Orthodox Church in the Federal Republic of Germany.*

NENAD ŽIVKOVIĆ: *Autocephaly as a Factor of State Building: Continuity of a Concept in Different Historical and International Circumstances?*

NJEGOŠ STIKIĆ: *The Apostolic Mission of the Serbian Orthodox Church and Some of the Dominant Features of the "Acropolis" of Values and the Identity of the Contemporary Serbian Society.*

ABSTRACTS

DR. IOANNIS TARNANIDIS

FACULTY OF THEOLOGY

UNIVERSITY OF THESSALONIKI, GREECE

***Silence of Saint Sava Regarding the Charges by Archbishop Demetrios Chomatenos
of Ohrid of the Abuse of the Hierarch Rank***

On the basis of extant sources, St. Sava was ordained as archbishop of Serbia in Nicea in 1219 by Patriarch Manuel Sarantenos by the decision of Emperor Theodore Laskaris. However, archbishop Demetrios Chomatenos of Ohrid opposed this development seemingly reacting sharply in his letter sent both to Sava and to the Patriarch, characterizing this act anti-canonical and invalid, arguing that the Serbian bishopric is in his jurisdiction. In spite of the fact that Chomatenos' argumentation appears to be well-founded, systematic (it referred to the 12. and 17. canons of the Chalcedone Council and the 38. canon of the Council in Trullo, which state that the candidate previously had to have held the rank of bishop and exercised his duty under the emperor's authority, as a condition), and directly humiliating for Sava, it seems that Sava is silent and does not answer any other (oral) charges either, allowing, at first glance, the denial of the canonicity of his ordination. Was Chomatenos' attitude in line with the then-valid tradition of the Church, or was it an expression of pride and one-sided interpretation of the sacred canons? The aim of this paper is to try to answer this question.

BISHOP DR. IRINEJ BULOVIĆ
FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY
UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

***The Original and Modern Meaning of Autocephaly With Emphasis
on Autocephaly Obtained by Saint Sava in 1219.***

The author first summarizes the content of the term autocephaly, and then briefly traces the historical origin and development of the autocephaly system of the organization of the Church. The author refers to the existing terminological distinction between the autocephaly of the ancient, from the very beginning autocephalous, apostolic churches, and the autocephaly of the new autocephalous Churches, whose status has not yet been confirmed by an Ecumenical council. The author then discusses different types and degrees of autocephaly. He then analyzes the new, historically created, ecclesiastical and extra-ecclesiastical factors that influence the further development of the autocephalous arrangement of Regional Churches. In this context, he states his impression and judgment of the character of the autocephaly secured by Saint Sava. He concludes his observations with the description of the gradual decadence of the autocephaly system due to national principle overpowering the territorial principle, with the climax in the eruption ethnophiletism in the 19th century and its further impact, harmful and dangerous to the unity of the Church, which continues to this day. Today, ethnophiletism, combined with the influence of political factors and state intervention, is even more profound. The author concludes the text with his view of the future of the autocephaly order and the perspective of recovering from its deepest historical crisis, a crisis in which the once most perfect model of preserving the unity of the Church has become the main threat to that unity and has given rise to a new great schism.

BISHOP DR. ATANASIJE JEVTIĆ
FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY
UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

***Relations Between the Patriarchate of Constantinople
and the Serbian Patriarchate of Peć through history***

Christianization of the Serbian people by the Patriarchate of Constantinople (7th-9th century).

Saint Sava's activity: gaining autocephaly for the Žiča-Peć Archbishopric from the Patriarchate of Constantinople in 1219. Saint Sava's Žiča Sermon on True Faith at the Žiča Council of 1221.

Emperor Dušan's Skoplje Council in 1346: beginnings of the organization of the Patriarchate and its gradual recognition by Constantinople, 1371-75.

Activities of Metropolitan Pavle of Smederevo on the restoration of the Patriarchate of Peć and its illegal abolition by the Ohrid Archbishopric and the Patriarchate of Constantinople (16th century).

Restoration of the Patriarchate of Peć under Patriarch Makarije Sokolović in 1557 and its de facto recognition by the Patriarchate of Constantinople.

Non-canonical abolition of the Patriarchate of Peć in 1766.

Restoration of the Patriarchate of Peć-Beograd in 1922.

Present day relations.

DR. RADOMIR POPOVIĆ
FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY
UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

***Autocephaly of Serbian Orthodox Church (SOC) in 1219
in the Light of the Unity and Catholicity of the Church***

Acquiring the status of autocephaly Church in Serbian lands at the beginning of the 13th century is the result of, among other things, favorable historical and Church circumstances which were acquired at the time. They are multiple and are reduced to the objective circumstances in which was a Serbian state. The Serbian Church was in favorable conditions that were present canonical act and gave legal legitimacy which will be confirmed

in the future life of Serbian people and of SOC to this day. Based on historical sources, it is possible at least in outline to reconstruct how to autocephaly Church in Serbia has been, how it is in practice carried out, and realized, and which are the main carriers of this very large and important event on the historical path of Serbian Church and nation. In the study, based on primary sources, the elderly and the most recent literature, mainly in the field of Church history and Canon law, considers a key role and work of St. Sava in acquiring autocephaly – spiritual maturity or independence of the Church in Serbia. The study explains that St. Sava did everything strictly in the spirit of Tradition and Church law: autocephaly is obtained from the Patriarchate of Constantinople as the Mother Church. Local Council of Žiča in 1220 was also witness of the traditional level of Church law: the church independent gave the selection and ordination of new bishops. Council, modeled on ancient local Councils, at the same time insisting on preserving the purity of the traditional Orthodox Christian faith, which is now even more undertakes a new independent local Church in the great family of the Ecumenical Church. In this way, once again highlights how it was own independence, so the more the Church, Orthodox unity. The subsequent history of the Church in Serbian lands, to this day, and show only confirmation that the work of St. Sava done in 1219, was originally Evangelical and Traditional not only for Serbian nation and the Church, but also for the universal Church as a whole.

ALEKSANDR ZADORNOV
 MOSCOW THEOLOGICAL ACADEMY
 SERGIEV POSAD, RUSSIA

Testimonies in Hagiographies of St Sava About the Character of the Independent Status of Church Organization in the Serbian State in the XIII Century (Historical and Canonical Analysis)

1. Lack of historical documents that provide evidence regarding the character and limits of the independent existence of the Serbian Church organization in the XIII century makes it impossible to describe this independence using the terms of modern canon law.
2. For a valid determination of the character of Church self-government during the designated historic moment, it would be necessary to analyze thematically the appropriate hagiographic material. This analysis should help in determining the following characteristics of an autonomous ecclesial existence:
 - 2.1. Degrees of independence (canonical terminology):
 - self-government
 - autonomy
 - autocephaly
 - 2.2. The limits of independence of the Serbian Church organization in the XIII century according to the Life of St. Sava with regard to the following canonical issues:
 - the highest Church authority
 - election of the head of the Church
 - election and installation of a hierarch
 - constitution and abolition of dioceses, definition of their territorial boundaries
 - relationship with the ecclesial administration of the Ecumenical Patriarchate (in the Empire of Nicaea)
 - the existence and powers of own ecclesiastical court instances
 - obtainment of the Holy Myrrh and the liturgical mentioning of the head of the Church
3. The degree of independence of the Serbian Church organization in the XIII century, on the basis of the historical and canonical reconstruction of the existence of the above mentioned canonical characteristics and their forms.

DR. ZORAN DEVRNJA
 FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY
 UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

Canonical and Historical Context of the Emergence of the Autocephalous Žiča Archbishopric

The Archdiocese of Žiča was founded in 1219 as an autocephalous Church organism which represents the core of organization of Orthodox dioceses in the central and western areas of the Balkans. The historical path

of Archdiocese of Žiža continues to this day and is identified with the organization and role of the Serbian Orthodox Church. Reactions to the founding of the Archdiocese of Žiža, primarily the reaction of the Ohrid Archbishop Dimitrios (Homatian), have created many controversies that, to this date, throw a light colored by different ideologies and interpretations on the mentioned process of acquiring an autocephalous Church led by the Saint Sava. This paper shows that behind the long-standing process of shaping the autocephalous Archdiocese of Žiža there are no utilitarian, one-sided, lucrative and manipulative motifs inspired by weaknesses that marked the first half of the 13th century in the life of the Byzantine Empire and the Constantinople Church throne, but exclusively the needs of Christian peoples in these areas, primarily Serbs, which coincide with the beginning of the then necessary process of renewing and strengthening the positions of the collapsed Empire and the disputed authority of the Constantinople Patriarchate with the goal of establishing a proper ecclesiastic order. In this sense, the emergence of the autocephalous Archdiocese of Žiža, as well as the independent and powerful Serbian kingdom, represented the beginning of the restoration of both, the Byzantine Empire and the Ecumenical Church throne of Constantinople, in the full capacity of its canonical and spiritual authority, creating the necessary political and spiritual ambiance which, in time, prevented the strengthening of separatist intentions the Thessalonian rulers of the Despotate of Epirus, as well as the usurper attempts to take away the ecclesiastical authority of the first among the church thrones of the Orthodox East. With this work, we point to the fact that the historical role of Saint Sava and the diachronic mission of the Serbian Church, from its very creation, is recognized in the consistent loyalty to the ancient canonical order and readiness to bear the burden of spiritual and political responsibility, even sacrifice, in order to achieve that goal.

ARCHIMANDRITE AVGUSTIN NIKITIN

SAINT-PETERSBURG THEOLOGICAL ACADEMY

SAINT-PETERSBURG, RUSSIA

Chilandar and Russia: a Review of Ecclesiastical-Literary Connections

Based on preserved historical sources it is assumed that the Serbs founded their monastery on Mount Athos in the late XII century, with the arrival of the future Serbian archbishop of Sava, who settled down in Hilandar, the center of the Serbian monasticism of Mount Athos. Hagiography of Saint Sava points to his possible connections with the Russian monks and Russian monasteries of Mount Athos. It can be assumed that the Russian monks, between 1100 and 1169, when the Panteleimon monastery was in decline, lived among Serbs and in other monasteries, primarily in their previous community, Xilurgu, as well as in Vatopedi, where Saint Sava was staying for some time.

After his ordination to the office of archbishop, Saint Sava received "many books of law" from Greece, including the famous Nomocanon, translated from Greek to Serbian. This Slavic translation of Nomocanon was later sent by the Bulgarian prince Svetoslav to Kiev Metropolitan Kirill II and at the Vladimir's Sobor in 1274. The Nomocanon was confirmed at the level of the entire Russian Church. Russian metropolitan Hilarion (1051-1054) is worth mentioning. Of his works that had an impact on South Slavic literature there remains the Sermon on Law and Grace, which was known in Serbian literature as early as in the XIII century.

It is necessary to emphasize the strong influence of Serbian church literature on the Russian in the time of Stefan Dusan. It turns out that the vast majority of manuscripts that came from Mount Athos to Russia, both originals and transcriptions, are of Serbian origin. At the time, the center of Serbian literacy at Mount Athos was still Hilandar.

In the XIV century, intensive filling of the Hilandar library continues with manuscripts and printed editions that the community receives from donators from different countries. In the purchase of books for Hilandar, the monks from this community arrived in Russia in the middle of the XVI century. The first detailed reports on the direct relations between the Serbian lavra Hilandar and the Russian emperors originate in 1550. In August of that year, abbot Paisius of Hilandar and three elders came to visit Czar Ivan Grozny. Guests were given books as gifts. A whole series of testimonies on the influx of books from Russia, primarily ecclesiastical, were preserved in Serbian sources.

At that time, the monastery Hilandar was under the auspices of Ivan the Terrible, who in 1566 issued a charter to the Hilandar monks in which he donated a "court in the new town of Kitai" in Moscow to the Hilandar brotherhood. These contributions have multiplied in the XVII century, thanks to the development

of Russian typography. In 1652, Emperor Aleksey Mihailovich gave Hilandar a liturgical Gospel book. After that, the influx of Russian books continues with equal intensity. The researchers' attention is drawn to the results of Arseny Suhanov's journey to Mount Athos in the middle of the XVII century. At the time Arsenije Suhanov visited it, the Hilandar library was flourishing. From it, Arsenije Suhanov has selected 13 Slavic and 7 Greek books.

Special place in the study of the Hilandar charters belongs to V. I. Grigorovich, who spent 1844-1845 on Mount Athos. In addition to the ancient manuscripts found in the Hilandar library, V. I. Grigorovic showed great interest in old writs and charters, primarily of Slavic origin.

Great work on the publication of manuscripts found in Hilandar was begun by European researchers in the mid-fifties of the XX century.

After a tragic fire at the National Library in Belgrade in 1941, Hilandar became the richest treasury of manuscripts of Old Serbian literature and literacy. With respect to the manuscripts written up to the XII century, the Hilandar library is the oldest and the richest, and in full sense the national library of the Serbian people.

MA ELENA BELYAKOVA

THE INSTITUTE FOR HISTORY OF RUSSIA

RUSSIAN ACADEMY OF SCIENCES, MOSCOW, RUSSIA

***About the Significance of the Establishment of Autocephaly of the
Serbian Church for Other Slavic Churches***

The paper is based on the study of sources related to the attempts to establish the autocephaly of the Kiev Metropolitanate during the time of Gregory Tsamblak (1415) and the Moscow Metropolitanate at the time of the Metropolitan Jonah (1448). The main sources are the letters of the Metropolitan Gregory Tsamblak, known both on the basis of individual collections of metropolitan letters and on the basis of chronicles, and the History of the Serbian and Bulgarian Patriarchate. These sources mention the experience of the Serbs and Bulgarians and provide the basis for the very possibility of autocephaly. Historians solve the problem of origin and authorship in different ways. Nevertheless, it is considered to be a clearly established fact that in the middle of the fifteenth century the History of the Serbian and Bulgarian Patriarchate entered the Eastern Slavic Nomokanon redactions of Sofia, on their first pages, and became widespread in Russian literacy, entering the collections of cathedrals and monastery libraries. According to our research, the History was revised during Patriarch Filaret, in order to establish the legality of the patriarchate of Moscow. On that occasion, additions and references to the hagiography of Saint Sava were included in the History. A further stage in the revision of the History is its inclusion into the printed Nomokanon during Patriarch Nikon (1653), on the first supplementary pages, as part of the History about the establishment of the Moscow Patriarchate. At this stage, anti-greek elements were partly removed from the History. The report will also show how this History was processed in the Hilandar Nomokanon, when the Mount Athos monks received a copy of the printed Nomokanon from 1685, and started the restoration of the 15th-century manuscripts. It is undoubtedly true that the model from the time of the Nemanjic dynasty, when the ruler and the archbishop belonged to the same dynasty, was repeated in some way at the time of the first Romanovs. It should be said that at that time, the icons and icon-painting depictions of Saint Sava in Russian tradition became widely popular. The autocephaly obtained by the Serbian Church was differently interpreted in the Slavic and Greek ecclesiastical traditions.

It is with Serbian autocephaly that the time of the Slovenian autocephalous Churches begins. The recognition of Constantinople, which was given to the Patriarch of Trnovo in 1235, included a series of restrictions. The tendency towards the autocephaly in the middle ages is characteristic of the periods of the rise of Slavic rulers, the acquisition of political autonomy and the striving for a special imperial (royal) status. Since it was obtained legally, without conflict with the Patriarchate of Constantinople, the Serbian autocephaly was proof for Slavs that the existence of new (and not only the contemporary), essentially national autocephalous Churches, is possible. Consequently, it also made the autocephaly without consent legal, as the letters of Gregory Tsamblak show. The Moscow autocephaly was also not recognized by the Patriarch of Constantinople, for nearly 150 years, and that is precisely why the Russian texts are actively refer to the Serbian Church.

This precedent has received a further development in Russian tradition, where the new, patriarch of Moscow, who gained his status on the basis of the consent of other patriarchs, has already aspired to a special status among other "Ecumenical patriarchs". In doing so, the existence of the Serbian patriarch was not taken into account.

METROPOLITAN DR. PORFIRIJE PERIĆ

FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY

UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

Pastoral and Missionary Work of Saint Sava

The paper deals with the pastoral and missionary work of Saint Sava. In the first part of the paper we will stress the pastoral-educational activity of Saint Sava, which begins with Sava's arrival in Serbia and which represents a paradigmatic example of responsible work on preservation and improvement of church life. This is why the work on the education of the Serbian people was the most important pastoral activity of Saint Sava, because he knew perfectly well that without Church there was no real education, nor was there education of Serbian people. In the second part of the work we will discuss Sava's missionary work which was multi-layered.

ARCHIMANDRITE DR. TIHON RAKIĆEVIĆ

STUDENICA MONASTERY, SERBIA

Regulations for the Internal and External Monastic Life by Abbot Sava of Studenica

There are more than forty chapters in Chilandar and Studenica Typicon with many guidelines for the remarkable monastic life. These guidelines refer monks to be attached to their community, because that frees them from worries about outside life and the earthly cares. Regulations dealing with the relationship between Chilandar Monastery and the Byzantine emperor and the Athonite Government, as well as regulations dealing with Studenica Monastery and the royal family, also refer monks to their brotherhoods (chapters 12 About the Freedom of the Monastery and 13 About the Election of an Abbot...) emphasizing the freedom of the monastery. The content of the first word of Studenica Typicon is more surprising for this reason. This word is in fact the elaborated hagiography of the founder of Studenica Monastery. Its content does not deal with the monastery community at the first glance. St. Sava regardless that fact highlights that this hagiography is exclusively written for monks of Studenica. The ideas present in this word are Christian, and they belong to royal principles and theories. This work examines to what extent and in what capacity these principles and theories apply to the philosophy of the Eastern Monasticism in the rest of a content of Studenica Typicon.

DR. DRAŽEN PERIĆ

FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY

UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

Equivalence of the Theology of Saint Sava with the Apostolic and Patristic Tradition

The paper analyses and deals with the theology of Saint Sava in the context of apostolic and patristic theological tradition. On the basis of this research it can clearly be concluded that St. Sava was the true Orthodox theologian in all the God-given dimensions of patristic theology known in the Orthodoxy through centuries.

The conviction that, in the Church, St. Sava was "the successor, synthronos and equal to the Holy Apostles" was unequivocal, and, as such St. Sava is to be "a companion of the Apostles". In the context of the patristic theology it is quite noticeable that he was the true successor of the patristic theology of the Holy Fathers of the Church of Christ in the east. St. Sava was brought up and taught theology on numerous patristic writings, both in Greek original and in Slavonic translations. Almost all Sava's texts are distinctively theological and show wide knowledge of the Orthodox patristic theology. Apostolic-patristic theology of Saint Sava was founded upon his ascetic endeavour of pure active faith, godly life and living love for Christ, as the source of all theology in the Church. This kind of Christian theological tradition, which has uninterruptedly persisted in the Orthodox Church since it was established, St. Sava kept up in Serbian lands, thus becoming a true

Orthodox theologian and God-seer. All this definitely shows and proves that indeed, there is equivalence of the theology of Saint Sava with the apostolic and patristic theological tradition.

DR. DRAGIŠA BOJOVIĆ

FACULTY OF PHILOSOPHY

UNIVERSITY OF NIŠ, SERBIA

The Reception of Patristic Thought in the Works of Saint Sava and his Disciples

One of the most important issues regarding research of the Serbian Church literature is the Serbian writers' relationship towards the Holy Fathers. Reception of patristic literature is viewed in the context of the rich inter-textual links, with a consideration of the place and function of the quotations. This approach can be applied in the study of literary (mostly hagiographic) texts of Saint Sava and his disciples, in the first place Domentijan.

Former and current research shows that Saint Sava was glad to read and quote St. Ephraim the Syrian, St. Theodore of Stoudios, (usually in the eschatological context), St. John Damascene (hymnography) etc. Domentijan quenches his thirst from numerous patristic sources: St. Gregory the Theologian, St. Gregory of Nyssa, St. Ephraim the Syrian, St. John Damascene, Dionysius the Areopagite and others. These quotations are dominated by numerous motives, and a special place is occupied by the symbolism of light.

From this we can conclude that, after the biblical thought, it was the patristic thought that specially marked the first poetic works of Serbian medieval literature.

DR. GORDANA JOVANOVIĆ

FACULTY OF PHILOLOGY, UNIVERSITY OF BELGRADE

INSTITUTE FOR SERBIAN LANGUAGE, SASA, SERBIA

Saint Sava and His Share in the Norming of the Liturgical Language of the Serbian Church

Saint Sava of Serbia promotes the Serbian-Slavonic language to the highest rank by introducing it as a liturgical language, first in his Archbishopric, and later, as the circumstances, both ecclesial and territorial, changed and Serbian state spread and changed its borders, the Serbian-Slavonic language¹ becomes not only liturgical language in Serbian churches in which Serbian congregation listened to the Word of God, but it became the language used to sign the inscriptions above saints' heads and to explain artistic programmes of the fresco-painters who painted our churches. With this act the first Archbishop of Serbia pronounces self-sufficiency of a newly established church organisation which comes hand in hand with establishing of the Serbian Kingdom.

As Saint Sava, in his great effort, persistence and knowledge of theology, managed to convince the most important Byzantine ecclesial and state institutions that it was necessary that autocephality of the Serbian Church should go together with the Serbian Kingdom, he also, in his brilliant mind, understood well that the understandable Serbian-Slavonic language would be of the greatest importance for the strengthening of Christianity among Serbian people and that it would be easier to deal with pagan customs and beliefs, which were not easy to eradicate and which can be noticed even today in everyday life.

As for the inscriptions in frescos in our churches, Greek inscriptions, Old-Slavonic (standard Cyrillo-Methodian language), Serbian-Slavonic, mixed Greek and Slavonic signatures etc. will be mentioned in this paper, and it will also explain if our fresco-painters introduced some grammatical and orthographical forms that would point out to a dialectism of the Serbian language, which is of great importance for the study of the history of the Serbian language and the development of our dialects.

DR. SAVA MILIN

FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY

UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

The Word of Saint Sava on the True Faith

After obtaining autocephaly in 1219 in Nicaea, Saint Sava, the first Serbian archbishop, called a great state and Church council in Žiča, already in 1221. On that occasion he delivered his famous sermon on the true faith.

¹ The Serbian-Slavonic language represents a linguistic adaptation of Cyrillo-Methodian canon, i.e. the Old-Slavonic language – more precisely, its orthographic and phonetic-phonological system, which, when we talk about Serbian reduction, is based on Shtokavian dialect.

Owing to the dedicated work of his biographers Domentian and Theodosius, Saint Sava's Word on the true faith has been authentically preserved, even though most of his recorded sermons have been completely lost. In part, this paper would like to give attention to the reconstruction of other sermons of Saint Sava of which, according to professors Branko Cisarž and Živan Marinkovića, there are seven. Word on the true faith is of great importance not only for the analysis of Saint Sava's oratory, but also because it is one of the few dogmatic sermons. Dogmatic rhetoric is very challenging and we may note that it may be detected only in connection with outstanding saints of the Church such as St. Gregory the Theologian, St. Basil the Great, and others.

This paper will analyze the context of the origin of the Word on the true faith, argumentation based on the Scripture and the teaching of the Church, which is based on the seven ecumenical councils. It will analyze the nature of Saint Sava's rhetoric with the critical assessment of the previous observations of the scholars of homiletics.

The work aims not only to present the Saint Sava as a great authority on patristic teaching, but also to show that the shepherds of the Church were well aware of the fundamental truths of faith, since they were able to follow such a complex issues.

Also, this work will emphasize the importance of sermonizing in relation to the supreme task of the Church mission.

DR. VLADAN TATALOVIĆ

FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY

UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

Wedding in Cana of Galilee (Jn 2, 1-12) in Serbian Medieval Fresco Painting

The present article considers the reception of the first miraculous sign in John's Gospel (2, 1-12) in Serbian medieval fresco painting, with a reflection on interpretative challenges in contemporary scholarship. In the first part, the literary anatomy of the episode is presented in the light of the narrative world of the Gospel. In the second part, for the exemplary study, a representative fresco of the Kalenić Monastery (XV century) is chosen among many other examples, whose narrative solution is subsequently presented in the context of the visual language of the monastery temple. In the final part, the features of visual interpretation in the selected composition are observed and analyzed, from which the perspective of other and contemporary contributions in the domain of the same art form is opened.

DR. DRAGAN RADIĆ

FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY

UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

Reception of the New Testament in the Works of St. Sava

The paper will deal with the reception of the New Testament in the works of St. Sava. It is known that St. Sava in almost all his works used the quotations from the New Testament, and therefore we find many associations and metaphors in them. The accent will be put on two Sava's works: the Life of St. Simeon and Žiča Sermon about true faith, in which St. Sava authentically puts the New Testament in the core of his theology. In the paper we will emphasize that for St. Sava the Bible is the Word of God which is always contemporary and new and therefore the speech about God must be adapted to people of all time, because in this way it becomes the center of life of every religious person.

DR. VLADIMIR VUKAŠINOVIĆ

FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY

UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

History of Serbian Worship: 13th-21st century

In the present paper, the author provides a historical overview of the development of the Serbian worship from the 13th to the 21st century, pointing out the background and sources of certain liturgical changes and theological, cultural and sociological reasons that led to them.

DR. SRBOLJUB UBIPARIPOVIĆ
FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY
UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

Saint Sava's "Zakonopravilo" (Nomocanon) as a Source of Worshiping Life in the Archbishopric of All Serbian and Maritime Lands in the 13th century

Within the opus of authentic works of Saint Sava, which are to do with the organization and the build-up of worshipping life of the Orthodox Christian Serbs, liturgical and scholarly attention is inevitably centered around the Hilandar, Karye, and Studenica typica, Constitution regarding observation of the Psalter, Hagiography and Service to the Most Venerable Simeon the Myrovlite. Despite this approach, "Zakonopravilo" of Saint Sava should certainly be included as one of the sources that contain valuable testimonies on the liturgical life of the Archbishopric of all Serbian and Maritime Lands in the 13th century. Although we are dealing with a multi-layered proceedings of a canonical-legal character, a thorough and careful study of the Ilovica transcript of Saint Sava's "Zakonopravilo" from 1262, as well as the study of other subsequent transcriptions from the 14th century, allows us to conclude that certain chapters are nothing more than a written liturgical "posledovanja" (following after /Christ/), which complete and describe more directly the liturgical life of the independent Archbishopric of all Serbian and Maritime Lands. Consequently, the presentation will consider historical, ceremonial, and theological aspects of "posledovanja" covered in individual chapters of the "Zakonopravilo" of Saint Sava.

DR. TATJANA SUBOTIN-GOLUBOVIĆ
FACULTY OF PHILOSOPHY
UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

Typology and Hymn Repertoires in Serbian Liturgical Hymnals of the Thirteenth Century

Octoechos, Tiodion and Festal Meneions are considered as Hymnals. Numerous hymns written by Byzantine hymnographers became parts of these Hymnals. Serbian manuscripts of this kind were preserved since the beginning of the thirteenth century, because of particular historical circumstances. Several Serbian Triodions and Menaions were rewritten in that period, and they have preserved archaic characteristics, first and foremost in the nature of the text itself. Some of these manuscripts contain parts of the early Slavonic hymnography, predominantly artworks of Clement of Ochrid, Constantine the Presbyter, and Naum of Ochrid, who are the authors from the late ninth and the early tenth century. These facts confirm the importance of Serbian manuscript heritage, and they help us to trace the birth and further development of original artworks of the hymn genre among Orthodox Slavs. We will mention just a few of these manuscripts: F p. I 68; Sofia NBKM 202; SANU 361; NBS 647. It is necessary to examine these manuscripts in a broad Slavic context. Even though Serbian Octoechos originate from this period, we can consider them as younger rewritten copies with particular archaic characteristics preserved. This work will predominantly focus on structure i.e. hymn repertoire and characteristics of the texts in these manuscripts. It is needed to be emphasized that structure and content of these Hymnals refer to the Typicons that were in use during that period as well. It is important to mark the fact that there are no existing Serbian rewritten copies of any Typicon from the thirteenth century.

DR. MAJA ANĐELKOVIĆ
FACULTY OF PHILOLOGY AND ARTS
UNIVERSITY OF KRAGUJEVAC, SERBIA

Intertextual Connections Between Sava's Hagiography of St. Simeon and I and II Chilandar Charter

Intertextuality as a poetic feature of medieval literature emerged from the need of an author to refer to the previous texts, thus creating an unbreakable link with the tradition and confirming the universality of poetic-aesthetic categories. Creating a work for the needs of the Church caused the appearance of biblical quotes as the necessary subtext, but texts of the canonical-juridical character, which intertextuality additionally complicated, as well as the ways of transposing the intertext into the author's text, could have

appeared in the same function in the genres of the heortological-hymnographic literature. Recognition of such a phenomena is of particular importance for the time of the first rulers of the Nemanjić dynasty, the creation of the original Serbian medieval literature and the establishment of authorship. In accordance with the unquestionable importance and function they had at the time of the constitution of the Serbian Church, state and literature, the article deals with the intertextual connections of Sava's *Hagiography of St. Simeon* (i.e. the preface of *The Studenica Typicon*) and *I Charter of Chilandar* (of Simeon Nemanja) and *II Charter of Chilandar* (of Stefan the First Crowned), which actualizes the issue of their authorship and correlation on the narrative and symbolic level.

DR. VLADIMIR ANTIĆ

FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY
UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

Continuity and Change of Paradigm in Contemporary Serbian Chanting

Orthodox worship constitutes the natural framework within which the ecclesiastical chanting was created, and subsequently continually developed. The crisis of the contemporary Orthodox worship, among other things, is reflected in the ways in which the church music is understood, nurtured and developed today. The present article deals with the problem of the paradigm according to which the ecclesiastical chanting is changing in contemporary circumstances. According to the author's point of view, the problem of contemporary liturgical and chanting paradigm stands in direct relation with the question of perseverance of the tradition, on the one hand, or creating continuity, on the other. Concerning the case of ecclesiastical chanting, this is reflected in the confrontation of two positions: the first one that seeks to preserve the actual practice of chanting, and the other, which seeks the renewal of the traditional, ancient ways of chanting. This paper examines the contemporary trends in the development of church chanting, through the prism of antagonism between the national and ecclesiastical elements in the formation of aesthetic paradigm in the field of the art of chanting.

DR. ANA RAŠKOVIĆ

FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY
UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

Serbian Manuscript Legacy and Russian Church Chanting Culture: The Creation of a New Synthesis

It is little known that the most beautiful pages of Serbian medieval Church poetry dedicated to the most important holy persons in the history of the Serbian Orthodox Church at the end of the 15th century became one of the themes in Russian Church-chanting art. Liturgical manuscripts of Serbian origin, which in large numbers came to Russia at the time of the second liturgical reform of the Russian Orthodox Church in the 14th century, opened a direct route by which the most important Serbian national cults moved to new regions of the Orthodox universe. Initially as a part of menaia of Russian transcriptions of the Jerusalem liturgical rite, at the beginning of the 15th century Serbian saints found their place in Russian Menaia, from which the hymnography in their honor comes to Neum sticherarion, which today represent the oldest and most complete Slavonic musical manuscripts containing notated hymns from the services to Serbian saints.

In the context of the historical events in Russia, especially in the 16th century, Saint Sava, as well as other holy Serbs, found their important place not only in Russian literature and wall painting, as it was known up to now, but also in Russian Church music. Dozens of Russian musical manuscripts, created in the most important Russian monasteries and other copying centers, testify to the synthesis of Serbian hymnography and famous Russian chanting that preserved the oldest musical version of these Serbian texts. The fact that the local sister Church created and preserved music records in honor of Serbian saints, such as were not preserved in the Serbian Orthodox Church, speaks not only of the importance of Serbian medieval poetry in Russia, but above all about the great authority of the first Serbian Archbishop and the contribution of the Serbian Orthodox Church to the Orthodox culture, which in the most beautiful way reflected on the Russian Church-chanting art.

ACADEMICIAN ANATOLIJ ARKADJEVIĆ TURILOV

INSTITUTE FOR SLAVIC LITERACY OF THE RUSSIAN ACADEMY OF SCIENCE

FOREIGN MEMBER OF SASA, RUSSIA

DR. SNEŽANA JELESJEVIĆ

FACULTY OF PHILOLOGY UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

New Facts About Saint Archbishop Arsenius of Serbia

This research examines the story about falling asleep of Saint Arsenius (March 11) that was unknown until now. Story was found in the calendar of *Bunil's Gospel* (Manuscript Collection of Hilandar Monastery No. 23, late 13 c. – first quarter of the 14 c.), and in the excerpt from Service to Saint Arsenius of the special redaction that could not be found in other hand written copies. The excerpt originates from the Serbian Festal Menaion for the month of October, and it dates from the first half of the 14 c. It was kept on last sheets of the Serbian Holy Gospel Book from the beginning of the 14 c. (National Historical Museum-GIM, Collection of A. I. Hludov No. 13). The excerpt and some selected quotes are in print.

DR. JERZY OSTAPCZUK

FACULTY OF THEOLOGY

CHRISTIAN ACADEMY OF THEOLOGY IN WARSAW, POLAND

***Early Printed Editions of Cyrillic Fourfold Gospel Book of the Serbian Redaction
– the Preliminary Textual Description***

The paper is devoted to the preliminary textual description of three Cyrillic fourfold Gospel books of the Serbian redaction from the XVI century, printed in 1637 in Rujno, in 1552 in Belgrade, and in 1622 in Mrkšina church. The description is based on two gospel fragments (from Matthew and Mark), a part of liturgical instructions, and the preface by Theophylact of Ohrid, and the content of the first gospel. About 70 early prints of Cyrillic fourfold Gospel book (all the existing Central Bulgarian redactions, Vilnius, Kiev, Lviv, Pochayiv, and about 40 Moscow redactions) will be used as comparative material.

DR. VLADAN TRIJIĆ

NATIONAL LIBRARY OF SERBIA

BELGRADE, SERBIA

The Vienna Transcript of Theodosius' Joint Canon to Saint Simeon and Saint Sava

In the manuscript collection of the National Library of Austria in Vienna, under the signature Cod. Slav. 64 the old Serbo-Slavonic Psalter is registered, with the hymnographic service from the 16th or 17th centuries. In the process of the codicological analysis, we observed a heretofore unnoticed transcript of the Joint Canon to Saint Simeon and Saint Sava (in the 4th tone – гласъ, ἦχος), which was composed by Teodosije Hilandarac. The independent transcripts of this hymnographical composition are known among scholars from the manuscript of the Hilandar's manuscript collection, comprised of various content profiles, and it served also as the textual basis of the Paraklesis (παράκλησις, молебень) to the same Saints, composed in the post-Nemanjić Dynasty period. The paper will give a brief overview of the joint celebration of Simeon and Sava as "the two Hieromenoi", which was liturgically founded by Teodosije himself, and subsequently, the context and interaction between the various transcripts of Theodosius' work will be considered and the text of the Vienna transcription will be published.

DR. SVETLANA TOMIN

FACULTY OF PHILOSOPHY

UNIVERSITY OF NOVI SAD, SERBIA

Budjanovac Gospel – on the Track of a Manuscript From 1548.

Budjanovac Gospel is the name of the manuscript from 1548, transcribed on the request of the Metropolitan of Belgrade and Srem, Longin. It was written by presbyter Vuk in Srem, in Budjanovci, at which occasion he has left a valuable record: „Си извод от форми Црнојевич, от сложенија Макаријева“. Thus, he used the Gospel printed by the Crnojević printing house as a model. It is owing to this record, that yet

another incunabula became known from this printing house. Since it is a known fact that not a single copy of the Gospel printed by the Crnojević printing house has been preserved, the Budjanovac Gospel turns out to be the most important evidence, although not the only one, that the fifth incunabula was printed in Cetinje, it being the Gospel.

Science had learned of this manuscript owing to the works of Djordje Sp. Radojičić, starting from 1938. A year earlier, as the head of the Department for old printed books of the National Library of Serbia, he had in his hands the Budjanovac Gospel for a short time, from which he had made a few records. The manuscript was bought by Toma Maksimović, an industrialist, who donated it to Patriarch Gavriilo Dožić. It was in patriarch's possession even after his return to the country in 1946.

This paper will reveal a brief history of the Budjanovac Gospel, starting from 1937, and that which is known about the subsequent fate of this manuscript. The paper will also quote the main findings regarding the Budjanovac Gospel, which stem from the dedicated researchers, Djordje Sp. Radojičića and Borivoje Marinković.

This manuscript once again confirms the idea that books have their own destiny. It is also the proof that the care of such treasures in our country has its own tradition, as evidenced by the patriotic gesture Tome Maksimović. It was Djordje Sp. Radojicic himself who, during World War II, collected manuscripts and struggled to restore the manuscript fund of the destroyed National Library. After the war he received permission from Patriarch Gavriilo Dožić to make a number of photos of. They are extremely important, since the present day whereabouts of the Budjanovac Gospel are not known.

MA MILANKA UBIPARIP
NATIONAL LIBRARY OF SERBIA
BELGRADE, SERBIA

Serbian-Slavonic Octoechos and the Poetry of St. Clement of Ohrid

Out of the corpus of the South-Slavonic manuscriptural heritage of octoechos books, which preserves the original poetic works of Slavic hymnographers, in this paper we will single out the transcripts of the Serbian-Slavonic tradition, with a special emphasis on the codices which contain the works of St. Clement of Ohrid. The specific characteristics of the Serbian-Slavonic Octoechos will be presented through a new analysis – an overview of the structure of particular units (each mode and within it an overview of specific textual unit for all days of the week). Special attention will be paid to the transcripts of the Serbian-Slavonic octoechos with a canon for each mode for the matins, recognised by the science as archaic type of octoechos. The contents and the structure of a group of sticherons intended for certain parts of a daily schedule of Divine Offices will be analysed in detail. Attention will be paid to a particular type of optional octoechos and its micro textual poetic units (groups of sticherons).

Hymnographic units composed by compilation – a selection of troparions from the expected, translated, as well as Clement's canons, will be studied. According to this criterion we will make a selection of certain Serbian-Slavonic transcripts which represent a special kind of treasuries of the original Slavonic hymnographic heritage. Establishing different, so far unknown, textual links among the selected Serbian-Slavonic transcripts will contribute to shedding some light on the relations between some branches of literacy of the South-Slavonic manuscriptural tradition of Clement's poetry of octoechos books. A connection of the Serbian tradition with that which was developed in Macedonian scriptoria in XIII and XIV centuries will be stressed. We will show to what extent Serbian-Slavonic literacy actually takes part in the preservation of the heritage of Clement of Ohrid's hymnography. It will be observed in concrete codices with a focus on the prevailing atmosphere of the epoch and the conditions of their survival. Special attention will be paid to the codices whose source is remote from the period of the liturgical constitution change.

MA MIROSLAV LAZIĆ
NATIONAL LIBRARY OF SERBIA
BELGRADE, SERBIA

***Incunabula and the Paleotypes: Serb-Slavonic Liturgical and Church Books
From the End of the XV to the Mid XVII Century***

Serb-Slavonic Cyrillic books, published from 1494 to 1638, had a precious role in the maintenance of worship and religious life of the Serbian Orthodox Church. During this period, lasting almost a century and

a half, over forty publications have been published. In addition to a small number of religious-didactic works, these publications were dominated by liturgical books. Printing production, originating in Cetinje under the auspices of the Duke of Zeta Djurdje Crnojević, had not disappeared even after the fall of the last sovereign Serbian territory under the Ottoman rule. On the occupied Serb ethnic and spiritual territories books were printed in monasteries (Rujan, Gračanica, Mileševa, and Mrkšina church), and in urban areas (Goražde and Belgrade). However, the leading role in this field was held by Venice, it being the contemporary major center of the European printing activity, where, alongside Božidar Vuković and his son Vincenzo, Cyrillic editions in Serb-Slavonic language were published by their followers: Stefan of Skadar, Jakov of Kamena Reka, Jerolim Zagurović, Jakov Krajkov, hieromonk Stefan Paštović, and Bartolomeo Giniami.

DR. MALMENVALL SIMON

FACULTY OF THEOLOGY

UNIVERSITY OF LJUBLJANA, SLOVENIA

***Passion-Bearers in Medieval Slavic Hagiography:
Boris and Gleb of Rus' and Jovan Vladimir of Dioclea (Duklja)***

Boris and Gleb were the first canonized East Slavic saints. They were sons of Grand Prince Vladimir Sviatoslavich (980–1015), who declared Christianity the state religion of Kievan Rus'. After Vladimir's death, his eldest son Sviatopolk ordered the assassination of his younger brothers Boris and Gleb. Both of them respected the will of their older brother Sviatopolk, voluntarily accepting their violent death. In the East Slavic historical consciousness the sacrifice of Boris and Gleb came to be viewed as a reflection of the sacrifice of the Old Testament figure Abel and as a model of the imitation of Christ concerning the renouncement of secular power. Furthermore, the fact that the first canonized East Slavic saints came from the secular ruling elite testifies to the attempts of the Rus' literati to stress the strong influence of recently adopted Christianity on politically important decisions in Kievan Rus', which allegedly achieved its religious "maturity" within the context of salvation history through this.

However, the existence of the martyrs or passion-bearers among the secular ruling elite cannot be viewed as a specific element of East Slavic medieval culture alone because this type of sainthood was (despite local differences) present in recently Christianized lands on the northern and eastern periphery of Europe at the time. A similar passion-bearer cult among the East Christian (Orthodox) Slavs can be found in the murdered prince Jovan Vladimir of Dioclea (Duklja), who died in 1016 in Prespa in present-day western Macedonia; he was murdered by his cousin Ivan Vladislav (1015–1018), tsar of Bulgaria. The life and martyrdom of Jovan Vladimir, vividly depicted in the *Chronicle of the Priest of Dioclea* (*Letopis popa Dukljanina*), gives to the passion-bearer phenomenon a new literary and theological horizon: it includes a woman character (Jovan Vladimir's wife Kosara) and is based on the New Testament image of the Good Shepherd, thus serving as an example of a good ruler following Christ "laying down his life" for his "flock" (people). Despite the fact that Jovan Vladimir was the first Slavic princely (ruler) saint in the Western Balkans, his martyrdom—contrary to the case of Boris and Gleb who were subsequently venerated as protectors of their homeland and Rurik dynasty—did not evolve in a politically significant cult. Nevertheless, the story of Jovan Vladimir could have exerted some (literary) influence on the *Life of Simeon* (*Stefan the First-Crowned*), written by the Serbian king Stefan Uroš (1241/1242–1276) in the mid-thirteenth century—the constitutive text of the Nemanjići dynasty exerting its (spiritual) reputation.

DR. BOGOLJUB ŠIJAKOVIĆ

FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY

UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

Svetosavlje and Philosophy of Life: Retractatio

The author intends first to outline the meaning and significance of Svetosavlje, and then re-examine the inter-war context of the idea of Svetosavlje, the influence of the philosophy of life on this idea, and the potential of Svetosavlje for the criticism of the European culture as a way of establishing an authentic position of thinking.

DR. SVILEN TUTEKOVSTS. CYRIL AND METHODIUS UNIVERSITY OF GREAT
TRNOVO, BULGARIA***Christological Aretology of Venerable Justin of Ćelije***

Aretology or talk about virtues of Venerable Justin of Ćelije is the subject of this presentation, as well as possibility of its reception for contemporary Orthodox Theology. Virtue has exclusively anthropological character in the theological discourse of elder Justin. It incarnates the very true of human life and existence. Aretology does not have to be understood within the context of some ideologised and automatised ethics, because virtues are the ways of expression of the logos of a human being. They are existential achievements in the process persuasion of the fullness of truth, and human manifestation of the logos likeness. In that sense aretological thought of elder Justin could be examined as "internalized" ontology of human existence. Virtues are the way of introduction of the praxis in the field of ontology, and they are the proto forms of the very true of existence. In the ascetic terms it could be said that virtues are the efforts and struggle for manifestation of abilities granted by God in God like human essence. Elder Justin for sure articulates his aretology in the spirit of neo patristic thought, and that contains the seeds of an authentic ascetic patristic theory about human nature. From that perspective, virtues are considered as the ways of manifestation of God like personality, and proto forms of deification and Christianizing.

Elder Justin looks for metaphysical foundation of aretology within the context of Christology in the same patristic manner. It is an Alpha and Omega of his entire anthropology and theology in general. Elder Justin marks that man is potentially created as God-man being from the perspective of his unique God-man hermeneutics. In that manner he defines virtues as God-man powers, and that through them man reaches its full potential as God like being. In his aretological thought from the patristic manner perspective, elder Justin places Christ the God-man as impersonalized and incarnated virtue. According to that, existential efforts in God-man praxis are the ways and proto forms of Christianizing of the human existence. Structure of the synergy of the ascetic life and virtue becomes the unique "internalization" of Christological perichoresis in the area of human existence, and bring charismatic fruits of God-man way of living, according to that kind Christological perspective. Virtue is *topos* and *tropos* of the meeting in dialogue and a synergy of the human freedom and God's grace. Elder Justin examines this truth within the context of Christological perichoresis. In his thought this God-man way of living is life of the Body of Christ par excellence, for the Church is long lasting Christ in history. If virtues in their essence are *tropos* of that kind of the Church's way of existence, Christological aretology could be understood as a space of an experiencing "internalized" ecclesiology. Achievement of God-man virtues are in fact churching of very human being, existence and life. Organic synthesis of Eucharistic and the ascetic life could be examined in this aretological manner. Holy Sacraments and virtues in their synthesis manifest the fullness of the Church life as a space of human deification and Christianizing, according to Elder Justin. Christological aretology remains to be a space and a possibility to articulate an authentic Orthodox anthropology and ethics in that manner. They have a task to rethink theologically all personal and community dimensions of human being and life.

DR. ZLATKO MATIĆFACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY
UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA***"Bogomoljci" Movement: An Ecclesiological Assessment of One Phenomenon***

The subject of this research is the theological (ecclesiological) analysis of the phenomenon of the „Bogomoljci“ Movement and an attempt to present, in outline, the possible constructive answer of the Orthodox theology to the challenge of wider issues of the existence of fraternities, associations, movements, „kolo“ cooperations and other organizations that are (in)directly connected with the Church of God in our region, to this day.

Starting from the position that certain positive aspects of the "Bogomoljci" Movement are sufficiently studied, the author with present research primarily wishes to point to these aspects of history and theology of the Orthodox folk Christian community, which are problematic and insufficiently critically assessed. The present paper particularly reflects on the parallel liturgical gatherings of individual members

and groups who have been appealing (and they still do) to the “Bogomoljci” movement as the origin of their activities. The author carries out a theological examination of the very need for the existence of lay groupings, which in themselves call into question the ecclesiastical structure, its hierarchical order, and its sacraments, and links it with non-Orthodox influences. Subsequently, the author points to the necessity of bold reinterpretation and confrontation with the consequences of such a vision for the life of the Church, as well as to peculiar manifestations, which are described as “progressive protestantization” of ecclesiastical thought resulting from, among other things, the unclear definition of the Church and its theology against the aforementioned and similar phenomena.

At the end of his research, the author suggests a conclusion that in the needs for additional (para-ecclesiastical, or only formally ecclesiastical) groupings, the absolute misunderstanding of the ontological approach to the Church of Christ as the *fullness* of life in the Holy Trinity is hidden.

DR. DRAGAN AŠKOVIĆ

FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY
UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

Svetosavlje Between the National Ritual and Christian Byzantine Tradition

It is little known that the most beautiful pages of Serbian medieval Church poetry dedicated to the most important holy persons in the history of the Serbian Orthodox Church at the end of the 15th century became one of the themes in Russian Church-chanting art. Liturgical manuscripts of Serbian origin, which in large numbers came to Russia at the time of the second liturgical reform of the Russian Orthodox Church in the 14th century, opened a direct route by which the most important Serbian national cults moved to new regions of the Orthodox universe. Initially as a part of menaia of Russian transcriptions of the Jerusalem liturgical rite, at the beginning of the 15th century Serbian saints found their place in Russian Menaia, from which the hymnography in their honor comes to Neum sticherarion, which today represent the oldest and most complete Slavonic musical manuscripts containing notated hymns from the services to Serbian saints.

In the context of the historical events in Russia, especially in the 16th century, Saint Sava, as well as other holy Serbs, found their important place not only in Russian literature and wall painting, as it was known up to now, but also in Russian Church music. Dozens of Russian musical manuscripts, created in the most important Russian monasteries and other copying centers, testify to the synthesis of Serbian hymnography and famous Russian chanting that preserved the oldest musical version of these Serbian texts. The fact that the local sister Church created and preserved music records in honor of Serbian saints, such as were not preserved in the Serbian Orthodox Church, speaks not only of the importance of Serbian medieval poetry in Russia, but above all about the great authority of the first Serbian Archbishop and the contribution of the Serbian Orthodox Church to the Orthodox culture, which in the most beautiful way reflected on the Russian Church-chanting art.

DR. VLADIMIR CVETKOVIĆ

INSTITUTE OF PHILOSOPHY AND SOCIAL THEORY
UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

***The Concept of Saint-Savahood (Svetosavlje) Reconsidered:
The Case of Saint Nikolaj of Žiča and Saint Justin of Ćelije***

The paper aims to analyze St Nikolaj Velimirović's and St Justin Popović's views on Saint-Savahood (Svetosavlje), a concept which emerged as a reaction to political changes in interwar Yugoslavia and Europe. The concept of Saint-Savahood will be first discussed in the context of nationalism in the Orthodox church in order to demonstrate that both authors react against nation as identifier of orthodoxy. Next, the paper will assess the role played by the Russian and Slavophile heritage, especially by the ideas of 'pan-humanity', 'God-manhood', 'integral knowledge' and 'sobornost' in the fashioning of 'Saint-Savahood'. Finally, the concept of Saint-Savahood will be analyzed in the context of the interwar Yugoslav society in order to show that Nikolaj and Justin sought to strengthen the position of the church as a political and national institution and to prevent the further secularization of the country. This paper will argue that for Nikolaj and Justin, 'Saint-savahood' is a form of political theology which propagates more holiness, sobornost and asceticism as national and political ideals, rather than ethnical and national identity, anticommunism or

clerical fascism. This will enable us to distinguish their views on Saint-Savahood from other forms of Saint-Savahood that emerged during the interwar period or re-emerged in times of political and social turmoil, such as the breakdown of Yugoslavia and the consequent wars.

DR. SRĐAN PIRIVATRIĆ

THE INSTITUTE FOR BYZANTINE STUDIES, SASA
BELGRADE, SERBIA

Church Conditions in the Byzantine World at the Time of the Establishment of the Archbishopric of all Serbian and Maritime Lands in 1219: Contribution to the Study of the Problem

The paper is devoted to observations regarding the institution of autocephaly within the system of local churches on the eve of the collapse of the Roman-Byzantine Empire, immediately before and after 1204. The focus is on the powers of imperial authorities in ecclesiastical matters, including designation of bishops and determining the scope of Church provinces on the one hand, and the relationship of autocephalous churches towards imperial power on the other. The starting point in observing the phenomenon of autocephaly in the Byzantine empire in the time of the last Komnens is a script authored by Nilus Doxopatra from 1143/44, dedicated to the order (classification) of patriarchs' thrones. Comparative analysis of the positions of autocephalous archbishoprics of Cyprus and Bulgaria (Ohrid) after the fall of Constantinople in 1204, the fragmentation of the Byzantine Empire, and the creation of the so-called Latin Empire and the Latin Patriarchate of Constantinople, shows the unequal relationship of autocephalous archbishoprics in relation to the crisis of the central institutions of the former Byzantine Empire, i.e. towards the reconstruction and the constitution of the Byzantine imperial authorities and the Orthodox Constantinopolitan Patriarchate in Nicaea. The analysis provides new insights into the relationships between local churches enabling us to fully observe the general circumstances under which St. Sava had undertaken his trip to Nicaea in 1219, the result of which was his consecration as the archbishop and the establishment of the autocephalous Archbishopric of all Serbian and Maritime Lands.

DR. DALIBOR PETROVIĆ

FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY
UNIVERSITY OF EAST SARAJEVO, REPUBLIC OF SRPSKA

Circumstances in the Church in the Period Before Nemanjić Dynasty

This paper deals with the formation of Church relations on the ethnic territory that before the Nemanjić dynasty was inhabited by the Serbian people in the period before the formation of the Nemanjić state. In this regard, the mutual relations of the Church centers of Rome and Constantinople, as well as socio-political and military relations in the Balkans and beyond, played a very important role. In this respect, the crucial part had a missionary activity and their dedication to extensive work of bringing the theological content closer to the wider groups of people. The ability and commitment to present a certain theological trend as the most suitable for a certain ethnic group had a decisive significance for choosing and accepting either the Roman Catholic or Eastern Orthodox theological expression of Christian faith. Because of this, the circumstances in the Church in the period before the Nemanjić dynasty are also interesting for research from today's perspective of Church-ethnic relations in the Balkans in general.

DR. MIRKO SAJLOVIĆ

FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY
UNIVERSITY OF EAST SARAJEVO, REPUBLIC OF SRPSKA

Saint Sava as Archbishop on the Holy Mount of Athos

The Serbian medievalists have long noted that the analysis of the life and work of Saint Sava requires "a very deep penetration into the Byzantine state and ecclesial system of the epoch". At the same time, two aspects turn out as a necessity: the wider, this being the perception of the church-political situation in the European southeast and in Byzantium during the last two decades of the XII and the first half of the XIII century, and the narrower aspect, this being an overview of all the particularities of the order on Mount

Athos during this period. Of course, in Sava's case, or in case of "a disciple and an offshoot of the Holy Mount" (Domentijan, 138), knowledge of Athonite circumstances at the end of the XII and during the first half of the XIII century turns out to be essential.

Many segments of Sava's life and work on Mount Athos, such as his trip to the Holy Mount and his tonsure therein, the establishment Hilandar, construction of the Karyes hermitage, the Hilandar and the Karyes typika, his founding activities, visits and stays in Thessaloniki, archimandrite dignity, and the issue of his wearing the epigonation, have already been the subject of scientific research. The issue of Sava's stay on Mount Athos in the rank of an archbishop, and his activities as an archbishop as such, has not been specifically discussed until now. As archbishop, Sava's stay on Mount Athos is very short and that on two occasions: the first time immediately after his consecration in Nicaea (1219), and the second time, after his return from the first pilgrimage (1229). Owing to the new data acquired by modern Serbian researchers, primarily historians of Serbian medieval art and literature, and the contemporary critical editions of Greek sources of the Sava epoch (Actes de Chilandar), both Sava's stays on Mount Athos can today be reconstructed with a lot more detail and confidence.

The paper examines the credibility of Domentijan's and Teodosije's statements on Sava's episcopal activities on Mount Athos. When it comes to his first stay, the emphasis has been placed on a large number of consecrations performed by Sava ("And protos and all the abbots of large and small monasteries, upon hearing that the patriarch bestowed to the holy the sacred power of consecration on his territory, all evoked the holy to their monasteries, and the holy, by serving services with them, consecrated their priests, deacons and readers", Teodosije, 199). Sava's "great" hierarchal activities on Mount Athos are discussed within the context of historical reality of the Holy Mountain in 1219, which we have "read" based on the available first-rate historical sources, present-day historical knowledge of the history of Byzantium, and Athonite legislative provisions and customary law of the epoch. In analyzing the second Sava's hierarchical stay on Mount Athos, of whom Sava's hagiographies do not speak much, emphasis is placed on Sava's sales contract with the Holy Mount protos concerning the purchase of a vineyard. This "controversial" document (1229), about which there is no mentioning in the hagiographies, essentially provides most information on Sava's activities during his second hierarchical stay on Mount Athos. The subject of our analysis here, except for the issue of the authenticity of the sales contract as a historical document, is also the question of the likelihood that an archbishop, not residing permanently on Mount Athos, could enter into a sales contract with the Holy Mount protos.

DR. BORIS BABIĆ

FACULTY OF PHILOSOPHY

UNIVERSITY OF BANJA LUKA, REPUBLIC OF SRPSKA

***Dubiousness About the Friendship of Sava Nemanjić
and the Metropolitan of Thessaloniki Constantine Mesopotamites***

The paper will discuss the connections of Sava Nemanjić, the later first Serbian Archbishop, with the Metropolitan of Thessaloniki Constantine Mesopotamites. It is well known that this great representative of the Constantinople Patriarchate took part in appointing St. Sava an archimandrite. However, through careful reading of the Serbian medieval literature, that is, the works of two biographers of St. Sava, Domentijan and Teodosije, one can notice the possibility that there was a strong friendship between Sava and Constantine Mesopotamites. The paper will attempt to show in detail when that friendship could have started.

DR. BORIS STOJKOVSKI

FACULTY OF PHILOSOPHY

UNIVERSITY OF NOVI SAD, SERBIA

Byzantine Church and its Influence in Hungary (10th-13th centuries)

From the settling of Hungarians in the Carpathian Basin in 895/896, the impact and influence of the Byzantine Church and Orthodoxy in general was significant, especially in the first centuries of the existence of the medieval Hungarian state.

This influence was felt in numerous aspects, and on this occasion, the period until the beginning of the 13th century will be discussed, that is, until the period that chronologically coincides with the creation of the autocephalous Serbian Orthodox Church. Many Hungarian noblemen, especially those from

Transylvania, were in the 10th century baptized according to the Greek rite. Among them was Sarlot, the mother of St. Stephen, the first Hungarian crowned Christian king. Although this ruler received the crown from Rome, in his time there were monasteries in which there were nuns and monks of the Greek rite.

This is testified by archaeological remains, charters, as well as narrative sources. It is on the basis of these sources, as well as on material remains, that the past of the Byzantine Church on the soil of Hungary will be outlined. We will particularly pay attention to some of the most famous monasteries like St. Panteleimon in Dunapentele, the Orosanos Monastery in Banat, the Greek monastery in Višegrad, one of the most famous in Sremska Mitrovica, and the most famous – the Monastery of the Virgin in Vezsprem. St. Stefan issued also a charter in the Greek language to the nuns of this latter monastery, which is an extremely important document of the early medieval Hungary. Certainly the most important issue is about the Church organization on the territory of the newly created Hungarian state. Even before the settlement of Hungarians in the Pannonian Plain, the Pannonian-Moravian Archbishopric of St. Methodius included most probably almost the entire area inhabited by Hungarians. In the area where Hungary was founded, the Episcopate, and later the Metropolitanate of *Tourkia*, i.e. of Hungary, was active. It was called *Tourkia* by the Ecumenical Patriarchate, but also in the Byzantine sources. There are several contemporary sources of the first order from the 11th century that undoubtedly confirm the existence of this diocese, and even the presence of the metropolitan, that is, the bishop of *Tourkia* to the councils in Constantinople. The aforementioned charter of St. Stephen to the Monastery of the Virgin in Vezsprem, which dates to the beginning of the 11th century, mentions a metropolitan, most likely a clergyman who was under the Ecumenical Patriarchate in Constantinople and who had jurisdiction over Hungary. The name of Hierotheos, the bishop of *Tourkia*, is known, who is canonized as a saint in the Ecumenical Patriarchate, as well as of Theophylact.

The significance of Byzantium in both the internal and foreign policy of Hungary is best illustrated by the fact that the largest and most important Hungarian relics to date, the so-called *Holy Crown* came from Byzantium around 1077. There are many saints represented on it, and there is a display of Byzantine Emperor Michael VII Doukas Parapinakes and Hungarian ruler Geza with inscriptions in Greek.

The largest number of the mentioned data is related to the period from the beginning of the 10th century until the half or the end of the 11th century. A special curiosity is the mentioning of Bač as the center of the Byzantine (Orthodox) Church in the middle of the 12th century in two mutually independent sources – of Byzantine historian John Kinnamos and of Arab geographer Idrisi. Kinnamos is an important source for other parts of southern Hungary as well, since he mentions the presence of Orthodoxy. The activity of Hungarian King Bela III, deeply influenced by Orthodoxy, is important for this topic.

Besides the influence in the law field, especially of the criminal and family law, but also the canonical, as well as the undoubted influence of Byzantine art on the region of Hungary (the Dumbovo-Rakovac case, but also other findings), Byzantium and its culture were of extraordinary importance in the formation of identity of medieval Hungary. The fall of Constantinople into the hands of Crusaders, as well as the turbulent 13th century in general, made significant changes in the region of Europe, even in the Church. The Serbian Church became autocephalous, and parallel to that process, some sources testify to the growing presence of Serbs in Hungary. Archaeological remains, charters, as well as narrative sources testify to this. It is on the basis of these sources, as well as material remains, that the past of the Byzantine Church on the territory of Hungary will be outlined. We will particularly pay attention to some of the most famous monasteries like St. Panteleimon in Dunapentele, then the Orosanos Monastery in Banat, the Greek monastery in Višegrad, one of the most famous in Sremska Mitrovica, and the most famous – the Monastery of the Virgin in Vezsprem. St. Stefan issued also a charter in the Greek language to the nuns of this latter monastery, which is an extremely important document of early medieval Hungary.

DR. DRAGOLJUB MARJANOVIĆ

SEMINARY FOR BYZANTOLOGY

FACULTY OF PHILOSOPHY, BELGRADE, SERBIA

Formation of Orthodoxy – Literature and Written Word in the Serbian State and Serbian Autocephalous Church in the XIII Century

The aim of this paper is to study various technical terms from the rich funds of Byzantine literature, and how these specific terms were utilized in the literature of the Serbian society of the 13th and 14th centuries for various purposes, among them also for the formation of the identity of the newly founded Serbian

autocephalous church. A significant cultural, political and ecclesiastical development of the Serbian society in the first half of the 13th century was a result of the forming of the new Nemanjić ruling dynasty which was inspired by Byzantine political and ecclesiastical influences, as well as political and kinfolk relations with the Byzantine court established already in the 12th century. This cultural development of the Serbian society was marked by the rapid production of literary works, especially saint lives and biographies of Serbian kings and archbishops, which were in turn significantly influenced by the political process of the establishing of the new dynasty. My goal is to examine these texts and investigate the wealthy heritage of terms which were applied from Byzantium; language and terms which often stem from classical Greek literature, and which were “Christianized” in the Byzantine period. I aim to prove that the Serbian learned men of the 12th and 13th centuries, were both aware of this rich literary heritage accumulated in the neighbouring Byzantium, and were well prepared and capable of applying these technical terms in an appropriate context and for specific “Serbian” purposes, in order to establish a desired image of the members of the new dynasty and their ecclesiastical and secular government policies in accordance with the Orthodox traditions of the newly established autocephalous Church, as well as Byzantine imperial imagery. In such a context, a rich variety of terms with their semantics appear, introducing Byzantine literary and often theological legacy in the emerging Serbian literature, such as: ἀνόητος, κακόδοξος, ὁμοούσιος, applied in the context of heresy of the Bogumils, clearly linking the heresy to the historically known and recognized Arian heresy, and thus presenting Serbian rulers dealing with this heresy as New Constantines; ἀρχέτυπος, ἀσεβείς, τρισκατάρατος, τρίσμακαρ, τρισάγιος, even more complex terms, such as: εἰρήνη καὶ γαλήνη, some of which were not originally utilized in a Christian milieu, but were utilized in the Christianized Roman Empire from the pagan oratory stemming from Demosthenes to Lucian the Sophist, forming in a long time span a Byzantine-Christian outlook and discourse in a state and land standing on the border between the Orthodox and Latin civilizations, but later, in the 14th century also facing Ottoman threats. One of the most peculiar terms translated from Greek into old Serbian language is the term τρισκατάρατος (thrice-accursed). This term was applied in the most varied contexts and genres of Serbian medieval literature of the 13th and 14th centuries, both in theological/ecclesiastical contexts, juridical and in the context of designating overall stance and attitude to the invading Ottoman force. Thus, it can be suggested that Serbian medieval outlook towards the Ottomans was partly shaped by the terminology appropriated from Byzantium, which was not primarily utilized to present or describe polities of Muslim or Islamic origins.

Viewed through the application of specific Greek/Byzantine terminology, the enormous influence of the Byzantine culture in the neighboring Serbian state and society becomes visible in a specific context of cultural exchange and appropriation of certain literary patterns and ideas in the process of shaping of the political and ecclesiastical identity of the Serbian polity of the Nemanjić dynasty.

DR. ILIJA MARČETIĆ

“SVETOZAR MARKOVIĆ” GRAMMAR SCHOOL

NOVI SAD, SERBIA

Byzantine Influences on Serbian Theology During the Middle Ages and Early Modern Era

Serbian culturology and theology is based on the implications of Byzantine cultural and theological thought. This is also evident from the fact that the first witnesses of Christian theological thought among the Slavs, which means also among the Serbian Slavs, were Byzantine missionaries, holy brothers Cyril and Methodius.

Since the mission of the holy Brothers was reflected on the culturology, liturgics and theology of the Serbs, this scientific – research theme will be primarily based on the influence of Byzantine thought on Serbian theology, mainly medieval, but also partly on early – modern. In the areas of southern Slavs, two spiritual regions of theological and cultural thoughts were evident: Serbia and Bulgaria. The Enlightener St. Sava of Serbia, who rendered certain the autocephaly of the Serbian Archbishopric, was meritorious not only for the church organization, but also for the development of Serbian theological medieval thought. His homily at Žiča monastery, *the Homily of the True Faith*, contains many implications of the teachings of the holy Ecumenical Councils of the Orthodox Church held in the first millennium of the Christian era, in the Byzantine epoch of the early Middle Ages. Saint Sava pointed out the value of preserving Orthodox triadology and christology as it is described at the Ecumenical Councils of the Church. Translations of Byzantine patristic writings were of great importance for Serbian theological thought, among which it is especially necessary to mention the Slavic

translation of *Corpus Areopagiticum* from the monk Isaiah the Athonite. It is also necessary to point out the influence of the Slavic translation of the *True Confession of the Orthodox Faith* from St. John of Damascus. At the same time, we can say freely, a young but explicitly clear Serbian theolinguistics has been created – the theological language of the Serbian Slavic philology based on the Hellenic theological and philological tradition.

According to this, it is particularly important to mention the Serbian – Byzantine hesychasm that, along with the writings of St. Gregory of Palamas (as well as the writings of St. Nicholas Kabasilas), influenced the development of Byzantine hesychasm in Serbia and its implications at the beginning of the period of early modern era.

DR. MARK CHAPMAN

RIPON COLLEGE

UNIVERSITY OF OXFORD, UNITED KINGDOM

Saint Nikolaj Velimirović and the Serbian Orthodox Church in England

This paper relates to theme of the Serbian Orthodox Church and the rest of the western Christian world. It charts the impact of the Serbian Orthodox Church on the Church of England, with a detailed discussion of the career of St Nikolai Velimirovic in England during and after the First World War. It describes his role in making the theology and practice of the Serbian Orthodox Church known to an unfamiliar audience in England. It also discusses his work in apologetics as well as in propaganda for the allied cause. More generally, it describes his role in bringing the Orthodox Church into the public imagination in a predominantly protestant environment which helped pave the way for changes in Anglican-Orthodox relations after the First World War. This was illustrated by the friendship between Nikolai and Bishop George Bell and the more general western explorations of Orthodoxy especially after the Russian Revolution.

DR. DIETMAR SCHON

EASTERN CHURCHES INSTITUTE

DIOCESE OF REGENSBURG, GERMANY

The Serbian Orthodox Church and Interreligious Dialogue – Commitment for Peaceful Coexistence

During the 20th century Globalization and Pluralism influenced societies all over the world. Churches and Religious Communities, significant contributors to the development of each society, found themselves urged to discover new ways how to deal with 'the religious other' in the same political and social context. Interreligious Dialogue is their contribution to that specific need of contemporary society. Such Dialogue is meant to overcome historical misunderstanding and misinterpretation, it is a chance to strengthen peaceful coexistence of the faithful of different belief.

By pan-orthodox consensus the Orthodox Church declared Interreligious Dialogue part of their mission to the world. The Serbian Orthodox Church joint that task since the beginning. When the regional communist regime collapsed and tensions escalated to war, the Serbian Orthodox Church took many initiatives to stop violence and the suffering of the people. Interreligious Dialogue was intensified to re-establish peaceful coexistence. Most significant documents and agreements testify to the great success of the Church's commitment. But there is also an experience of wasted effort: crimes in the name of religion were committed still, as ever; interreligious insights didn't reach the mass of faithful; the necessary support of civil authorities and organizations tired.

The presentation will reflect the goals and methods of Interreligious Dialogue, present some documents to underline its great success and analyze the mentioned weaknesses. Interreligious Dialogue is and remains an opportunity to foster peaceful coexistence – worth to get revived and intensified in the Balkans.

DR. RADMILA RADIĆ

INSTITUTE FOR THE NEWER HISTORY OF SERBIA

BELGRADE, SERBIA

***Cooperation of the Serbian Orthodox Church With Ecumenical Organizations
and the Anglican Church in the First Half of the 20th Century***

The first part of the article will be devoted to the role of the Serbian Orthodox Church at the beginning of the development of the ecumenical movement and the cooperation of its representatives with movements *Faith*

and Order, The World Alliance for Promoting International Friendship through the Churches, and Life and Work during the period between the two World Wars. In the second part, attention will be paid to relations of the Serbian Orthodox Church with the Anglican Church in particular with The Christian community of young people (and within its framework with the Christian community of students and Christian Women's Movement), which operated in the Kingdom of SHS / Kingdom of Yugoslavia under the auspices of its HQ in the UK.

DR. MARKO NIKOLIĆ

MINISTRY OF JUSTICE

ADMINISTRATION FOR COOPERATION WITH CHURCHES AND RELIGIOUS COMMUNITIES, SERBIA

***The Key Factors of the Relationship Between the Serbian Orthodox Church (SOC)
and the Roman Catholic Church (RCC) in 1962-2000.***

The issues of *Papal primacy* and *supremacy of RCC ecclesiastical jurisdiction* primarily part SOC and RCC in theological field, as well as *painful historical heritage* from Second World War in "Independent State of Croatia" (ISC) in practical level. Yugoslav Atheistic State (SFRY) has been supporting improvement of Inter-Church Relations in "acceptable proportion" aiming to upgrade *ethnic relations* and prevent the creation of "common church front" against its ideological system.

Vatican and Pope Paul VI initiated establishing "regional inter-church relations", which was accepted by SOC despite clear reserves of one of its parts, mainly in *social area*. Both Churches agreed on need to testify joint responsibility in the function of *evangelization* and *Christianization of the atheistic Yugoslav society*. On mentioned basis variety of Institutional forms of cooperation were established, as well as Joint Commission for Dialogue between SOC Council and Yugoslav Bishop Conference and Symposiums of Theological Faculties in Belgrade, Zagreb, Ljubljana and Maribor.

In post-conflict societies of states founded on the territories of former Yugoslavia, despite clear disagreement on the issue of the causes and consequences of the problems and the war, two Churches remain agreed on the need for joint activities for "post-conflict rehabilitation", evangelization and Christianization in still their predominantly atheistic societies.

DR. ATHANASIOS ATHANASIADIS

FACULTY OF THEOLOGY

UNIVERSITY OF THESSALONIKI, GREECE

***The Role of the Serbian Patriarchate in Interreligious Encounters
During the Civil Conflict in Yugoslavia (1990-1995)***

During the 1990s, dominant religious communities in Yugoslavia – the Serbian Orthodox Church, the Roman Catholic Church in Croatia, as well as the Islamic community in Bosnia and Herzegovina – found themselves at one critical moment in the firing line of peoples at war. Each leader of these religious communities had his reasons to take steps in the course of the civil strife in the search for calming of the crisis. One of the first ways proposed were their permanent common gatherings with the intention that each of them, by acting from their positions in their community, contributes to resolving disputes between conflicting peoples and establishing peace.

The representatives of religious communities in this fateful historical moment put their reputation and holy mission into service to solve difficult social problems created by political unrest. Sometimes in line with the national political leaders, and sometimes opposed to their political goals, they were criticized by society, but also by the wider political and Church environment, provoking positive or negative reactions. In order to understand the weight of these meetings, one should bear in mind the difficult historical past, the advanced inter-ethnic disorders, and the unwillingness to accept the new geopolitical order, all of which burdened the meetings of religious leaders. However, in spite of objective difficulties, religious leaders sought compromise as an approach to reconciliation and peaceful coexistence of people of the same, as well as of different religions. Using the power from the sacred books of the Gospels and the Koran, they tried to highlight the values that would diminish the pain of the suffering people and mitigate the tense and hostile political climate of that time.

In the years of great temptations of the civil conflict in Yugoslavia (1990-1995), Patriarch Pavle Stojčević (1914-2009) was at the head of the Serbian Orthodox Church. Patriarch Pavle reduced the whole

program of his pastoral work to the personal testimony of the Gospel of Christ. In the war years, he was a true Christian peacemaker, which he testified through his official performances and statements. Pavle said: "All of us need peace and we need to do everything we can to come to peace, but honorable peace – honorable not only for Serbs, but also for Muslims and Croats, the peace just for all of them." In his time, the entire Serbian Church was engaged in charitable activities: the acceptance of refugees and war-displaced persons, the engagement of all Church structures on collecting humanitarian aid, etc.

Therefore, the question of this deeper humanism that was present not only with Patriarch Pavle, but also with other representatives of religious communities, the humanism which is of a different root than the humanism of radical nationalism, which tortured the people of the former Yugoslavia, as well as the behind-the-scenes actions that often intervened or undermined the achievement of the goals of these common religious meetings, are just some of the problems that are being discussed in this presentation.

DR. DRAGOMIR SANDO

FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY
UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

Education Though Fresco and Icon Painting of Serbian Medieval Monasteries

Icons, icon-painting and fresco-painting have always been discussed from various points of view: historical, archaeological, theological, aesthetic, artistic, philosophic, and especially liturgical-culturological. However, in this great chain of interest, the problem of icon pedagogy and its importance for upbringing and education has not been studied enough. The theology of icon and the mystery of its liturgical-educational-pedagogic importance in the Light of Orthodoxy gains fullness and becomes multidimensional in its holy mission. The notion of the Church that its art educates its congregation as much as worship does i.e. that it transmits its teaching and sanctifies them by the presence of the grace of the Holy Spirit, has always been correct. Bearing in mind the fact that the holy icons organically take part in the worshiping life of the Orthodox Church and that in an icon the Church does not recognise only one aspect of the Orthodox teaching, but the expression of Orthodoxy in its fullness, one can notice that the essence of iconography has an exceptional didactic dimension. The fact is that the old pictorial representations truly made up a specific "adapted Bible", *Biblia picta*, of specially chosen episodes. In its struggle to protect the holy icons the Church did not only strive to preserve the aesthetic character of icons, or their didactical-anagogical importance, but in the first place, its goal was to preserve the dogma of the incarnation of God the Word – the Second Person of the Holy Trinity, the person of the Most Holy Theotokos and those of the saints, as well as the incidents connected with them.

With the external appearance of Byzantine temples, which Serbian Church inherited, the spirit of decoration and icon-painting (fresco-painting), as well as the patristic inward arrangement of temples, regarding light, were also handed down.

In Serbian liturgical terminology, as well as in Byzantine thought it is possible to call holy hand-painted icons – the optical Gospel and the Gospel in colour, because both holy icons and the Gospel announce and testify to the same Truth, with the difference that, in one case it is done by the words, and in the other – by the colour. Thus, the holy hand-painted icons are rightly called "theology in colour". The stated truth is the proof that the holy icons are intended for all Orthodox Christians, regardless of their education, knowledge, or their illiteracy, or their spiritual maturity or immaturity.

From the bright temple walls, through the centuries of their existence the Revelation of God has been interpreted and that kind of art is of crucial importance for the Orthodox culture to which Serbian people belong. An Icon is not the same as other works of art, for the essential difference exists among them. Through an icon the spiritual portrayal of man and the world is being expressed in the most direct way, according to the Orthodox teaching, which is inseparable with Christian faith and liturgical life.

Apart from the distinctively theological meaning of an icon, through the iconography of the eight century old history of Serbian people, images of epochs, with their historical and cultural events, are reflected in it. The saints were introduced into the Church calendar and their sanctity was confirmed in the icons that told their story from the walls of our temples. There were also the opposite cases: some saints were depicted upon the temple walls, and later introduced into the Church calendar. Time and events were manifested in the characters with their hagiography and real life incidents. The objects taken from everyday

life also portrayed culture of medieval Serbia, such as furniture, material used for making books, medical instruments, decoration, clothes worn by the kings, church endowers and aristocracy. In a didactical sense, the frescos depicting stools seated by the pupils with their tablets and writing implements and their priest – teacher standing in front of them (Old Nagoričino 1330) is of an exceptional importance. A fresco in Dečani shows the same sight in a different way. The incidents from Christ's life in various ways portray His encounter with His contemporaries upon whom He works wonders, strengthening them in their faith. A fresco shows St. Nicholas going to school. There are countless motives of mercy and almsgiving as the examples always present before the eyes of the faithful. Scene of the Last Judgement is the permanent forefinger of God's threat to those who sinned against the eternal Truth, given to us as a criterion of life.

In soteriological sense, by venerating the holy icons we honour exactly those historical persons created in the image of God; entering into a living dialogue with them we are sanctified. In this way icons enable Christians to enter into mutual communication and spiritual union. The historicity of the depicted persons and events in the hand-painted icons is of special importance for the Christian economy and spiritual hierarchy of all later generations in the Church.

In the icons that portray images of Christ, Most Holy Theotokos and the saints the grace is present, and that true presence enables the one who honours them to enter into a communion with them and to worship them in the mystery of the economy of salvation. Their suffering, which the hand-painted icons depict, serves us as pedagogical-anagogical-didactical model for our Christian endeavour and salvation. Thus, holy icons take one's mind and heart upward toward Living God with Whom one enters into a personal relationship. In the pedagogy of the Church icon-painting is of primary importance, whereas iconography and fresco-painting are impossible to understand without Church pedagogical-educational dimension.

DR. SLAVICA VASILJEVIĆ ILIĆ

FACULTY OF PHILOLOGY

UNIVERSITY OF BANJA LUKA, REPUBLIC OF SRPSKA

Female Bible Characters in Old Serbian Literature

The work will point out that female Bible characters are most frequent in our old literature, analyze the situations where they appear, as well as the function of these characters. In doing so, we will not talk about Theotokos, who is far ahead of all other "heroines".

DR. RADIVOJ RADIĆ

FACULTY OF PHILOSOPHY

UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

Browsing Through the Book "Golden Fleece" (Serbian Medieval Church in Borislav Pekić's Work)

Borislav Pekić's seven-volumed voluminous work "The Golden Fleece" is considered with reason to be one of the greatest Serbian novels of the 20th century. Writing about the family Njegovan, the author inevitably turns to the past, both recent and distant, medieval. Pekić's novel contains mention of several important events of our medieval history. By writing about them, as I have already demonstrated in several papers, Pekić has demonstrated excellent knowledge of the epoch, sources and literature. Had he not been a great writer, Pekić could certainly have been a great historian. In this paper, I'll point out his remarkable knowledge of the topic given in the caption (Serbian medieval Church in Borislav Pekić's work). Some events Pekić has presented through the prism of an imaginative writer, but always strictly ensuring that they do not slip out of the frames that dictate and shape historical facts.

DR. NIKOLA GRDINIĆ

FACULTY OF PHILOSOPHY

UNIVERSITY OF NOVI SAD, SERBIA

Serbian Church and the First Enlightenment

This work represents a synthesis of previous research carried out both by others and myself concerning the beginnings of European Enlightenment among the Serbs. Institutional holder of this Enlightenment was

the Serbian Church in the 18th and partly 19th century in the Austrian Monarchy. This first modernization under the auspices of the Church is called the early, the first, i.e. ecclesiastical, or scholastic Enlightenment. No one else but the Church could establish first modern Serbian schools. A whole network of complete and less complete primary and high schools were created with two basic models, Protestant and Jesuit colleges, accommodated to Orthodox teaching. By their substance they were Church-secular schools, which not only trained the students for work within the Church, but also to perform secular vocations. The basic idea of founding schools was typical to the Enlightenment philosophy: without education, neither moral nor material prosperity of the community was possible.

Apart from the institutional level, early Enlightenment is manifested in the work of prominent individuals such as Dionisije Novaković, Jovan Rajić, Zaharija Orfelin, and Dositej Obradović. They were all to a greater or lesser degree connected with Church institutions, or they had them instituted as was the case with Dositej. In different ways and to varying degrees, they have remained within the limits of the early Enlightenment, or they had them exceeded, but, essentially, not leaving the traditional form of religiousness. They did not mix the traditional forms of religiousness with deist forms, which were offered by the secular Enlightenment (Dositej).

Synthetic description aims not only at perceiving the whole, but also at opening problem questions: the boundaries between the first and second (secular) Enlightenment are not clear and firm; this is the question of criteria of distinguishing one from the other. Another issue is the typology of intellectuals at that time characterized by diversity – these are intellectuals of the traditional type, then intellectuals of a modernized Church, and finally the secular intellectual type. The third issue is the evaluation of the first Enlightenment; it is less well researched; it is not perceived as a whole; problem questions have not been perceived and opened for discussion. First Serbian high schools were established in Novi Sad in 1731 and in Sremski Karlovci in 1734, and the transformation of these high schools into state schools in 1791 and 1811 is seen today as the beginning of higher education. Our cultural history is thus needlessly shortened. Pointing to the importance of the first Enlightenment, and its introduction into the field of consciousness opens up new questions about the choice of continuity (whether it had to be only language based?), and ways to integrate neglected parts of the past into the present. This creates a new opportunity for further development.

DR. NENAD RISTOVIĆ

FACULTY OF PHILOSOPHY

UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

Theoretical advocates of classical education in the Serbian Orthodox Church:

Dionisije Novaković and Nikodim Milaš

One of the contributions of the Serbian Orthodox Church to the cultural and educational development of the Serbian nation is also in the organization and management of schools with a classical-humanistic orientation during the XVIII-XIX century, especially within the framework of the Metropolitanate of Karlovci. In addition to the practical aspect of this cultural and historical phenomenon, which has already been mainly researched by the scholars, two theoretical texts devoted to this issue deserve special attention: Слово о похвалах и ползје наук свободних (1742) by Dionisije Novaković, and Nikodim Milaš's presentation Потреба класичног образовања за кандидате богословије (1887). These texts were created in crucial moments that have marked the dilemmas and struggles over the issue of choice of an educational model – the first in a period when, not without an omnipresent resistance to cultural reorientation, a modern Western classical education was introduced to the Serbs, and the other when this education came under the criticism of the proponents of the, so-called, realistic, i.e. natural history / scientific direction in education. Both in the first and in the second case, the defense of classical education (as a constant both of the Christian culture and the vital interests of Church education) was undertaken by the greatest intellectual of the times in the Serbian Orthodox Church. Novaković, later Bishop of Buda, delivered his commitment to classical education from the position of the prefect of the Spiritual Academy, and Milaš, later Bishop of Dalmatia, from the position of the city of Belgrade seminary rector. Starting from the premise that we are dealing with documents of momentous and multilateral significance, this paper will present, evaluate and compare their arguments and scope taking into account the historical and performative context, as well as authorial specificity.

DR. SAŠA MARKOVIĆ

PEDAGOGICAL FACULTY IN SOMBOR, SERBIA

Love of Christ in the Enlightenment activities of the Teacher Training School in Sombor 1778-1918.

This year marks 240 years since the founding of the Norm (Standards) – the first teacher training course amongst the Serbs. It represented a hint of a penetration of Enlightenment ideas in the then modest but steady school system among the Serbs in the Habsburg Monarchy. School reforms undertaken by the Danubian Monarchy were met with contradictory receptions. Guardian of Serbian identity – the Serbian Orthodox Church was cautious in view of the new situation in education. It was not against modernization because it considered cognitive shutting-in to be absurd. However, the Church found unacceptable all attempts of complete negation of traditional values and historical memory, which it has cultivated for centuries in the most difficult moments in Serbian history. For this reason, unlike the stereotypes that promote the idea of antagonism between the Enlightenment ideas and the Serbian Church, we draw attention to the successfully achieved syncretism in the Teacher Training School in Sombor. It was fully open to the new achievements of science, pedagogical thought, and didactics. In this way the teacher was able to give answers to the epistemological challenges of his time. At the same time, relying on the image of the God-man Jesus Christ and Saint Sava Tradition, teachers practiced humility, love and tolerance, which had a decisive effect on their character. Such examples were in abundance, ranging from Avram Mrazović, through Uroš Nestorović to Platon Atanacković, and Georgije Branković.

JOVAN STOJANOVIĆ

SEMINARY "SV. ARSENIJE SREMAC"

SREMSKI KARLOVCI, SERBIA

Anthology of Serbian Chant by Protopresbyter Jovan Živković as a Contribution to the Study of Great (Melismatic) Raspevs in Karlovac Chant (Worship in the Serbian Orthodox Church)

Orthodox Chant in today's tradition of Serbian people was especially developed in the regions north of the Sava and the Danube, where it gained its beauty and characteristics. In the riches of melodies of all the Orthodox peoples, the Serbian Orthodox Church stands out with its monumental melismatic chant, which was recorded, cherished and handed down in its richest form in Sremski Karlovci – "Serbian Zion" as it was called at the time. Special importance in cherishing and developing of Karlovac chant belongs to Orthodox Seminary in Sremski Karlovci, whose professors left their mark as a gift of religious beauty in the worship of the Serbian Orthodox Church. This is why the publishing of Anthology of Serbian Chant by Protopresbyter Jovan Živković in 1908 was of immense importance. This Anthology, as stated by great melographer Protopresbyter Nenad Barački, represents an excellent addition to small chant, thus producing fullness of "chanted theology" with soul and in the voice of Serbian people.

DR. NEBOJŠA ŠULETIĆ

FACULTY OF PHILOSOPHY

UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

Patriarch Makarije and the Restoration of the Serbian Patriarchate

Restoration of the Serbian Patriarchate during the reign of Sultan Suleiman I (1520-1566) is considered as one of the most important events in the history of the Serbian people. Nevertheless, it can be said that in contemporary sources this event has passed almost unnoticed. Restoration is not mentioned either in Church 16th century chronicles or in the Serbian Church tradition from the 17th and 18th century, and even the very person of the first head of the restored Patriarchate – Patriarch Makarije – is equally left to oblivion. His origin and the date of his arrival at the head of the Serbian Church have not been confirmed to this day. The sources first mention Makarije in the afterword of a Psalm book printed in the Mileševa Monastery on November 4, 1557, as "His Grace Archbishop of Serbian and Maritime Lands, and Northern and Other Regions". Most authors believe that this is close to the time of the restoration of the Serbian Patriarchate. Confronting historical facts with the recent findings on the legal position of the Church hierarchy in the Ottoman Empire, the article raises the question whether the restoration of the Serbian Patriarchate was a real historical event that occurred at the time of Sultan Suleiman I, or a construction created by historians in the second half of the 19th century?

DR. NEDELJKO V. RADOSAVLJEVIĆ
HISTORICAL INSTITUTE, BELGRADE, SERBIA

The Establishment of the New Structure of the Peć Patriarchate After the 1739 Belgrade Peace

The Belgrade Peace Treaty signed in 1739 ended the period in which, for half a century, Habsburg Monarchy and the Ottoman Empire fought three major wars. After the peace treaties were signed their boundaries had experienced significant changes. For a long time they would be fixed on a natural border, the rivers Sava and Danube. The consequences of wars and border changes were reflected in the Church's structure. Taking into account the reality, Patriarch of Peć Kalinik I gave autonomy to the Krušedol /Karlovac Metropolitanate in 1710, thus preserving canonical unity of the Church at the expense of its administrative unity. The autonomous Church included the Orthodox believers in the Habsburg Monarchy. Its borders, hence the borders of the dioceses of the Patriarchate of Peć that were under the direct rule of the Patriarch of Peć in the Ottoman Empire, also changed with respect to geopolitical realities. Major changes have occurred after the conclusion of the Belgrade Peace after the war fought between the Ottoman Empire and the Habsburg Monarchy 1737-1739. Metropolitans who were involved in the support of the Habsburg campaign or were suspected of such support, either emigrated or were executed by the Ottoman authorities. Patriarch Arsenije IV Jovanović Šakabenta also migrated to the Habsburg Monarchy. A significant part of the Belgrade-Karlovac Metropolitanate south of the Sava and Danube again came under direct Ottoman rule, but also under the administration of the new Patriarch of Peć. A big reorganization of the network of dioceses was undertaken, which included the abolition of some (Valjevo, Belgrade, Užice-Zvornik / Arilje ...), or their merger into new metropolitanates. The new status was regulated under the control of the Ecumenical Patriarchate, and the new Patriarch and some of the metropolitans were appointed from its structure. The Patriarchate of Peć again received new boundaries and a modified internal structure, and it is within this framework that it has functioned until the abolition of autocephaly in 1766.

MA LJILJANA PUZOVIĆ
NATIONAL LIBRARY OF SERBIA
BELGRADE, SERBIA

The Diocese of Timisoara From the Treaty of Požarevac to Timisoara Assembly (1718-1790)

The aim of this paper is to point out to the most important characteristics of the historical development of the Diocese of Timisoara in the period from the Treaty of Požarevac (1718) to Timisoara Assembly (1790). With the inclusion of the diocese territory to the Habsburg Monarchy, during Austro-Turkish war (1716-1718), began a new period in its long and rich history. The inner life of the diocese by the middle of XVIII century was marked by the work on the restoration and building up of administrative structures, the network of parishes and temples which were seriously damaged during the previous wars. The diocese was led by devoted and capable Bishops, who contributed to the creation of well organized church administration, which, in spite of numerous difficulties, successfully managed the development of religious and ecclesial-educational life. In the second part of XVIII century the state authorities conducted a number of reforms which had a long-term effect on the position of Orthodox Serbs in the Habsburg Monarchy in the sense of reduction of freedoms and rights guaranteed by Serbian Privileges. A new turning point in the development of this diocese, as well as the Metropolitanate of Karlovci as a whole, was marked in 1790 by the holding of Timisoara Assembly, one of the most important church-national assemblies in the history of Serbian people, which met in the seat of this diocese.

MA JOVAN MILANOVIĆ
SEMINARY "SV. ARSENIJE SREMAC"
SREMSKI KARLOVCI, SERBIA

Canon Law in the Orthodox Seminary of Karlovci
– An Attempt of Understanding the Status of the Metropolitanate of Karlovci

Within the limits set by the church education at the time, taking into consideration that Canon law was one of the most important subjects in the Roman-Catholic Church in that period, it became necessary that this

subject should appear very early in the curriculum of the Orthodox Seminary of Karlovci as well. What certainly made the framework and limits of Canon law study within the Roman-Catholic Church easier were codes of law and the magisterium, which, as the supreme authority, set the ecclesial theologian trends. Regarding this, Canon law was a very important for the Seminary of Karlovci, because the study of this subject created not only comprehensive awareness of the canon tradition of the Orthodox Church, but it clearly defined the framework in which one could understand the Metropolitane of Karlovci and its place within the state and Orthodoxy in general. By presenting the curriculum of Canon law in the Seminary of Karlovci, this paper will endeavour to show how the Metropolitane of Karlovci understood itself.

DR. VELIBOR DŽOMIĆ

METROPOLITANATE OF MONTENEGRO AND THE LITTORAL
MONTENEGRO

The Second Renewal of the Patriarchate of Peć (1918-1922)

Turkish sultan Mustafa has abolished the Peć Patriarchate for the second time in 1766. Since then, the historical area of canonical jurisdiction of the Peć Patriarchate belonged to several different Church administrations. Ever since, the idea about liberation and unification of the Serbs with the second restoration of the Peć Patriarchate was cherished and preserved in all the Serbian lands. With the first signs of liberty and the end of the First World War in 1918, the conditions were met for the historic act of the second restoration of the Peć Patriarchate through which even the areas recently populated by Serbs, in which Church life was already established, would be united under the omophorion of the Patriarch of Peć – Serbia, with the historical area of the canonical jurisdiction of the Peć Patriarchate. This paper features a historical overview of that historic act with special emphasis on organization and canonical order of the restored Peć Patriarchate – of the Serbian Orthodox Church, as well as the wrong and ideological interpretations of that historic act in Montenegro.

DR. MILOŠ KOVIĆ

FACULTY OF PHILOSOPHY
UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

Serbian Church in the Uprisings (1594-1941): A Contribution to the Research of Church-State Relations

The history of the Serbian Orthodox Church gives numerous important contributions to the research of church-state relations, an ancient and complex question raised as early as the period of the Christianization of the Roman Empire.

After the fall of Serbian Medieval states in 15th century, the Serbian Church lived for centuries within the borders of “foreign empires”: muslim, sharia Ottoman Empire and Roman-Catholic states, Habsburg Empire and Venice. In those empires it was usually tolerated, but there were also periods when it was persecuted and suppressed. The Ottoman Empire restored the Patriarchate of Pec in 1557, but, especially after the rebellion of Patriarch Arsenije III Čarnojević in 1690 up to 1912, particularly in Old Serbia, it encouraged persecutions and islamization of the Serbian population. Some states systematically destroyed the Serbian Church, as the Independent State of Croatia did, or they tolerated it, although they were its opponents, as Tito’s Yugoslavia.

Because of all this one should not be surprised by the fact that Serbian patriarchs, bishops, monks and priests so often led the rebellions, and even armed uprisings. In the conflict with the Turkish state the Serbian Church for centuries sought help from rival countries, great powers, such as Russia, Austria, Venice. That tradition can be traced down especially from the period of Patriarch Jovan Kantul (1592-1614), the uprising of Banat Serbs under the leadership of the Bishop of Vršac Teodor Nestorović, and the burning of the Holy Relics of St. Sava in 1594. The uprisings and migrations of Patriarchs Arsenije III Čarnojević and Arsenije IV Šakabenta were crucial. From the wars with the Turks, under the command of Metropolitan from the house of Petrović, Montenegrin state appeared. In Koča’s Kraina, which paved the way for the First Serbian Uprising, a prominent place belonged to the clergy, especially to Stefan Jovanović the abbot of Tronoša. The uprising of Karadorđe began with the swearing on the cross of Protopresbyter of Bukovica Atanasije, while the priests had particularly important role among the most prominent diplomats and commanders of that period (Metropolitan Stefan Stratimirović, Protopresbyter Mateja Nenadović, Presbyter Luka Lazarević etc.).

The Serbian Church confronted the government authorities of the restored Serbian states regarding the crucial questions, as in the time of the removal of Metropolitan Mihail and the Assembly of Bishops by the King Milan Obrenovic (1881-1883), or the Concordat crisis (1937). From this historical perspective the prominent role of Patriarch Gavrilko Dožić and Bishop Nikolaj Velimirović in the coup d'état on March 27, 1941, becomes clearer, as well as the leadership of the father Radojica Perišić in the June uprising in Herzegovina and the role of monasteries Tronoša, Čokešina and that of hieromonk Georgije Bojić in the great attack on Loznica in August 1941.

The punishing of the heads of the Serbian Church show that enemies knew these facts well, from the burning of St. Sava's Holy Relics, the skinning Teodor the Bishop of Vršac alive, the murder of Patriarch Jovan Kantul, to Ustasha massacres of Serbian clergy and imprisonment of Patriarch Gavrilko Dožić and Bishop Nikolaj Velimirović in the concentration camp of Dachau by the Nazis.

Thus the relation of the Serbian Church with government authorities in the Modern History was complex and never unilateral. The intervals of peace and cooperation were followed by the periods of rebellions and uprisings. Compared with the centuries spent within "the foreign empires", the periods of close relationship with the state (in Serbia, Montenegro, the Kingdom of SHS and Yugoslavia) were short dated. Throughout the most part of its history the Serbian Church, was, at best, barely tolerated. The best way to see this is to compare this relation with, for example, completely different relations between the Russian Church and the state in the same period of history, especially in the Synodal period (1721-1917).

DR. BUDIMIR ALEKSIĆ

SEMINARY "SV. PETAR CETINJSKI"
CETINJE, MONTENEGRO

The Metropolitans of Cetinje Petrović-Njegoš and the Kosovo Myth

This paper analyzes the literary and other texts of Cetinje Metropolitans Petrović-Njegoš inspired by the Kosovo tradition, that is, by thought and commitment of the Kosovo Myth. The analysis showed that these articles, besides literary values, contain a completely specific ideological component, and reflect their political and national program. The essence of this program is the attitude that the Serbian people must repay the Turks for the Kosovo defeat and restore the Serbian medieval state.

In the circle of the Cetinje Metropolitanate there was nourished a folk tradition about the Battle of Kosovo and Obilić's endeavor. Kosovo's covenant thought and tradition, through Vidovdan and the Kosovo heroes, followed the Serbian idea of liberation in the Metropolitanate of Cetinje. The metropolitans of Cetinje Petrović-Njegoš through their entire creative work, literary and other texts, support the thesis, based on folk tradition and historical facts, that the Serbs from the area of Old Montenegro and Brda are direct descendants of the surviving Serbian knights, participants in the Battle of Kosovo, who later escaped Turkish slavery and fled to inaccessible mountains, where they led a "constant struggle" and, in the most difficult conditions, kept the memory of Lazar's sacrifice and Obilić's exploit, and – thanks to that – preserved the Serbian name and faith.

DR. DALIBOR ĐUKIĆ

FACULTY OF LAW
UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

Serbian Orthodox Church and Legal Particularism in the Kingdom of SCS-Yugoslavia

The paper will analyze the position of Church bodies and authorities in the period between the two World Wars. The Kingdom of SCS-Yugoslavia was in some way an unfinished state whose legal order was never unified. Bearing the burden of historical circumstances in different regions of the country, different legal norms and regulations were being applied, dating from the time before the unification. This is particularly evident in the area of civil law whose equalization has never been done. Matters in the sphere of marriage and family law remained within the competence of recognized religions, so that their bodies had a public legal status. The aim of this paper is to show how the legal particularism in the Kingdom of SCS-Yugoslavia influenced the organization of the SOC and especially the work of its courts that were in charge of the marriage law of the majority of Orthodox inhabitants of that country.

DR. PAVLE KONDIĆ

ARCHIVES OF THE METROPOLITANATE OF MONTENEGRO AND THE LITTORAL,
CETINJE, MONTENEGRO

Contribution of the Bishops and Clergy From Montenegro to the Popular and Church Unity 1918-1920.

On the territory of the Kingdom of Montenegro by 1918 there were three dioceses: those of Cetinje, Zahumlje-Raška, and Peć headed by three bishops: Mitrofan Ban, Kiril Mitrović, and Gavriilo Dožić. This paper, based on first-class historical sources, shows the participation of the above named bishops and clergy in the process of popular and Church unification, from the end of the Great War, in November 1918 until September 1920, when the Patriarchate was restored and Patriarch Dimitrije Pavlović elected. Special attention is paid to the personality and work of the Archbishop of Cetinje and Metropolitan of Montenegro, the Hills, and the Littoral Mitrofan Ban, who was president of the Holy Synod of the Orthodox Church in Montenegro and the first president of the Central Synod of Bishops of the United Serbian Church, who led the process of Church unity in the most decisive times.

DR. MILAN GULIĆ

INSTITUTE FOR MODERN HISTORY
BELGRADE, SERBIA

***The Diocese of Zahumlje and Herzegovina From the Unification to the Coup d'etat
and the Breaking of the Kingdom of Yugoslavia (1918-1941)***

The end of the First World War marked a new era in the development of the ancient Diocese of Zahumlje and Herzegovina. The liberation and unification were warmly greeted among the clergy and the laity of Herzegovina and part of the littoral. Apart from that, through the unification of the Serbian Orthodox Church the Diocese was no longer under the jurisdiction of the Ecumenical Patriarchate, but it was united with the rest of the dioceses of Serbian ethnical space. The period between the wars was the time when Petar (Zimonjić), Jovan (ilić), Simeon (Stanković), Tihon (Radovanović) and Nikolaj (Jokanović) sat on the throne of the Bishops of Zahumlje and Herzegovina. It was the time of the restoration of the churches and monasteries, strengthening of ecclesial life and bonds of people and the Church. That period was ended by coup d'état, occupation and great suffering in the Independent State of Croatia, which spread its authority to the areas under the spiritual jurisdiction of the Diocese of Zahumlje and Herzegovina as well. The article is based on archival documents, press and historiographic and other literature.

MA MILOŠ ERNAUT

FACULTY OF POLITICAL SCIENCES
UNIVERSITY OF BANJA LUKA, REPUBLIC OF SRPSKA

Position of the Serbian Orthodox Church Within the Canonical Territory of the Diocese of Bihać-Petrovac During the Period of Austro-Hungarian Occupation, 1878-1914.

The occupation of Bosnia and Herzegovina by the Austro-Hungarian Monarchy lasted forty years, from 1878 to 1918. In those forty years, the position of the Orthodox Church in today's canonical territory of the Diocese of Bihać-Petrovac had gone through several stages, from relatively good cooperation, tolerance, helping the construction of Orthodox churches and parish houses, to the struggle for the Serbian Church and school autonomy. Finally, at the beginning and during the First World War, the attitude of the Austro-Hungarian authorities towards the Orthodox Church was cruel, relentless, culminating in the persecution of Orthodox priests and believers in the western part of Bosanska Krajina.

The attitude of Austria-Hungary towards the Orthodox Church in today's canonical territory of the Diocese of Bihać-Petrovac depended on the overall political relations in the Balkans, which were only reflected in this part of Bosnia and Herzegovina.

Available historical literature, and political views on the relationship between Austria-Hungary and the Serbs in B&H, as well as digitized issues of the journal "Bosansko-hercegovački Istočnik" and "Bosanska Vila", allow us insight into the events of that period from the perspective of contemporaries, which provides us with a scientific approach to this never sufficiently explored topic of our ecclesiastic and national past.

DR. VLADISLAV PUZOVIĆ
FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY
UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

***Ways of Serbian Church-History Science:
Serbian Theologians as Researchers of the History of the Serbian Church***

The paper presents the main course of Serbian religious research from the 18th to the end of the 20th century. The results of scientific work of more than 40 Serbian theologians – historians of the Church have been taken into consideration, outlining a distinctive map of the Serbian ecclesiastical and historical scholarship in the last three centuries. Beginning with Jovan Rajić and Stevan Stratimirović, through Ilarion and Dimitrije Ruvarac, Nićifor Ducić, Stevan Dimitrijević, Radoslav Grujić, to the bishop Sava Vuković, the scholarly contribution of Serbian theologians to the research of the history of the Serbian Church was analyzed. Additionally, the present paper points to the main lines of the succession, the schools of thought and the relevance of their research in a contemporary context.

DR. NENAD BOŽOVIĆ
FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY
UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

Paths of Serbian Old Testament Biblical Studies in the 20th Century

Serbian Old Testament Biblical Studies in the 20th century gave birth to great advances in Biblical theology. Despite numerous challenges, the world wars, and persecutions suffered during the communist period, the twentieth century Serbian Bible scholars achieved remarkable results.

Beginning with Bishop Irinej Čirić and his studious articles in the Journal of Theology, as well as numerous translations of the books of the Holy Scripture, through Bishop Dr. Tihon Radovanović, Bishop Dr. Simeon Stanković, prof. Dr. Dušan Glumac, prof. Dr. Miloš Erdeljan, Bishop Nikolaj Velimirović, Abba Justin Popović, Bishop Dr. Amfilohije Radović, Bishop Dr. Atanasije Jevtić, prof. Dr. Dragan Milin and prof. Dr. Ilija Tomić, Serbian Old Testament Biblical Studies were enriched by new studies, translations and textbooks. Development of Old Testament Biblical Studies was clearly impacted by different educational backgrounds of Serbian scholars who would eventually become the most ingenious heads of the Church. Their works show the influence of both the East and the West, where they went in search of knowledge.

Thus, twentieth century Biblical Studies show considerable diversity and richness: they are not monolithic, but show how our Church nurtures several methods of interpretation of the Holy Scripture, from the historical-critical method established primarily in western theological schools to the neo-patristic synthesis as the main hermeneutic framework of interpretation of the Scripture (patristic exegesis and ascetic approach) which are considered to be the authoritative framework of Orthodox theological schools.

The aim of this conference paper is to present a summary of topics and methods of interpretation, and to address the issue of the impact of education of Serbian scholars in foreign schools, and then to analyze and evaluate the entire twentieth century heritage which serves as the basis of learning, standing, and further development of the new generation of Serbian scholars of the 21st century.

DR. NATALIYA SUKHOVA
FACULTY OF THEOLOGY OF ST. TIKHON'S ORTHODOX UNIVERSITY,
MOSCOW, RUSSIA

Theological-Academic Ties Between Russia and Serbia (1840-1910): A View From Russia

The Russian Orthodox Church, which in the first centuries of its Christian life received enlightenment help from the Eastern and Slavic Churches, received an opportunity in turn to help the fraternal Churches in the preparation of the hierarchy and scholars of theology. Since the middle of the XIX century Serbian, Montenegrin, Bulgarian, Romanian, Greek, Syrian youths were a special category of students of theological schools in Russia. The unity of the Orthodox Church, unquestionable dogmatically, but not always simply realized in history, has received new confirmation. Of all the national "streams" that went to the spiritual schools of Russia, the youngest Serbs were the most numerous and fruitful. Since the average theological

education could be obtained in Serbia, a special interest in Russia was represented by the higher school, the theological academies. The number of Serbian youths, more or less connected with the Russian theological academies, exceeds two hundred, who received a full education, confirmed by academic degrees – a hundred. Of course, this in itself is not so much, but this group has made a significant contribution to the development of Serbian theology and education, has become the color of the church hierarchy.

Scholars and academic church ties between Russia and Serbia can be seen in the 18th century: it is enough to recall the rector of the St. Petersburg Seminary of Archimandrite Peter (Smelich), the prefect of the Moscow Academy and the Rector of the Tver Seminary Archimandrite Makariy (Petrovich), Serbian students of the Kiev Academy – future Bishop Dionysius (Novakovitch) and Archimandrite John (Raich). But it was in the second half of the XIX – early XX century these links became a system that allowed both the Russian theological-academic authorities and professors and the Serbian hierarchy to analyze the successes and mistakes of this process and use the findings to improve it. It should be noted that the Russian-Serbian theological-academic ties in recent years have attracted the close attention of Serbian church historians, which significantly enriched the historiography of the topic (Пузовић Владислав. Руски путеви српског богословља. Школовање срба на руским духовним академијама (1849–1917). Београд: Универзитет у Београду: Православни богословски факултет, Институт за теолошка истраживања – ЈП Службени гласник, 2017). However, there is an interest in looking at these links through the prism of the history of the Russian theological school – a history of very difficult, connected with many changes, problems, searches as the most successful models of higher theological education, and the most fruitful, effective and admissible in theology research methods. The Russian theological school and theological science were often accused, depending on Western science and a departure from the patristic tradition. The very concept of “school” acquired in Russia an abusive character with reference to the spiritual schools: they were often accused of “scholasticism”, implying inertness, lifelessness, lack of living thought and life-giving Spirit. And these accusations sometimes overshadow the real and sacrificial ministry that Russian theology and the theological school carried, and the readiness and desire for which they tried to convey to all their students. St. Philaret of Moscow liked to call the higher theological school in a different way – “spiritual garden of sciences”. On the one hand, the young Serbs, participating in all these processes, in their own way, set off the general Orthodox life of the Russian theological academies. The report will show how the common features and problems of theological science, which were clearly manifested in the Russian theological-academic tradition, were refracted in the first scientific works of Serbian students. On the other hand, having received the knowledge and nutritional forces of the “spiritual garden”, they realized them in their service to their native Serbia, and this enriched that theological-academic tradition that Russia willingly shared with other local Churches.

The topic of the report also includes a range of more specific issues: the role in the development and strengthening of the theological and academic ties between Russia and Serbia of specific bishops – Metropolitan of Serbia Mikhail (Jovanovic), His Eminence Anthony (Khrapovitsky) and others; Russian Slavic societies and committees; professors of religious academies, who took Serbian students under their scientific guidance and friendly patronage. All of these issues will also receive attention in the proposed report.

DR. RADOVAN PILIPOVIĆ

SERBIAN ORTHODOX CHURCH ARCHIVE

BELGRADE, SERBIA

***Serbian Ecclesiastical-Historical Themes in Western Theology and Historiography
Until the Late 18th and Early 19th Century***

With the beginning of the modern era (from the mid-16th century), and in particular with the appearance of a more rational approach in science, there appeared a growing interest of the Western European learned circles for the historical problems of the Christian East and the East-Christian regions, which were ruled by the Ottoman Empire. In such a context, the ecclesiastical history of the Serbian people, the history of the Serbian Orthodox hierarchy, and the historical contribution of the autocephalous Serbian Church have had their place in some of the specialized monographs and papers. Research of the sources of the Christian East, strictly scientific motives for publishing the material, starting from a new treatment Byzantine historians, did not flinch from the pragmatic necessity of achieving Church Union, and therefore, the treatment of Church culture and the historical heritage of the Christian Serbian people, which had an organized independent Church in the middle ages, was entirely legitimate and justified. In the bibliography of those works

that treat Orthodox Serbs and the Serbian Orthodox Church, a particular place is held by ecclesiastical-historical works of the Evangelical publicist Ioachim Frédéric Le Bret (*Dissertatio historico-ecclesiastica de statu praesenti Ecclesiae Graecae in Dalmatia quae Ritum glory-servicum sequitur ...*, Stuttgart 1762), and the Roman Catholic Michael Maria Milišić (*Chorographia Patriarchatus Ipekiensis*, Požun-Košice in 1779). In this study, the author deals with the contextualization of these works, as well as the works of other writers and their contemporaries, taking into consideration the duration and the requirements of the epoch, influences and relationships of the presented knowledge and possible achievements.

MA BRANKO RADOVANOVIĆ

FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY

UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

Title Polemics of Sergey Troitsky and Ljubomir Rajić with Radovan Kazimirović on the Study of Church Law at Russian Spiritual Academies at the End of the 19th and Beginning of the 20th Century

Regarding the election of Sergey Troitsky as a professor at the Faculty of Law in Subotica, Radovan Kazimirović, who was an aspirant to this position, contested him in "Vesnik Srpske Crkve". Kazimirović first brought into question the very ethical quality of Troitsky, and then through analysis of the situation at the Russian spiritual academies stated that he could not attain a higher title than a professor of Theology. Troitsky was particularly annoyed by Kazimirović's disrespecting him and quoting his lesser-known works. Troitsky states that at the end of the 19th and early 20th centuries many Canon Law professors from spiritual academies lectured at the Universities (Pokrovsky, Sokolov, Prokeshev).

Kazimirović's claim that the Church Law was studied at the academies in a shortened form, Troitsky points out as an obstacle that Kazimirović teaches at the faculty as well, because in that case he would also be unqualified for a university professor. Ljubomir Rajić, a professor of the Second Male Gymnasium, was also involved in the dispute, supporting Troitsky and Russian spiritual schools. He specifically remarked that Kazimirović called the graduate students of the academy in our country "dilettantes in the some theological sciences", asking him if *protopresbyters* Stevo Veselinović and Teodor Titov were also dilettantes. Ljubomir Rajić concludes this controversy with the claims that the master thesis of Troitsky is better than many PhD theses in the Athens and Chernivtsi. In Rajić's opinion, spiritual academies are the best theological schools and they provided the best conditions for work and achievement of goals. The academies were equipped with rich libraries and had the most eminent professors: Lebedev, Golubinsky, Bolotov, Glubokovsky, Florensky and many others.

ALEKSANDAR ČAVKA

FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY

UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

The Fast and Eucharist in the 19th Century Periodicals of the Serbian Orthodox Church

It is known that printing is one of the important factors in political and cultural terms. The Church noticed the importance of the press. The number of periodical magazines and periodicals of the SOC in the 19th century is not small. Although a fair number was issued for only a short period of time, still there were a lot of magazines and periodicals that were coming out for a decade or so. The aim of our research is to contribute to a clearer understanding of the 19th century sacramentality by observing the fast and Eucharist through the works of eminent professors, priests and theologians, sermons, translations and treatises. We will try to show the mutual relationship between the fast and the Eucharist as two important factors of the Church and to observe the obtained image of the mutual relationship through the prism of the ancient Church. In this way, we will show that individual perceptions, in the first place of the Divine Eucharist, represent a sort of *nonsense* from the perspective of ancient sacramental practice. First of all, here we have in the mind, to the ancient Christians inconceivable, restriction of the participation in the Mystery of Mysteries only for the period of four annual fasts. Special attention is also required to clarify the mutual relationship between the Mysteries of the Confession and the Eucharist. We consider that the most common problematization of this relationship is the question: Is it necessary that each communion is preceded by confession? (= must) should be complemented by a reverse question: Should the confession be sealed by the Mystery of the Holy Communion?

DR. VLADIMIR SIMIĆ
FACULTY OF PHILOSOPHY
UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

***Reception of the Mandylion (Μανδήλιον) at the Time of Enlightenment:
About the Presentation of the Christ's Face "Not Made by Hands (αχειροποίητο)"
From the Iconostasis of the Serbian Church in Budim (Buda)***

As part of the work on painting the iconostasis of the Serbian church dedicated to the Holy Trinity in Budim, in 1822, Arsenije Teodorović made an icon with Christ's face "Not made by Hands" ("Mandylion"). In accordance with the imagined program of the iconostasis, the icon was placed at the top below the Great Cross with the Crucifixion. Although this theme has been already known in the Serbian iconography since the Middle Ages, in Teodorov's opus it very rarely appeared. Theological reasons that were decisive in shaping Christ's image in earlier times were not prevalent in the latter as well. In the present paper Christ's "portrait" is considered in the context of religious and aesthetic conceptions existing about 1800 and an indication is being made about the connection with the new science of Enlightenment interested in the relationship of human emotions and their facial representation. New ideas were mostly reflected in the popular physiognomy of Johann Kaspar Lavater, as well as the "painting of the soul", which was theoretically shaped and interpreted in a manual by the famous painter Charles Le Brun. Both of these works have greatly influenced contemporary writers and artists and were also followed by the leading Serbian painter at that time – Arsenije Teodorović.

DR. IGOR BOROZAN
FACULTY OF PHILOSOPHY
UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

***Shaping and Transformation of Saint Sava's Image in the Religious Art
of 19th Century and the First Decades of the 20th Century***

Shaping of Saint Sava's image in the religious art of the 19th century began with the painting of the composition of *Saint Sava reconciling his brothers* at the bishop's throne in the Church of the Holy Mother of God in Zemun (1815). The painting of Arsenije Teodorović marked the beginning of the process of the shaping of Saint Sava's image. As time went on, persistence of the baroque visual type of Saint Sava was defined through the prism of new artistic, stylistic and notional framework of time (Nazarene art, Biedermeier, romanticism, symbolism...), thus conditioning a gradual transformation of his image. Finally, in the period between the two wars, the image of Saint Sava was changed in accordance with the narrative of the newly established Patriarchate. The works of Uroš Predić particularly, pointed to a new triumphant character of Serbian Orthodox Church. In accordance with the dominant ideology of Yugoslavism and omnipresent streaming of the idea of Pan-Slavism, Saint Sava was depicted as an original Slav, confirming the influence of political, racial and cultural structures in the creation of his image in a period longer than a century.

DR. ARIADNA VORONOVA
ST. TIKHON'S ORTHODOX UNIVERSITY
MOSCOW, RUSSIA

Characteristics of the "Byzantinization" of Serbian Architecture in the Time of King Milutin (1282-1321)

The change in the political orientation of the Serbian state on the eve of the XIV century was focused on replacement and succession politically and militarily weakened Byzantine Empire. After two centuries of the period of domination in the Serbian architecture "rashka school" with a strong romance influences was created the new stylistic trend called "Serbian-Byzantine style", which found its highest expression in the architecture and painting of the time of king Milutin. This style was firmly assimilated in the architecture of Serbia, developing along with the monuments "rashka school" the national Church, and enriched the artistic heritage of the Byzantine Empire in the age of its last rise. Starting from the architecture of Hilandar monastery on Athos, passing through the modern trends of metropolitan and regional architecture and actively using "rashka" tradition, the architecture of king Milutin returned back to the origins of Eastern Christian construction. The process of architectural byzantinization continued in Serbia in a rather complicated way and was not in a direct way of borrowing or a gradual development. It is closely intertwined with various political and cultural events in the country and depended on them to varying degrees. The great creative activity of king Milutin was in full symphony with the Serbian Orthodox Church and its clergy.

DR. ANĐELA GAVRILOVIĆ
 INSTITUTE FOR ART HISTORY
 UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

***On the Reasons for the Painting of the Six-Winged on the Epigonation of St. Sava
 on the Fresco Near the Iconostasis in the Side Chapel of the Nativity of the Virgin in Chilandar***

The paper deals with the reasons that led to the painting of the six-winged celestial force on the epigonation of St. Sava on the fresco next to the iconostasis in the side chapel of the Nativity of the Virgin in the Serbian Emperor's Lavra Chilandar (this side chapel was built between 1784 and 1788, and received its paintings shortly after 1788). In other words, the paper aims to point to the significance of the epigonation as a part of the episcopal robes, as well as to the connotations of the represented heavenly force as a particular type of the decoration of the epigonation. The paper argues that the six-winged celestial power is not merely an ornament of the episcopal robes of the first Serbian Archbishop, but that it gives a particular significance and a specific nuance of meaning to the representation of St. Sava of Serbia.

This paper describes this piece of episcopal vestments, analyzes the interpretations of Byzantine writers about its meaning; it speaks of preserved specimens of epigonations and the specimens present in the art of Eastern Christianity, and when it comes to the painted heavenly force on the fresco, it is claimed to be a cherub. The practice of displaying a figure or a scene on an epigonation is still present in Byzantine art, in the tradition of which is portrayed St. Sava of Serbia, as well as the entire wall painting in the side chapel of the Nativity of the Virgin in Chilandar. It is about one of the last Serbian sacred places whose painting was carried out in the Byzantine tradition. The author deals with the representations of celestial forces and other themes of the visual art on the epigonations of hierarchs from a wider geographical and chronological aspect in the territory of Serbian and Byzantine countries from the Middle Ages to the end of the 18th and the beginning of the 19th century. The special value of the meaning of the cherub painted on the fresco in the side chapel of the Nativity of the Virgin in Chilandar is distinguished by the clear and lasting symbolism which is the main theme of this work.

DR. IVANA LEMCOOL
 FACULTY OF PHILOSOPHY
 UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

***Astronomical Representations in the Frescoes of Nartex of Lesnovo Church- Iconographic Innovations
 in Serbian Medieval Painting***

Illustration of the Psalm 148 on the vault of the southern bay of the nartex of the Holy Archangels church in Lesnovo remains a unique composition, not only in Serbian art of the Middle Ages, but in Byzantine and medieval art in general. Whilst depictions of this Psalm are encountered in the art of manuscript illumination and post-Byzantine monumental painting, it seems that the fresco in Lesnovo portraying Christ surrounded by zodiacal images, representations of the planets and elements is the first of its kind. Considering the rarity of images of the zodiac in the Eastern Orthodox pictorial tradition, and their relative profusion in the Western Christian art, in this paper we will investigate motives that influenced the decision of Lesnovo artists to include it in their decorative scheme. By examining these images in the context of earlier and contemporary astronomical, astrological, and cosmological compositions in the art of the Middle Ages, we will be able to showcase the inventiveness displayed in 14th century Serbian art. Also, establishing parallels with contemporaneous examples will significantly contribute to our understanding of this composition and its placement within the pictorial programme of the Lesnovo church, as well as the extant of its subsequent influence on renditions of similar themes in the later art of Orthodox Christianity.

DR. JASMINA ĆIRIĆ
 INSTITUTE FOR ART HISTORY
 UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

Portals and Translation: Meaning of Portals in the Late Byzantine Architectural Setting

The paper addresses the issues of the construction, translation, and transformation through the meaning of portals and state of the believer in the church within Constantinopolitan examples, and their echoes on the Balkans. As suggested by the roots of the word transformation "to change in the form and appearance" or

to carry across, there is the aspect of crossing boundaries and slippage in perception. The meaning is translated from one symbolic space to another, so that the body becomes modified with movements of Wisdom when perceived from different vantage points.

Examples of west portal in the Chora church and Studenica with carved crosses on the jambs of the west portal (depicted on ktetorial composition) will illustrate invisible presence of Logos and how it was additionally provided an important expression for the idea of Incarnation. The Virgin's work depicted on the mosaics/frescoes above is an activity coincident with the Incarnation and how the formless divinity is translated in the womb of the Virgin. Altogether, the conjunction of scripture, theology, iconography, and architecture created an appropriate symbol of portal for the translation of the Logos, who passed through the Virginal gates and entered the world of matter: the Virgin was poised, not simply on the visible entrance but on the threshold of Wisdom.

Portals are the signs of the transitional and the dialogic essence not only for the Biblical metaphor of Christ as the One who holds the walls together, but also for the metaphor: "I am the door. Whoever enters through me will be saved" (John 10, 9).

Beyond this obvious perlocutionary translation effect, portals in the Late Byzantine sacred space also have an elocutionary function. Not only are portals signs of translation moves, communication towards discovering the next space unit; portals are autoreferent – they point in the direction of society as perceptors of limina.

DR. MILOŠ ANTONOVIĆ

DR. ALEKSANDAR IVANOV

FACULTY OF PHILOSOPHY

UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

Once Again About the Ubiquity of the Divisisk

Byzantine Emperor Basil II issued in 1019 the charter that regulated the relationship of the Ohrid Archbishopric to the Emperor and Patriarchate in Constantinople. The charter contains a list of the eparchies subordinated to Ohrid and of larger towns in them. Among the towns that are now in the Eparchy of Braničevo there is enigmatic Divisisk whose ubiquity has not been determined to date. Based on the so far known historical sources, relevant literature and the latest archaeological researches, this paper presents the assumption that Divisisk was located in the area of today's toponym "Devojačka stena" in Temnić.

DR. IVICA ČAIROVIĆ

FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY

UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

The Attitude of Pope Innocent III (1198-1216) Toward Regional Rulers in Western Europe

The paper will be based on the analysis of the historical source *Regesta Pontificum Romanorum* 3°. The first part of the paper will be a chronological specification of insights into relationship of Pope Innocent III (1198-1216) with the regional rulers in the Western Europe of that time. With the mentioning of European rulers, the historical context of their reign will be analysed, with the stress on the attitude of Rome toward the regions governed by the before mentioned kings. In the second part of the paper the relationship of Pope Innocent III with the rulers of Balkan region of that period will be particularly emphasized, so that the collected premises will lead to a conclusion and answer to the question of what the attitude of Rome had been toward a Serbian ruler, i.e. toward the rulers from the Serbian lands at the beginning of the 13th century.

MA MILOMIR RADIĆ

KRALJEVO, SERBIA

Preparations for Church Autocephaly in Serbia 800 Years Ago

Introduction will cover the period of history prior to the acquisition of autocephaly of the Serbian Church. Attention will be paid to the fall of Constantinople and the consequences of this event for Serbia. The state of the Church and its organization on the territory of Serbia prior to 1219. Saint Sava's person and his role during the period prior to the acquisition of autocephaly. Invigorating the people in faith is the main motive for the organization of the Church in Serbia. Saint Sava planned the organization of the Church from the

time around 1200, when he was consecrated in Thessaloniki and received the title of archimandrite. Preparation of the liturgical and canonical basis for the Church in Serbia. Acquisition of autocephaly in Nicaea and return to Serbia. Completion of Church organization at the Council of Žiča in 1221. The aim of this work is to show that the preparations for an autocephalous Church in Serbia lasted almost two decades. We will indicate these preparations by utilizing the method of analysis of original texts. The conclusion is that Saint Sava, inspired by his father, began preparations for the organization of the Church in Serbia, and that the same was carried out very thoroughly.

DR. JELENA GLUŠAČ

INSTITUTE FOR HISTORY, BELGRADE, SERBIA

The Endowments of Branković Dynasty to Chilandar Monastery

The Attitude of Serbian rulers and aristocracy toward the Church and its property can be properly understood through the analysis of the endowers' charters. To endow to the Chilandar Monastery, the sanctity of an exceptional importance, was, without doubt, an act of prestige. We can find members of Branković dynasty as Chilandar endowers even before they became the ruling dynasty, but also after the fall of the Serbian Despotate under the Ottoman Empire. They did not give up donating even in the times of great trial for the whole Serbian nation, and Chilandar monks, as well as other Athonite monks recognised them as legitimate rulers and possible restorers of the Serbian state. In the example of this monastery it can be seen how endowments gradually became more modest – land properties were no longer donated, but, as financial circumstances allowed, material gifts of less value.

DR. DEJAN GAŠIĆ

THE FACULTY OF PHILOSOPHY

UNIVERSITY OF PRIŠTINA, KOSOVSKA MITROVICA, SERBIA

The Account of Byzantine Historian Doukas About the Meeting of the Orthodox and Roman Catholic World in the Time of the Florentine Union of Churches

In the terms of religion antinomic, but for the 15th century Byzantium politically important issue of the reconciliation of the Churches of the Roman Catholic West and the Orthodox East – as a form of the only saving and utterly desperate solution in the eyes of the Empire under the powerful military onslaughts of the Ottomans – is actualized again and with the same zeal as in the previous centuries, after the Great Schism in 1054. The open and arbitrary suspicion of the negotiating sides contributed to the fact that the Unionist Council in Ferrara – Florence (1438-1439) was of no different outcomes than the previous ones. Dogmatic issues, even during the meeting of the Council, were under the heavy shadow of political games, and it turned out, after another for Byzantium vainly signed spiritual settlement due to the expectation of Western support and assistance, the entire ceremony in the medieval studies, although extensively, is also explained explicitly as a futile effort and a lifeless union.

Special mention is made of the Memoirs of Sylvester Syropulos, great ecclesiarch and dikeophylax of the Constantinople Church, as well as of its Patriarch after the fall of Constantinople (1463-1464). Namely, as a member of the Byzantine delegation that traveled to Italy to the council, he under pressure, according to his own statement, signed the unification act, in order to become a zealous opponent of the Church union upon his return to the capital on Bosphorus. His work, presumably written after 1443, provides an unavoidable literary picture of the Byzantine commonwealth in the events before, during and after the Florentine Union, while both the reductions and their contemporary methodological perception, with the context insist on authoritatively strengthened Orthodoxy and supranational identity of the Eastern Christian peoples. It is the only source of this kind, which in this bewitched historical whirlpool of the Byzantine commonwealth included to Orthodoxy impeccably faithful Church politics of the ruler of the Serbian Despotate, who, in addition to family, maintained also lively diplomatic contacts with the Byzantine court, although under the watchful eye of the Roman Curia and Hungary, pressed at the same time by the Ottoman military invasion.

Thus, apart from common traditions, the world of the Byzantine commonwealth of the 15th century shared also common enemies.

Although Latinophone and, unlike Syropulos, not a direct participant of the Council in Florence, Roman historian Doukas (about 1400-1470) brought news about the betrayal of Orthodox traditions by the

Byzantines, dedication to the problem of reconciliation of the Churches and to the meeting of the Roman Catholic and Orthodox world one chapter of his work, in the science known as *Historia Turcobyzantina*.

On the trail of the diachronically dispersed original 15th century data and selected historical prints, which undoubtedly confirm that the signed Florentine union of the Churches deeply divided the Byzantine society, the essay has the task to present the unionist meeting and different understanding of the contemporary and vision of the future of the East and the West through the historical prism one Byzantine writer.

DR. BILJANA STOJIC

THE INSTITUTE OF HISTORY

BELGRADE. SERBIA

The Serbian Orthodox Church in Kordun (1881-1914)

Until 1881, the area of Kordun was a part of the Military Frontier. With the demobilization, the counties of Slunj and Vojnić entered into the composition of the Modruš-Rijeka County while the district Vrginmost was joined to the County of Zagreb. In a religious view, all three counties were merged under the jurisdiction of the Eparchy of Gornji Karlovac with the seat in Plaški. From 1881 until the World War I, the Eparchy in Plaški was facing a number of problems in this area, which was for centuries oriented to the military service, showing less importance to religious life. Based on the material of the Serbian Orthodox Church, stored in the Croatian State Archives in Zagreb, in this paper we will consider several groups of problems: the reconstruction of Orthodox churches and the construction of new ones, the catechization of children and the religious education teaching, the problem of wild marriages, the relationship with the Roman Catholic Church and the state.

DR. ŽELJKO SAVANOVIĆ

THE FACULTY OF PHILOSOPHY

THE UNIVERSITY OF BANJA LUKA, REPUBLIC OF SRPSKA

Priests of the Serbian Orthodox Church in the Cooperative Joint Ventures of the Vrbas Banovina

The present paper reflects on cooperative joint ventures in the Vrbas Banovina and on the active participation of some priests of the Serbian Orthodox Church in cooperative work. It was written on the basis of unpublished documents of the Agricultural Department of the Royal Bank of the Vrbas Banovina Administration, which are treasured in the Archives of the Republic of Srpska in Banja Luka and on the basis of the relevant literature as well. After the formation of the Vrbas Banovina, the cooperative joint ventures on its territory flourished. From 1929 to 1938, the number of cooperatives increased from 65 to 306. Most of them were farming cooperatives, with the main task of improving agriculture, villages and rural life. Priests of the Serbian Orthodox Church actively worked in some cooperatives. They participated in the founding of cooperatives, they functioned as their presidents, secretaries, members of the administrative and supervisory boards. Together with teachers, agricultural managers, veterinarians, and doctors, they delivered lectures to the cooperatives, participated in organizing the International Cooperative Day celebrations and other cooperative activities. Cooperatives in which priests were coworkers generally worked well. Their merit of spreading cooperatives and cooperative venture awareness in the Vrbas Banovina was very noticeable.

DR. VASILJ JOVOVIĆ

SEMINARY "SV. PETAR CETINJSKI"

CETINJE, MONTENEGRO

Saint Sava in Montenegro Print (1835-1918)

During the war against the Ottoman Empire, while Petrovic-Njegos dynasty ruled, state boundaries of Montenegro were extended. Cult of the first Serbian Archbishop Saint Sava in Montenegro got developed and was nurtured in that period of time. Montenegro maintained tradition of the medieval Serbian Nemanjić kingdom and Saint Sava while building its modern state. It was evident in Montenegro print, beginning with the first periodical *Grlice* from 1835. Montenegro print was presenting Saint Sava as a founder and organizer of self governed Serbian Orthodox Church, and the medieval diocese of Zeta and its churches and monasteries in particular. Texts in Montenegro print wrote about Saint Sava as writer and enlightener.

Weekly publications *Montenegriner* (1871-1872) and *The Voice of Montenegriners* (1873-1916), the official herald of the Montenegro Government, as well as *Prosvjeta* quarterly (1889-1901), publication for the Church and schools, numerous text were written and published about Saint Sava.

MA SLOBODAN BOBAN JOKIĆ

DIOCESE OF BUDIMLJE-NIKŠIĆ, MONTENEGRO

Sacramental-Liturgical Life of the Serbian Church in Montenegro During World War II

Taking into account the centuries-long uninterrupted continuity of worship life of the Orthodox Church in Montenegro, as well as various historical and theological challenges there, the object of our work is to research the sacramental-liturgical aspects of the life of the Serbian Orthodox Church in Montenegro, in the period of the Second World War. Furthermore, we will try to understand the historical, political, social, economic, and theological issues, and their influence on the framework of the liturgical life of the Church in Montenegro in the mentioned period, and how they affected the process of the liturgical building up of the Body of Christ in the area.

DR. GORAN LATINOVIĆ

FACULTY OF PHILOSOPHY

UNIVERSITY IN BANJA LUKA, REPUBLIC OF SRPSKA

The Suffering of Serbian Orthodox Church During the Yugoslav War (1991-1995)

The Yugoslav war (1991-1995) was a tragic conflict, which ended the existence of Yugoslav state. The war brought about great suffering of Serbian people and its Church. By 1991 the Serbian Orthodox Church had not recovered from the genocide (both biological and spiritual) which was committed against Serbs in the Independent State of Croatia (1941-1945). In the same area, in 1991, the Church faced a new trial, in which especially tragic was 1995. Hundreds of destroyed, damaged and desecrated temples, as well as other Church properties, priests and the people killed or driven away – these are the main characteristics of ten dioceses of the Serbian Orthodox Church which were affected by pogroms of 1991-1995. A special kind of the suffering of the Serbian Orthodox Church was its slandering in war propaganda – an attempt to accuse the Serbian Orthodox Church of inciting and starting the war. Thus, the suffering of the Serbian Orthodox Church during the Yugoslav war (1991-1995) was multiple and it left a lasting mark in its recent history.

DR. NENAD IDRIZOVIĆ

NATIONAL LIBRARY OF SERBIA

BELGRADE, SERBIA

Patriarch Varnava Rosić As a Great Patron and Reorganizer of the Patriarchal Library

Cultural and educational life of the Serbian Orthodox Church between the two world wars was prolific. Under its jurisdiction it had opened a number of schools, institutes, printing houses, bookstores, and shops carrying supplies for religious use. New churches were built new and the old ones renovated. Clergy were present in hospitals, military barracks, and prisons. Lectures were organized on the topics of faith and a large number of Church newspapers and magazines were launched. One of the most pressing issues was to find or build adequate housing for the cultural heritage of the Patriarchal Library, which required a reorganization of its fund and library operations. A lot of credit for the reorganization of the Patriarchal Library during the 30s of the 20th century belonged to the Patriarch Varnava and his loyal employee and librarian Vladimir A. Majevski. Patriarch Varnava deserves a special place in the history of the Patriarchal Library, right after Stefan Stratimirović. Great and devoted efforts of Majevski must also not be forgotten. He cataloged all the library funds in Sremski Karlovci (general fund of the Patriarchal Library, the Library of the Karlovci Seminary Library, the Library of the Theological Society "Sloga", and archimandrite Ilarion Ruvarac's library), as well as the personal library of Patriarch Varnava. The reorganization process of the Patriarchal library included the merger of library stocks from Sremski Karlovci with the personal library of Patriarch Varnava and the remaining book collection of the Metropolitan-Patriarchal library in Belgrade. The merger was carried out only by cataloguing, not physically, because the Patriarchal Library fund in Sremski Karlovci was to be placed in a new building in the city, primarily to serve the needs of Karlovci theologians and other scholars. In our opinion, this reorganization was a necessary precondition for including the

Patriarchal Library into the library system in Serbia. Patriarch Varnava started a project of constructing a new building to accommodate the book funds from Sremski Karlovci. It was completed in 1941, in Patriarch Gavriilo's lifetime. This building is the second special and specially designed building for a library in Serbia, right after the building of the University Library in Belgrade. Its construction speaks of a rising awareness in the Church for the growing need for cultural and library edifices, and this awareness was founded by Patriarch Varnava. Finally it was time for the "priceless treasure trove" to be available to everyone who was eager to research it.

MIROSLAV ILIĆ

PROVINCIAL SECRETARIAT FOR CULTURE

NOVI SAD, SERBIA

Šajkaška and Monastery Kovilj – Guardians of the Nemanjić Tradition

The famous region of Šajkaška, as part of South Bačka, had a multi-faceted role in the preservation and affirmation of the Serbian statehood idea, i.e. heritage of the Nemanjić tradition. After the collapse of the medieval Serbian state and the penetration of the Ottomans, Serbian Orthodox regions within the Austrian Monarchy were an area where the idea of freedom and statehood was kept for centuries. Šajkaška is especially important in the spiritual and military perspective, with Monastery Kovilj as the focal point of Serbian spirituality, literacy and culture. Serbian Church and the Karlovci Metropolitanate, as the bearer of the imperial privilege, had to share all the tribulations of its people. In the circumstances of armed conflicts, military strength and skills of the border-guard soldiers were a guarantee of the preservation of spirituality and culture, and economic development. The final result of the struggle for survival is the development of a special Church-national statehood consciousness caused by the inseparability of the spiritual and secular life of the Serbian community within the Monarchy.

DR. ZORICA VITIĆ

FACULTY OF PHILOLOGY

UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

Slavic Transcriptions of the "Life of St. Sabbas the Sanctified" on the Mount Athos

The venerable Sabbas the Sanctified (Jerusalem, 439-532, celebrated on December 5), the founder of Laura, a saint whose example and teaching determined the development of Eastern monasticism, is known as a healer, miracle worker, and founder of numerous monasteries. Hagiography, written by his younger contemporary Cyril of Scythopolis, the most important hagiographer of the 6th century, faithfully and precisely represents the ascetic life, but also the active participation of Sabba in the Church life of that time and is therefore crucial for understanding monasticism in Palestine. Symeon the Metaphrast made a new version of the hagiography in the second half of the 10th century. The South Slavic manuscript tradition of "The Life of saint Sabbas the Sanctified", to whom saint Sava of Serbia dedicated a cell in Karyes, pertains mainly to Mount Athos. The paper will elaborate upon the relatively few transcripts of Slavic translations. These are: a Bulgarian transcript from the Zograf Monastery from the end of the XIV century (No. 94), two younger Hilandar manuscripts (No. 432 and No. 442), as well as a transcript which now belongs to the manuscript collection of the Holy Trinity Monastery near Pljevlja (No. 5), but it was written at Atos, in the skete of saint Anna in 1629.

A shortened version of the hagiography is also considered, represented in several Serbian transcripts.

DR. ZORAN RANKOVIĆ

DR. MILOSAV VEŠOVIĆ

FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY

UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

Lexical Substitution as a Reflection of the Old Testament Faith: Greek Sources and Early Church-Slavonic Translation Equivalents

Translations of a very distinctive, in the Old Testament deeply rooted, vocabulary from Hebrew into Greek necessarily implied certain limitations and selections in the choice of words in the second, target language, especially when certain words in it were heavily burdened with their original religious meaning. Very illustrative in this sense is the concept of the altar: the Greek term βωμός signified the pagan altar, which initially

excluded its use in the Pentateuch, and also at the final stages in the New Testament where we have only one confirmation of it. When translating, instead of this term, the translators had to resort to other expressions which were not burdened from the perspective of the cult, or at least not to the same extent; the most important innovation here is the neologism θυσιαστήριον (Gen 8, 20), which is hence the only, or main, term of the concept of the altar in the New Testament; we may also mention the sporadic but indicative Homerism ἐσχάρα; moreover, these two terms are synonymous in one section, and appear alternately (Ex 27, 5). However, in this semantic circle we may see a further development; on the one hand, in translations occurring after Pentateuch, the accordingly specified term θυσιαστήριον applies to both the legitimate altar and sometimes to the pagan altar; on the other hand, the terms θυσιαστήριον and βωμός can be found next to each other with no difference in their use (Num 3, 10).

Certainly, the process of translation was a kind of a philological experiment because the basic problems of linguistic nature had to be overcome, problems resulting from the confrontation of two divergent, unrelated languages, which further aggravated the translation of a highly sensitive religious content from the source (Hebrew) to the destination language (Greek). We may regard the translation of the New Testament and even the Septuagint from Greek into the Church-Slavonic as a cultural and historical parallel to this phenomenon, with the difference that these are languages with genetically related structures.

PROTOSYNCELLOS DANILO GAVRANOVIĆ

DIOCESE OF ZVORNIK AND TUZLA

BIJELJINA, REPUBLIC OF SRPSKA

***Identification and Historical-Codicological Analysis of the Corpus
of Serbian Manuscript Euchologies of the 13th-17th Centuries***

The paper deals with the analysis of the Serbian liturgical manuscript heritage of the 13th-17th centuries, namely, with the identification, codicology and analysis of the corpus of Serbian manuscript euchologies based on catalog listing of manuscript collections: of the Mount Athos monasteries, the former Yugoslavia, the National Library of Russia and others. The basic aim of the paper is to unify the data on Serbian manuscript euchologies in the listed catalog descriptions of the funds of the Serbian manuscript heritage. That is, their systematization, which would provide the possibility of further reviewing the entire preserved corpus of Serbian manuscript euchologies, and their classification according to the time of creation, origin, language and other characteristics. The paper presents the possibilities and goals of further research that would contribute in the field of the study of historical and liturgical analysis of the development of Serbian liturgical practice. In addition to the theological studies, these researches also include more detailed archaeographic-paleographic, philological and historical analyzes, with the aim of looking at the complete picture of the historical and liturgical context in which the Serbian manuscript euchologies and the akolouthia that are in them were created.

DR. MILENA MARTINOVIĆ

THE NATIONAL MUSEUM OF MONTENEGRO

CETINJE, MONTENEGRO

***Bishops of Zeta and Metropolitans of Montenegro
in Serbian Manuscriptural Heritage from the 13th to 18th Century***

In the recordings of Cyrillic manuscriptural books written on the territory of former Zeta until the end of the 15th century there are some written references of bishops and metropolitans of Zeta, who in certain historic periods sat on the throne of this diocese of St. Sava. These references in some cases represent the only source in which a name of a bishop or a metropolitan can be found. The names of the bishops of Zeta can also be found in the preserved medieval charters, for example – Zeta bishop Mihailo II is mentioned in the charter issued for the seisin of St. Stephen to Banjska Monastery. It is well known that during the Ottoman occupation of the Serbian lands in the 16th and 17th century, Montenegrin Metropolitans wrote or ordered liturgical books in order to provide the normal functioning of liturgical life in the churches of the Metropolitane of Cetinje i.e. of Montenegro, leaving their names in the margins of numerous manuscripts. Thus, for example in the Menaion for April, with prologue hagiographies (Cetinje 32), Metropolitan Romil signed his name in 1559, and later

Metropolitan Rufim I did the same in 1593, during the listing of the books which the monastery possessed at the time. The summed up data from the preserved Cyrillic manuscriptal heritage, from the establishing of the Diocese of Zeta in 1220, to the beginning of the 18th century, chronologically give evidence of the presence of Bishops of Zeta and Metropolitans of Montenegro, as well as of the historical period they belonged to.

JOVANA STANOJLOVIĆ

ARCHAEOGRAPHY DEPARTMENT

NATIONAL LIBRARY, BELGRADE, SERBIA

Architecture-Banners in Serbian Manuscriptal Books (End of XIII and the First Half of XIV Century)

By the end of XIII century, in the illumination of Serbian manuscriptal books begins the development of decorative headers whose structure resembles architectural outlines of a temple. We have observed the development of architecture-banners starting with small square dag banners, which appear in the last quarter of XIV century, followed by those more developed, often with crosses at the top, which might resemble a roof construction of the church, to frontispieces covering the whole page, which resemble front facade of a temple. In Serbian manuscriptal books these headers were usually composed of a line of chained knots or rhomboid rings – the motifs which, together with the circle, were the most common ones in Serbian book ornament decoration. We have studied the relation between architecture-banners in Serbian manuscripts with those found in other Cyrillic manuscripts and Byzantine codexes as well.

JULIJA GOROBEC

UNIVERSITY "MIHAIL LOMONOSOV"

MOSCOW, RUSSIA

The Bishop as a Statesman and the Bishop as a Theologian: Two Characters of Saint Sava of Serbia in the Versions of Theodosius of Hilandar and Domentian

The first extensive hagiographies of Saint Sava of Serbia were written, shortly after his death, by Hilandar monks Domentian and Theodosius. Domentian wrote around 1253, but shortly thereafter, Theodosius composed a new hagiography of Sava. The researchers of Theodosius' hagiography of Saint Sava date it at the earliest in the XIII century and at the latest at the half of the XIV century.

For the writing of the hagiography, Theodosius used the Domentian's hagiography of Saint Sava as the main source. The borrowing from Domentian's hagiography and the same plot are proof of this. However, in spite of the continuity between the two versions, their comparison leads to significant differences in the way Saint Sava is represented by Theodosius and Domentian.

In the opinion of the researchers, the reason for writing a new hagiography is that Domentian's extensive work did not correspond with what was expected of a hagiography of a national saint, whose character ought to be intimate and understandable to a fairly wide circle of readers. Instead of the image of bishop and theologian presented by Domentian, Theodosius presents the image of bishop and statesman. Theodosius' version of Sava's hagiography is more present in old literature than Domentian's version. More than 20 Serbian manuscripts of Theodosius' version and only a few Domentian's are known. Thus, the figure of the Serbian saint, given by Theodosius is more sought after in the Serbian medieval society than the image of the bishop and theologian.

The existence of two different characters of Saint Sava in his early hagiographies, on a broader scale, points to the problem of two ways of the Christian life – active participation in earthly things, and the contemplative path of personal transformation.

Domentian's hagiography was created at a time that preceded the hesychasm revival of the XIV century. However, the image of bishop and theologian built by Domentian and corresponding to that time was not sought in Serbia in XIII–XIV centuries.

The paper, based on the textual and stylistic comparison of Domentian's and Theodosius' versions, outlines the characteristics of the character of this Serbian saint, as represented in the two above-mentioned works. The question of the influence of the figure of the Serbian bishop in the version of Theodosius of Hilandar on the understanding of the bishop in general in the Serbian Church is also being raised.

MILAN KOSTREŠEVIĆ

PhD student, UNIVERSITY OF BERN, SWITZERLAND

Thematic Particularities of Chilandar Transcript of the Apocryphal Acts of Thomas

The apocryphal Acts of Thomas were translated into Slavonic as late as 13th century, according to D. Petkanova. Among a number of Serbian transcripts, in a Menaion for October, as an oldest one preserved, a Chilandar transcription dating back to 1320 can be found. Thanks to the existing studies, published in the articles of D. Bogdanović and T. Jovanović, this transcript was so far analysed from the linguistic point of view, offering answers regarding linguistic particularities of the text. The aim of this paper is to thematically analyse the Chilandar transcript of apocryphal Acts of Thomas, i.e. to discuss thematic differences between the transcript and its Greek original, as well as apparent thematic difference among Serbian transcripts themselves, wherefore they will often be marked as different apocryphal transcripts with certain thematic similarities. Thus, the paper will analyse the following scenes in particular: the selling of Thomas the Apostle in the square, vividly described wedding of Emperor's son, as well as the scene of the building of the heavenly palace.

MIODRAG LOMA

FACULTY OF PHILOLOGY

UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

Saint Justin's of Ćelije Saint Sava Tradition

I examine Saint Justin's of Ćelije Saint Sava Tradition primarily on the basis of his booklet "Svetosavlje kao filozofija života" ("Saint Sava Tradition as a Philosophy of Life") by bringing it principally into a biblical context and its fundamentally mystical meaning, whence the actions of Saint Sava's life become understandable, i.e. their understanding by Saint Justin of Ćelije as the defining foundation of our national philosophy of life.

DR. DEJAN PRALICA

FACULTY OF PHILOSOPHY

UNIVERSITY OF NOVI SAD, SERBIA

Serbian Orthodox Church in Media

Religion and society are closely related and affect one another. From the end of the World War II to the beginning of the 1990s, the Serbian Orthodox Church was partly expelled from political and social events. The media reported very modestly about the events that took place in the Serbian Orthodox Church. Although in the period of communism in Yugoslavia the Church had its own media, its appearance in traditional (then) state printed and electronic media was negligible. The activities of the Serbian Orthodox Church became more visible in the public only after the "fall of communism", that is, the beginning of the democratization of the society. The decennial isolation of the Church was being compensated for a short period of time. First, direct broadcasts of festive liturgies were introduced, while Christmas and Easter Epistles read by the Patriarch were transferred through newspapers and radio and television. Religious programs have become a part of the offer of program schemes.

The subject of the research of this paper is the interest of primarily new media (portals) in the Serbian Orthodox Church. The corpus consists of the texts written on the portals of daily newspapers Politika, Danas, Večernje novosti, Blic and Informer from April 1 to October 1, 2018. The method of research is a quantitative and qualitative analysis of media discourse. For the research, a special code list has been prepared which examines the following categories: type of title, genre, personalization of the subject and object, attitude of the journalist towards the text/actor, as well as the topics that are considered to come from the Church (decisions of the Holy Synod of the SOC, relations with the Roman Catholic Church, relations with other regional Orthodox Churches and non-Canonical Churches, activities of the patriarch and bishops, relations with the secular authorities, charitable activities of the Church, and so on).

The basic hypothesis of the research is that the media superficially report on the Serbian Orthodox Church, mostly on a daily political level. The first special hypothesis is that there are no journalists who are narrowly specialized and deal exclusively with "Church issues". Another special hypothesis is that information sources (related to the events in the SOC) are often informal, anonymous, and appear on social networks.

NATAŠA FILIPOVIĆ

“DR. ARCHIBALD REISS” SCHOOL
BELGRADE, SERBIA

Serbian Orthodox Church in a Digital Environment

Development of the Internet has opened up new ways and means of communication, thus becoming a challenge for the Church. As an interesting phenomenon of the 21st century, digital religious communication (religion on the Internet) has become an important source of research of religious life and religious identity. Firstly, we are going to be acquainted with the meaning of this term and key issues that define digital religious communication and its cultural space so as to gain a broader and deeper picture of the new media under research. Through a critical consideration, we shall become familiar with the advantages and disadvantages of using the Internet for religious purposes. Can the Church convey the message that it has passed on for centuries in a new complex media landscape such as the Internet? Can the Internet really be a bridge that connects people or is it just a place of individuality and (gravity) of individuals and self-exclusive groups of people? The second part describes the layout and content of the various forms of communication of some monasteries, churches and non-institutional sites that appear on the Internet. An analysis of the religious content (messages, lessons, descriptions of personal religious, and spiritual experience) will open to us a deeper insight on how, and to what extent, the Serbian Orthodox Church and its believers use the new medium.

MA TIJANA VASIĆ

FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY
UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

***Decisions of the European Court of Human Rights as an Example
of (Non)Respect for Autonomy and Autocephaly of Orthodox Churches***

It shifted from a persecution to symphony and from renewed persecution to the most recent neutrality. Relationship between the Church and the State of Serbia, and churches and states in the rest of the world has been changing based upon the needs and shifts in the society. It has to be emphasized that this relationship was always terminated by the state authorities but never by the Church. The Church was just adjusting in order to express its fullness and calling. Every country becoming the integral part of the EU is obligated to sign the European Convention on Human Rights. The foundation of this work is how the European Convention on Human Right legal practice meets the principles of autonomy and autocephaly of the Orthodox Churches to this day. Analysis of the key court decisions brought by the European Court of Human Rights dealing with the Orthodox Churches could give us an answer what to expect in church-state legal relations development. It can also help the Serbian Orthodox Church to develop a legal point of view in order to protect itself from other potentially harming religious groups.

MA MILE SUBOTIĆ

FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY
UNIVERSITY OF BELGRADE, SERBIA

The Serbian Orthodox Church in American Scientific Publications in the 20th Century

The Serbian Orthodox Church has been present in the United States of America for more than a century. This paper represents an overview and an analysis of the way the Serbian diaspora and the Serbian Orthodox Church were observed in reference publications. Although this topic is not particularly represented in American bibliography, rare monographies and short entries are precise, correct and clear.

DR. MARKO ŠUKUNDA

TRPINJA, DIOCESE OF OSJEČKO POLJE AND BARANJA, CROATIA

The Schism of the Serbian Orthodox Church in America and Canada

The Serbs of Orthodox faith began immigrating to America and Canada in the second part of the 19th century. Until the establishing of the Diocese of America and Canada in 1921, the Serbs were under the jurisdiction

of the Russian Orthodox Church. In 1921 the Holy Assembly of Bishops sent Bishop Nikolaj (Velimirović) to assess the situation in America and check if it was possible to establish new dioceses. The diocese of America and Canada was established the same year, with the seat in Chicago. Until 1926 this diocese was managed by administrators, and Bishop Mardarije Uskoković (1926-1935) was chosen for its head. Bishop Mardarije had bought a piece of land in Libertyville and built a monastery there, which he dedicated to Saint Sava. This place became a new seat of the diocese. The pastoral activity of bishop Mardarije can be observed particularly in the education and imposing discipline among the clergy on the American continent. In 1928 the Holy Assembly of Bishops approved the Constitution according to which this diocese was to be administered. The successor of Bishop Mardarije was Bishop Damaskin (Grđanički), who managed the diocese from 1938 to 1939. In this period certain changes appeared in the Constitution. He was succeeded by Bishop Dionisije (Milivojević) in 1939. The schism in Serbian Orthodox Church happened during the administration of Bishop Dionisije.

JOVAN STOJANOVIĆ

PHD STUDENT, LUDWIG MAXIMILIAN UNIVERSITY
MUNICH, GERMANY

***On the Way to Wcc Membership of the Serbian Orthodox Church:
Correspondence Between the World Council of Churches and the Belgrade Patriarchate***

At the end of the 19th and beginning of the 20th century the relations between churches began changing rapidly. Many churches organized themselves in ecumenical organizations covering various fields of church work, such as mission, diakonia or theological dialogue. Also the Ecumenical Patriarchate proposed the formation of a common body of churches to advance the theological dialogue between the churches.

A turning point in the modern ecumenical movement happened in 1948 in Amsterdam when the movements "Life and Work" and "Faith and Order" merged to the "World Council of Churches." (WCC)

As the Serbian Orthodox Church maintained the contact to the Anglican Church, which was involved in ecumenical work from the very beginning, the interest in the newly formed council was huge. From the formation of the WCC in 1948 till the membership of the Serbian Orthodox Church in 1965, the Patriarchate of Belgrade, along with Patriarch German, practiced an extended correspondence with the council located in Geneva.

This correspondence, which led to the membership, is important to understand the motives and expectations of the Serbian Orthodox Church in joining the WCC. As during the communist regimes in Eastern Europe the churches have been restricted and limited in their missionary work, the WCC and the Western European churches could assist the Serbian Orthodox Church in their missionary work. Also engagement in the WCC could be seen as a mouthpiece for the churches suffering of communist regimes, such as the Serbian Orthodox Church.

My presentation aims to collect and summarize all written exchanges between the Belgrade Patriarchate and the WCC from its foundation until membership and beyond. The WCC archives in Geneva carefully collected all these letters. They are witnessing the situation of the Serbian Orthodox Church under communist rule and the longing for being heard by the churches in the western world. All these letters will be presented chronologically and systematically in my presentation.

NEMANJA ANDRIJAŠEVIĆ

PHD STUDENT, LUDWIG MAXIMILIAN UNIVERSITY
MUNICH, GERMANY

Serbian Orthodox Church on the African Continent

Not a large number of Serbs lived in the region of Africa before the beginning of World War II. Some Serbs were satisfying their religious needs by going to the Anglican Church for worship. After World War II, Greek Orthodox Church had organized its mission, which was frequented by the Serbs.

During the Second World War, South Africa had become a temporary habitat for refugees. Some officers of the Royal Yugoslav Army, who served in this area, did not want to return to Yugoslavia after the end of the war due to a change of government there. South Africa was subsequently also settled by political immigrants. Distinction of the largest number of Serbs in exile in this area was anti-communism. They founded the "Association of Veterans of the Royal Yugoslav Army 'Draža Mihailović'", and later initiated immigrant periodicals dominated by ethnic and religious themes.

The first priest of the Serbian Orthodox Church in Johannesburg was hieromonk Sava Ignjatović. He initiated the formation of a Church-school community in 1952. He served his first liturgy there on June 29, 1952. However, he soon moved out of Africa. Later, several more priests and hieromonks stayed in South Africa, but they generally did not spend much time there. Then a Russian priest Simeon Starikov took charge of the Serbian believers. During the sixth decade of the twentieth century, Serbian colony in South Africa opted for affiliation to the schismatic bishop Dionisije Milivojević. Later, they returned to their Church, leaving it to the Serbian Patriarch German to appoint and send priests to this region. A spacious estate was purchased in 1977 for the construction of the church and the parish house. Church dedicated to St. Thomas the Apostle was built there in 1978 together with a large Serbian cultural center called the "Serbian Home".

In this paper we present the results of research in South Africa: in the National Archives in Pretoria, the City Library in Johannesburg, the Archives of the Serbian Orthodox Church community in Johannesburg, the Library of the Serbian Orthodox Church in Johannesburg, and the private archive of the Babić family. Some immigrant publications from which we have catalogued information about the religious life of the Orthodox Church in Africa we have found and analyzed at the Monastery of Hilandar on Mount Athos. In libraries of Serbia there are only a few newspapers and magazines from Africa in: the National Library of Serbia, the Library of Matica Srpska, and the Library of the Serbian Academy of Arts and Sciences. We conducted oral interviews with several personalities in South Africa. In the content of this paper we incorporated their testimony and statements, which are primarily concerned with immigrant issues and circumstances, as well as data on individual personalities, and important Church events.

RADIVOJE SIMIĆ

PHD STUDENT, LUDWIG MAXIMILIAN UNIVERSITY
MUNICH, GERMANY

The Mission and Organization of the Serbian Orthodox Church in the Federal Republic of Germany

The aim of the presentation, based on the available literature and archival materials located in Church parishes throughout Germany, is to construct an intersection of the activity and functioning of the Serbian Orthodox Church in the Federal Republic of Germany. First, we are going to show the efforts and trials through which the mission of the Serbian Orthodox Church has passed at the beginning of its activity (directly after the Second World War). This is to be followed by a period of stabilization, which has led to the present situation marked by new issues and challenges, these being such contemporary problems which the Church is being faced with in the 21st century (the question of ecumenical dialogue, liturgical renewal, the youth, etc.). The beginnings of the activity of the Serbian Orthodox Church in Germany are connected with the city of Munich where, immediately after the liberation of the Nazi concentration camp of Dachau, many prisoners had continued living. Then, very quickly, a large number of political opponents of the new government in Yugoslavia found refuge in this city making this community grow. Owing to the large immigration in recent decades (starting from the sixties of the previous century), the Serbian community in Germany forms one of the largest Orthodox groups in this country of the European Union. Therefore, the needs of the organization and activities of the Serbian Orthodox Church here have required, and still require, serious work. Thus, the time period covered by this study is that from the end of World War II until today.

NENAD ŽIVKOVIĆ

PHD STUDENT, UNIVERSITY OF ERFURT, GERMANY

Autocephaly as a Factor of State Building:

Continuity of a Concept in Different Historical and International Circumstances?

Church autocephaly is one of the basic principles of the organization of the Orthodox Church. Unlike the organization of the Roman Catholic Church, Orthodox autocephaly code implies that certain territorial units, remaining in sacramental unity, have their own independent Church organization, which does not depend on a higher authority. Almost as a rule, these territorial units correspond to political entities, which are often ethnically-nationally defined. Thus, they are often spoken of as "ethnic" or "national" churches. The beginnings of such an understanding of the organization of the Church are to be seen in the Byzantine state, and in the spread of Byzantine Christianity to the neighboring Slavonic countries. They not only assumed the

Christian faith from Byzantium, but also the Church-state model. At the same time, the insistence on an independent Church organization meant disabling Byzantine Empire's influence from the inside. In the case of the autocephaly acquired by Saint Sava the situation is different only in that it meant disabling interference of the Ohrid Archbishopric and, indirectly, that of the state of Epirus. In other words, an independent Church organization paved the way for the state building process without interference from the outside; political independence became an argument for the establishment of ecclesiastical independence.

A similar principle may be noted in the process of creation of modern states striving towards liberation from Ottoman rule. Thus, the formation of an independent Church in Greece came as a result of the main argument that liberated territories cannot have as a head of the Church someone who is still under the Ottoman rule from which Greece had liberated itself. A foreign, German, factor was also involved in the process of building a new Greek state after the war of liberation, and it strongly advocated the establishment of a Church organization independent from the Ecumenical Patriarchate. Diplomatic action aiming at obtaining the autocephalous status for the Church in Serbia was practically simultaneous to the acquirement of international recognition of independence of the Principality of Serbia at the Berlin Congress. In other words, political sovereignty was supposed to be followed by the sovereignty of the Church, which was actually gained in 1879, at the 660th anniversary of the first autocephaly.

Since we are dealing in both cases with the beginnings of the Serbian state, its constitution and positioning in the international context, the question arises whether, in the context of state building of the Serbian state, parallels may be drawn between autocephalies gained in the 13th and 19th centuries? How is autocephaly understood and applied by the state, or by religious factors? Finally, is there, in this sense, a certain continuity in the role of Church autocephaly in a particular political context? Giving a general overview of the development and interpretation of the concept of autocephaly, and then looking back on two historical contexts of the historical path of the Serbian Orthodox Church, we are analyzing the concept of autocephaly and proposing an interdisciplinary approach to this issue.

NJEGOŠ STIKIĆ

PHD STUDENT, FACULTY OF THEOLOGY,
UNIVERSITY OF THESSALONIKI, GREECE

The Apostolic Mission of the Serbian Orthodox Church and Some of the Dominant Features of the "Acropolis" of Values and the Identity of the Contemporary Serbian Society

Apostolic identity of the Church does not merely relate to its apostolic foundation, but implies a permanent intra-historical apostolic determination and direction of its missionising-martyrising presence, ethos and activity. This universal actuality of the apostolic calling of the Church practically implies a permanent ascetic feat of the Pauline "ascent to the Areopagus", i.e. an apostolic and prophetic constructive reasoning and evangelization of each "acropolis of values" of a concrete entrusted politeuma, of a society, or a nation in every epoch. Serbian contemporary social context, as part of the European and global geostrategic and economic dynamics, being in a comprehensive transition, in a system crisis, and a crisis of social and individual practices, is characterized by a general uncertainty of fragmented, fluid, and atomized identities, system values, and lifestyles. And in this context, the apostolic ethos, sensitivity, and methodology of our local St. Sava Church primarily imply a prophetic listening and sensitivity in understanding the reality and mentality, as well as a Pauline and St. Sava continuous and dedicated activity of fostering and fortifying the laos of God in Serbian and other nations in the region. Christian heritage and Orthodox identity of the contemporary Serbian nation testify and seal the diachronic apostolic zeal of the Church. As such, they do not have to be the permanent guarantor of a lasting Christian identity and mentality of individuals and groups, and even less a possible cause for a static and unproductive attitude towards the apostolic and St. Sava Tradition, which is inherently dynamic, constructive, and a permanently renewing reality. Contemporary global civilization, of which we are part, is characterized by a mentality of general existential superficiality and consumerism. In line with that, especially today, there is naturally a domination of an obsessive quest for ideal and proven existential models. In such a social fusion, all social actors, especially the Church and the Christians, are more than ever tested and called, after all, just as in the early Christian period, to be authentic models of a Theandric, new life, which, as far as Christians are concerned, will have no discrepancy and inconsistency between the inner and the outer man.

Програм и зборник резимеа приредили др ВЛАДИСЛАВ ПУЗОВИЋ др ВЛАДАН ТАТАЛОВИЋ	Program and the compilation of abstracts prepared by dr. VLADISLAV PUZOVIĆ dr. VLADAN TATALOVIĆ
Превод резимеа др ИВАНА КНЕЖЕВИЋ др ЗДРАВКО ЈОВАНОВИЋ др ЈЕЛЕНА ФЕМИЋ-КАСАПИС АНА ЛУПУЛОВИЋ ПЕТАР ШЕРОВИЋ МИЛЕ СУБОТИЋ ЈЕЛЕНА НЕДИЋ и МАТИЈА СОВИЉ	Translation of abstracts dr. IVANA KNEŽEVIĆ dr. ZDRAVKO JOVANOVIĆ dr. JELENA FEMIĆ-KASAPIS ANA LUPULOVIC PETAR ŠEROVIĆ MILE SUBOTIĆ JELENA NEDIĆ MATIJA SOVIJLJ
Технички уредник ИВАН ЈОВАНОВИЋ	Technical editor IVAN JOVANOVIĆ
За издавача Епископ браничевски проф. др ИГНАТИЈЕ МИДИЋ, декан	For the publisher His Grace Prof. Dr. IGNATIJE MIDIĆ, Bishop of Braničevo, Dean
Издавач Православни богословски факултет Универзитет у Београду	Publisher University of Belgrade Faculty of Orthodox Theology
Штампа Донат граф, Београд	Print Donat graf, Belgrade
Тираж 300	Circulation 300

Међународни научни скуп „Осам векова аутокефалије Српске Православне Цркве (1219-2019): историјско, богословско и културно наслеђе“ је организован у сарадњи са Патријаршијским управним одбором.	International scientific conference “Eight Centuries of the Autocephaly of the Serbian Orthodox Church (1219-2019): Historical, Theological, and Cultural Heritage” was organized in cooperation with the Patriarchal Administrative Committee.
--	--

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

271.222(497.11)-9(048)

МЕЂУНАРОДНИ научни скуп Осам векова аутокефалије Српске православне цркве (1219-2019)
историјско, богословско и културно наслеђе (2018 ; Београд)

Програм и зборник резимеа / Међународни научни скуп Осам векова аутокефалије Српске
православне цркве (1219-2019) историјско, богословско и културно наслеђе, 10-14. децембар 2018.
= Program and Collection of Abstracts / International Scientific Conference Eight Centuries of the
Autocephaly of the Serbian Orthodox Church (1219-2019) Historical, Theological, and Cultural Heritage,
December 10-14, 2018 ; [програм и зборник резимеа приредили Владислав Пузовић и Владан
Таталовић ; превод резимеа Ивана Кнежевић ... [и др.]]. – Београд : Универзитет, Православни
богословски факултет, 2018 (Београд : Донат граф). – 127 стр. ; 30 cm
Кор. насл. – Текст упоредо на срп. и енгл. језику. – Тираж 300.

ISBN 978-86-7405-198-6

а) Српска православна црква – Историја – Апстракти
COBISS.SR-ID 271023628